

**HÜKÜMET SİSTEMLERİNİN
YÖNETİMİN BOYUTLARI BAĞLAMINDA
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Lokman ŞAHİN

**Yüksek Lisans Tezi
Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Doç. Dr. Şükrü NİŞANCI
2016**

Her Hakkı Saklıdır

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

Lokman ŞAHİN

**HÜKÜMET SİSTEMLERİNİN YÖNETİMİN BOYUTLARI
BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Şükrü NİŞANCI**

ERZURUM- 2016

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TEZ BEYAN FORMU

01/07/2016

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum " *Hükümet Sistemlerinin Yönetimin Boyutları Bağlamında Değerlendirilmesi* " adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

01/07/2016
[Tarih ve İmza]

Lokman ŞAHİN

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Şükrü NİŞANCI'nın danışmanlığında, Lokman ŞAHİN tarafından hazırlanan bu çalışma 01 / 07 / 2016 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından. Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Şükrü NİŞANCI

İmza:

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Hasan Emir AKTAŞ

İmza:

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Zeki UYANIK

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. / /

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
TABLolar DİZİNİ	VII
ŞEKİLLER DİZİNİ	VIII
ÖNSÖZ.....	IX
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DEVLET SİSTEMLERİNİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. DEVLET KAVRAMI	4
1.1.1. Devletin Unsurları: Millet, Ülke, Egemenlik	6
1.1.1.1. Devletin Beşeri Unsuru: Millet	6
1.1.1.1.1. Objektif Millet Anlayışı.....	7
1.1.1.1.2. Sübjektif Millet Anlayışı	8
1.1.1.2. Devletin Coğrafya Unsuru: Ülke.....	9
1.1.1.3. Devletin Yetki Unsuru: Egemenlik	9
1.1.1.3.1. Egemenlik Teorileri	10
1.1.1.3.1.1. Teokratik Egemenlik Teorileri.....	11
1.1.1.3.1.1.1. Doğaüstü İlahi Hukuk Kuramı	11
1.1.1.3.1.1.2. Providansiyal İlahi Hukuk kuramı	11
1.1.1.3.1.2. Demokratik Egemenlik Teorileri	12
1.1.1.3.1.2.1. Millî Egemenlik Teorisi	12
1.1.1.3.1.2.2. Halk Egemenliği Teorisi	13
1.1.2. Devletin Kökeni Hakkında Teoriler	13
1.1.2.1. Aile Teorisi	13
1.1.2.2. Biyolojik Teori	14
1.1.2.3. Kuvvet ve Mücadele Teorisi	14
1.1.2.4. Sınıf Teorisi	15
1.1.2.5. Sosyal Sözleşme Teorisi	16
1.1.3. Devlet Şekilleri.....	17
1.1.3.1. Egemenlik Kaynağına Göre Devlet Şekilleri	17

1.1.3.1.1. Monarşi	18
1.1.3.1.1.1. Mutlak Monarşi.....	18
1.1.3.1.1.2. Meşrutî Monarşi.....	19
1.1.3.1.2. Cumhuriyet	19
1.1.3.1.2.1. Aristokrasi.....	20
1.1.3.1.2.2. Demokrasi	20
1.1.3.2. Hukukî Yapılarına Göre Devlet Şekilleri	21
1.1.3.2.1. Ünîter Devlet.....	21
1.1.3.2.2. Birleşik Devlet	21
1.1.3.2.2.1. Devlet Birlikleri	22
1.1.3.2.2.1.1. Şahsî Birlik.....	22
1.1.3.2.2.1.2. Hakikî Birlik.....	22
1.1.3.2.2.2. Devlet Toplulukları	23
1.1.3.2.2.2.1. Konfederasyon	23
1.1.3.2.2.2.2. Federasyon	24

İKİNCİ BÖLÜM

HÜKÜMET KAVRAMI VE HÜKÜMET SİSTEMLERİ

2.1. GENEL OLARAK KUVVETLER TEORİSİ	25
2.1.1. Kuvvetler Birliği Teorisi	25
2.1.1.1. Yürütme Organında Toplanan Kuvvetler Birliği.....	26
2.1.1.1.1. Mutlak Monarşi.....	26
2.1.1.1.2. Diktatörlük	26
2.1.1.2. Yasama Organında Toplanan Kuvvetler Birliği.....	26
2.1.1.2.1. Meclis Hükümeti.....	26
2.1.2. Kuvvetler Ayrılığı Teorisi Kökeni, Gelişimi ve Teorisyenleri	27
2.1.2.1. Aristoteles	29
2.1.2.2. John Locke.....	30
2.1.2.3. Baron de La Brède et de Montesquieu	31
2.1.3. Kuvvetler Ayrılığı Pratiğine Yöneltilen Eleştiriler	32
2.1.4. Kuvvetler Ayrılığına Dayanan Siyasal Sistemler.....	33
2.1.4.1. Yumuşak Kuvvetler Ayrılığına Dayanan Model: Parlamenter Sistem	34

2.1.4.1.1. Parlamenter Sistemin Güçlü Yanları	36
2.1.4.1.1.1. Parlamenter Sistemde Tıkanıklıkların Çözüm Yolu Vardır.....	36
2.1.4.1.1.2. Parlamenter Sistem Esnektir	36
2.1.4.1.1.3. Parlamenter Sistem Kutuplaşmaya Yol Açmaz.....	37
2.1.4.1.1.4. Parlamenter Sistemde Devlet Başkanının İlimlileştirici ve Uzlaştırıcı Bir Etkisi Vardır	37
2.1.4.1.2. Parlamenter Sistemin Zayıf Yanları	37
2.1.4.1.2.1. Parlamenter Sistem İstikrarsız Hükümetlere Yol Açar.....	37
2.1.4.1.2.2. Parlamenter Sistem Zayıf Hükümetlere Yol Açar	38
2.1.4.1.2.3. Parlamenter Sistem Düşük Nitelikli Bir Demokrasiye Yol Açar .	39
2.1.4.2. Sert Kuvvetler Ayrılığına Dayanan Model: Başkanlık Sistemi.....	39
2.1.4.2.1. Asli Özellikler.....	40
2.1.4.2.2. Tali Özellikler	41
2.1.4.2.3. Başkanlık Sisteminde Yasama ve Yürütme Arasında Karşılıklı Etkileşim Araçları	42
2.1.4.2.4. Başkanlık Sisteminin Güçlü Yanları	43
2.1.4.2.4.1. Başkanlık Sistemi İstikrarlı Bir Yönetim Aracıdır	43
2.1.4.2.4.2. Başkanlık Sistemi Güçlü Bir Yönetim Aracıdır	44
2.1.4.2.4.3. Başkanlık Sistemi Demokratik Bir Yönetim Aracıdır	44
2.1.4.2.5. Başkanlık Sisteminin Zayıf Yanları.....	44
2.1.4.2.5.1. Başkanlık Sistemi Katıdır	44
2.1.4.2.5.2. Başkanlık Sistemi Çift Meşruluk Sorununa Yol Açabilir.....	45
2.1.4.2.5.3. Başkanlık Sistemi Siyasal Kutuplaşmaya Yol Açabilir.....	45
2.1.4.2.5.4. Başkanlık Sistemi Kişisel Otoriteye Yol Açabilir	45
2.1.4.3. Melez Model: Yarı-Başkanlık Sistemi	46
2.1.4.4. Kuvvetler Ayrılığına Dayanan Siyasal Sistemlerin Çeşitli Açılardan Değerlendirilmesi.....	49
2.1.4.4.1. Çıkar Grupları	50
2.1.4.4.2. Parti Organizasyonu	51
2.1.4.4.3. Bürokratik Organizasyon	51
2.1.4.4.4. Şeffaflık.....	52
2.1.4.4.5. Seçim Sorumluluğu.....	52

2.1.4.4.6. Bilgi Edinme	54
2.1.4.4.7. Siyasal Esneklik ve Değişen Şartlara Uyum.....	54
2.1.4.4.8. Kurumsallaşma.....	55
2.1.4.4.9. Yönetimde Fikir Birliği.....	56
2.1.4.4.10. Yürütmede Güç ve Gücün kişiselleşmesi	57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA MODELİ: BAĞIMLI VE BAĞIMSIZ DEĞİŞKENLER

3.1. BAĞIMLI DEĞİŞKENLER: YÖNETİMİN BOYUTLARI.....	59
3.1.1. İfade Özgürlüğü.....	60
3.1.2. Siyasal İstikrar	60
3.1.3. Hükümet Etkinliği	61
3.1.4. Düzenlemelerin (Bürokrasi) Etkinliği	61
3.1.5. Hukukun Üstünlüğü (Hukuki Düzen)	61
3.1.6. Yolsuzlukla (Yozlaşma) Mücadele	62
3.2. BAĞIMSIZ DEĞİŞKENLER	62
SONUÇ.....	64
KAYNAKÇA	75
ÖZGEÇMİŞ.....	87

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****HÜKÜMET SİSTEMLERİNİN YÖNETİMİN BOYUTLARI BAĞLAMINDA
DEĞERLENDİRİLMESİ****Lokman ŞAHİN****Tez Danışmanı: Doç. Dr. Şükrü NİŞANCI****2016, 87 sayfa****Jüri: Doç. Dr. Şükrü NİŞANCI****Doç. Dr. Zeki UYANIK****Yrd. Doç. Dr. Hasan Emir AKTAŞ**

Demokratik yönetimler olarak değerlendirilen hükümet sistemleri, kuvvetler ayrılığı ilkesinin uygulanış şekline göre tasnif edilmektedir. Hükümet sistemi tartışmaları uzun bir zamandan beri devam edegelen bir mesele olarak siyaset bilimciler tarafından ele alınan en önemli konulardan biridir. Bu sistemler zaman zaman karşılaştırılarak birbirlerine karşı olan üstünlükleri sıralanmaktadır. Teorik düzeyde gerçekleşen bu karşılaştırmalar ampirik açıdan çok fazla ele alınmamaktadır. Çalışmada hükümet sistemleri Dünya Bankası'nın belirlemiş olduğu yönetim boyutları bağlamında değerlendirilecektir. 116 ülkenin verileriyle yapılan analize göre parlamenter sistem uygulanan ülkelerin sonuçları başkanlık sistemi uygulanan ülkelerin sonuçlarından daha iyi bir durumdadır.

Anahtar Kelimeler: Hükümet sistemleri, yönetim boyutları, kuvvetler ayrılığı, başkanlık sistemi, parlamenter sistem

ABSTRACT**MASTER THESIS****REVIEW OF GOVERNMENTAL SYSTEMS IN THE CONTEXT OF
GOVERNANCE INDICATORS****Lokman ŞAHİN****Advisor: Assoc. Prof. Dr. Şükrü NİŞANCI****2016, page: 87****Jury: Assoc. Prof. Dr. Şükrü NİŞANCI
Assoc. Prof. Dr. Zeki UYANIK
Assist. Prof. Hasan Emir AKTAŞ**

Government systems which evaluated as forms of democratic governance are classified according to the type of application of the principle of separation of Powers. Governmental system discussion which has continued as a matter of debate for a long time is one of the most important issue discussed by the political scientists. The superiorities of these systems are listed by comparing to each others from time to time. These comparisons which are realized at a theoretical level, are not handled in empirical terms. In this study the government system will be evaluated in the context of the governance indicators set by the World Bank. The results of the countries implementing the parliamentary system are in a better condition than the countries implementing the presidential system according to the analysis made by the 116 countrys' data.

Keywords: Government systems, governance indicators, the separation of powers, presidential system, parliamentary system

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Yönetim Boyutları.....	69
Tablo 2. Yönetim Boyutları.....	70
Tablo 3. Değişkenler ve Değişkenlerin Alındığı Kaynaklar	74

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Hükümet Sistemlerinin Yönetim Boyutlarına Göre Ortalama Değerler Bağlamında İlk ve Son Sıraları	71
Şekil 2. Yönetim Boyutların en Yüksek ve En Düşük Değerleri	72
Şekil 3. Yönetim Boyutları ve Türkiye.....	73

ÖNSÖZ

Bu tezin oluşum sürecinde, katkı ve eleştirileriyle tezi geliştiren ve babacan tavırlarından ödün vermeden yapıcı bir şekilde davranarak tez yazım sürecini keyifli bir hale getiren değerli hocam Doç. Dr. Şükrü NİŞANCI'ya, tezimi okuma zahmetinde bulunan ve değerlendiren kıymetli hocam Doç. Dr. M. Hanifi MACİT'e, tezin şekillenmesinde önemli katkıları olan değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Gökhan ERKAL'e, her zaman beni destekleyen ve hiçbir konuda yardımını esirgemeyen değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Ensar AĞIRMAN'a, bu süreçte beni yalnız bırakmayan ve motive eden değerli oda arkadaşım Arş. Gör. F. UÇAN'a, Arş. Gör. Muhammet ÖZCAN'a, Arş. Gör. Müge YÜCE ve ilgili olan diğer hocalarıma teşekkürlerimi sunuyorum.

GİRİŞ

Hükümet sistemi değişikliği tartışmaları, Türkiye gündemini özellikle son dönemlerde meşgul etmektedir. Şunu belirtmek gerekir ki hükümet sistemi değişikliği pek çok mahfilde tartışılmasına rağmen, hükümet sistemleri hakkında çok az şey bilindiği bir gerçektir. Tartışmanın tarafları konuyu bilimsel bir tartışma olmanın ötesinde günübirlik siyasi angajmanlar içinde yorumlama eğilimi göstermektedir. Yani hükümet sistemlerinin ne anlam ifade ettiğine dair argümantasyonlar yerine, konu günübirlik siyasi mülahazalara kurban edilmektedir. Çalışma konusunun seçiminde bahse konu bu sığ tartışmaların ötesinde hükümet sistemlerinin çeşitli açılardan avantaj ve dezavantajlarının objektif kıstaslar ışığında değerlendirilmesi başat bir etken olmuştur. Zira her sistemin iyi yanları olduğu gibi kötü yanları da bulunmaktadır. Bir konunun doğru tartışılabilmesi için çeşidinin ve onu meydan getiren sebeplerin tam olarak bilinmesi, varsa zararının yok edilmesi için de gerekli tedbirlerin alınması lazımdır (Said Halim, 1979: 62).

Çalışma temelde kavramsal altyapı, araştırma modeli ve sonuç olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Kavramsal altyapı kendi içinde iki bölüme ayrılmaktadır. Bu bölümlerden ilkinin devlet ve devlet sistemleriyle ilgili kavramların açıklaması oluştururken ikincisini hükümet kavramlarıyla ilgili bölüm oluşturmaktadır. Böyle bir ayrıma gitmemizin temel sebebi, devlet ve hükümet kavramları arasında kurulacak ilişkileri sağlam temellere oturtma isteğidir. Çünkü çalışmaya başlanmadan önce yapılan araştırmalar bu iki farklı yapının tam anlamıyla kavranmadığını ortaya çıkarmıştır. Özellikle demokratik yönetim sistemlerinden olan başkanlık sistemiyle devletin dikey yapılanma biçimlerinden biri olan federasyonun birbirinden ayrılmaz bütün oluşturduğu düşünülmektedir. Ancak şunu belirtmek gerekir ki başkanlık sistemi, federasyon devlet yapılanmasına sahip olmayan ülkelerde de uygulanmaktadır. Bu yüzden kavramsal alt yapıyı oluşturulurken modern siyasal düşüncüyü etkileyen en temel argümanlardan başlayarak devletin ne olduğu, nasıl algılandığı ve devlet şekillerinin neler olduğu açıklandıktan sonra hükümet kavramı ve hükümet sistemleri ele alınacak ve daha sonra çalışmanın asıl konusu olan yönetim boyutları ele alınıp bu boyutlar bağlamında değerlendirmeler yapılacaktır.

İlk bölümde ele alınacağı gibi devlet kavramının ortaya çıkışı çok farklı şekillerde algılanmıştır. Aslında bu yönlü bir davranış devletin devamlılığını veya ortadan kaldırılmasını haklı çıkarabileceği düşünülen argümanlara dönüştürülerek farklı devlet tanımlamalarının yapılmasına imkân tanımıştır. Bu tanımlamalara dayanarak toplumsal yapı ele alınmış ve toplumu düzenleyecek birtakım kurallar konulmaya çalışılmıştır. Kuralların varlığını garanti altına aldığı düşünülen devlet mefhumunun yönetilmesi gündeme gelmiştir. Devlet yönetimi için çeşitli kuramlar ortaya atılmış Antik Yunan'da ele alınan konular daha sonraki dönemlerde geliştirilerek hükümet yapıları belirlenmiştir.

Hükümet veya yönetme, devlet egemenliğinin nasıl kullanılacağıyla ilgilidir. Egemenlik kavramı ve egemenliğin nasıl kullanılacağı dönemseller değişikliklerle modern dünyayı şekillendiren unsurlardan biri olmuştur. Egemenliğin bölünmezliği ve bütünselliğinden, egemenliğin belirli kuvvetler arasında paylaşılması gerekliliğine geline nokta kuvvetler ayrılığı ilkesi benimsenip bu bağlamda hükümet sistemleri tanımlamaları yapılmıştır. Demokratik hükümet sistemleri kuvvetler ayrılığı ilkesinin uygulanış şekline göre sınıflandırılarak sert kuvvetler ayrılığına başkanlık, yumuşak kuvvetler ayrılığına parlamenter ve bu iki sistem arasında kalan sisteme ise yarı-başkanlık sistemi denmiştir.

Demokratik sistemler olarak nitelendirilen bu hükümet sistemleri farklı ülkeler tarafından uygulanmakta, zaman zaman bu sistemler karşılaştırılarak birbirlerine olan üstünlükleri veya zayıflıkları dile getirilmektedir. Teorik olarak yapılan bu tartışmaların ampirik açıdan ölçülmesi zor olsa bile son dönemlerde yapılan bu yöndeki çalışmalarla hükümet sistemlerinin çeşitli unsurlar üzerindeki etkileri incelenmektedir. Bu çalışmada hükümet sistemleri, dünya bankasının çalışmalarıyla ortaya konulmuş olan yönetim boyutları bağlamında ele alınacaktır.

Çalışmadaki amaç teorik olarak tartışılan konuların sayısal karşılığının ne olduğunu ortaya koymaktır. Yani kısaca “bu sistemleri uygulayan ülkelerin verileri bize ne söylemektedir?” sorusunun cevabı aranmaktadır. Bu sorunun cevabı aranırken teorik altyapı oluşturulduktan sonra araştırma modeli ele alınacak ve bu modelin bağımlı değişkenleri; siyasal istikrar, hukukun üstünlüğü, ifade özgürlüğü, hükümet etkinliği, düzenlemelerin etkinliği, yolsuzlukla mücadele ve bağımsız değişkenler açıklanacaktır.

Model sonuçlarını elde etmek için panel veri analiz yöntemi kullanılacaktır. Bu yöntemin tercih edilme sebebi, kesit ve zaman serilerini birleştirdiğinden gözlem sayısının çok olmasına müsait olmasıdır. Çünkü çalışmada tüm ülkelerin verileri elde edilerek daha kapsamlı bir analiz yapma amaçlanmasına rağmen çeşitli nedenlerden gözlem sayısı 116 ile sınırlı kalmıştır. Analize dâhil edilen bu ülkelerin zaman içindeki değişimleri dikkate alınmış ancak son dönem verilerinin daha doğru sonuçlar vereceği düşüncesi ve elde edilen verilerdeki kısıtlılıklar zaman aralığını 1996-2014 yılları arasında almamıza sebep olmuştur. Çalışmada ayrıca bu 116 ülkenin verileriyle elde edilen sonuçların değerlendirilmesiyle hükümet sistemi tartışmalarına yeni bir boyut kazandırmak da amaçlanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DEVLET SİSTEMLERİNİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. DEVLET KAVRAMI

Devlet kavramı, üzerinde fazlaca durulan, hakkında değişik yorumlar yapılan, farklı tanımlamalarla ne olduğu ortaya konulmaya çalışılan bir kavram olmasına rağmen mutabık bir tanımın olmadığını söylemek yanlış olmaz (Marinetto, 2006: 147-149). Devlet hakkındaki değişik fikirler, aslında devletin ne olması gerektiğini arzu etmekle aynı şeydir. Bazıları onu toplumla aynı şeymiş gibi algılayarak mutlak iyiye ulaşmanın yolu olarak kabul etmiş (Platon, 1968; Aristoteles, 1999), bazıları insanların güvenlik içinde yaşayabilmesi ve hayatlarını devam ettirebilmesi için herkes tarafından ortaklaşa oluşturulmuş bir (leviathan) güç (Hobbes, 1651), bazıları zorunlu bir kötülük (Locke, 1689; Eroğlu, 2010; Baltes, 2012), bazıları ise doğuştan iyi olan insanı kötüleştiren ve ortadan kaldırılması gereken zorba olarak algılamışlardır (Engels, 2004).

Devletin (state) Latince nör bir kavram olan “var olma” ve “durum” anlamlarını ifade “status”den geldiği konusunda genel bir mutabakat vardır. Siyasal anlamda “status” kelimesinin ilk ve birincil anlamı, ortaçağ ve daha önceki dönemlerde kullanılan Latince sağlıklı toplum düzeni (krallık, klise ve imparatorluk), esenlik ve refah kelimeleriyle eşdeğer bir kullanıma sahiptir. Bu kullanımın en önemli örneği imparator Justinian’ın meşhur “statum reipublicae sustentamus” (“cumhuriyetin devlet halini koruruz”) sözüdür (d'Entreves, 1967: 30).

Devlet anlamına gelen state sözcüğü, Rönesans dönemi İtalya’sından gelmekte ve iktidarı kuvvet yoluyla eline geçiren prensle yardımcılarında oluşan çevresini belirtmektedir. Jacob Burckhardt, “ yöneticilerle onların çevresine “lo stato” dendiğinin ve bu sözcüğün sonraları bir bölgenin tüm varlığını kapsayan bir anlam içerdiği vurgulanmıştır” der (Oppenheimer, 2005: 37-38).

Devletin kelime anlamı itibariyle düzenli bir toplumu ifade etmesi onun belirli özelliklere sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Belki de devletin en karakteristik özelliği siyasal bir örgütün bölgesel yansıması olmasıdır. Bu bölgeselliği hayvanların av bölgesi belirlemek veya bazı insanların yaşam bölgelerini oluşturmakla karıştırmamak

gerekir. Yani devletin bölgeselliği meşru ve diğer unsurlar tarafından kabul edilen bir nitelik taşır. Öyle ki yasal bölgesellik siyasal toplumların gelişiminde çok önemli bir yere sahiptir (Nelson, 2006: 7).

Devlet kavramına bazı durumlarda olumlu bazı durumlarda olumsuz anlamlar yüklenmiştir. Bununla ilgili fikirler geniş bir yelpaze oluşturmakla birlikte iki zıt kutup olarak devletin amaç ve araç olmasından söz edilebilir. Devlet esasında egemendir. Egemenlik bölgesellekle birleşince devletin tanımı bir adım daha ileri taşınmış olur. Egemenliğe sahip olmak, mutlak ve zorlayıcı güce sahip olmayı ifade eder ve devlet bu gücünü belirlenmiş bölgeselliği içinde kullanır. Bu bağlamda Weber devleti şöyle açıklar; devlet, belirli bir bölgede, meşru fiziki güç kullanma yetkinliğini tek elde toplayan kurumdur (Weber, 1947: 154). Devlet egemenliği, sadece devlet içerisinde yönetme yetkisine sahip olmakla sınırlanamaz, egemenlik aynı zamanda dış müdahalelerden bağımsız olmayı da ifade eder (Nelson, 2006: 8).

Karma bir tanım üç öge içerir. İlk olarak, devlet bir kurumlar bütünüdür. Bu kurumlar devletin kendi kadrosuyla yönetilir. Devletin en önemli kurumu şiddet ve zorlama aracılığıyla çalışır. İkincisi, bu kurumlar genellikle bir topluma mal edilen, coğrafi olarak sınırlandırılmış bir bölgenin merkezindedir. Devlet içeride ulusal topluma bakmak, dışarıda da içinde var olmak zorunda olduğu daha geniş toplumlarla ilgilenmek zorundadır; bir alandaki davranışı ancak diğerlerle olan ilişkileriyle tanımlanabilir. Üçüncü olarak, devlet sınırları içinde yönetimi kendi tekeline alır. Bu esas olarak, tüm vatandaşlarca paylaşılan ortak bir politik kültürün yaratılması eğilimidir (Hall ve Ikenberry, 2000: 11). Devletin kendine has özellikleri vardır, bu özellikleri şöyle sıralamak mümkündür (Heywood, 2013: 126-127);

Devlet egemendir. Toplumdaki diğer tüm birlik ve grupların üzerinde, mutlak ve sınırlandırılmamış bir iktidar icra eder. Thomas Hobbes devleti, genellikle bir deniz yaratığı olarak tanınan devasa bir canavar, bir “leviathan” olarak tasvir ederek bu fikri ifade etmiştir.

Sivil toplumun “özel” kurumlarına karşılık, devlet kurumları “kamusal” olarak tanınır. Aile, özel işletmeler ve sendikalar gibi özel organlar, bireysel çıkarları tatmin için mevcut iken, kamusal organlar kolektif kararlar almak ve uygulamakla sorumludur.

Devlet bir meşrulaştırma uygulamasıdır. Devletin kararları, her ne kadar zorunlu olarak değilse bile genel olarak toplumun üyeleri bakımından bağlayıcı kabul edilir. Çünkü bu kararların kamu çıkarı veya ortak iyi adına alındığı iddia edilir ve devletin de toplumun daimi çıkarını yansıttığı varsayılır.

Devlet bir hükmetme aracıdır. Devlet otoritesi zorla desteklenir; devlet, kanunlarına itaati sağlama ve onu ihlal edenleri cezalandırma kapasitesine sahiptir. Bu bağlamda bir meşru şiddet (weber) kullanma tekeli, devlet egemenliğinin pratikteki ifadesidir.

Devlet ülkesel bir birliktir. Devletin kendi ülkesi üzerindeki yetkileri coğrafi olarak tanımlanmıştır ve bu yetki vatandaş olsun olmasın, sınırları içinde yaşayan herkesi kapsar. Bu bakımdan uluslararası düzeyde devlet, en azından teorik olarak, otonom bir varlık olarak görülür.

Kısaca özetlemek gerekirse; *“devlet amacı, toplumsal düzenin, adaletin ve toplumun iyiliğinin sağlanması olan; belli bir toprak parçası üzerinde yerleşmiş insan topluluğuna dayanan ve bu topraklar üzerinde bulunan her şey üzerinde nihai meşru kontrole sahip; siyasal bir örgütle donanmış sosyal bir organizasyondur”* (Daver, 1968: 166). Bu tanımda devletin tanımlayıcı unsurları olarak millet, ülke, egemenlik vurgulanmaktadır.

1.1.1. Devletin Unsurları: Millet, Ülke, Egemenlik

Geleneksel doktrin devleti, toprak, millet ve siyasal güç olmak üzere üç unsura ayırmaktadır. Devlet varlığını, onu diğer devletlerden ayıran bölgesel bütünlüğe, bölgesel bütünlük içinde yaşayan sürekli bir insan topluluğuna ve bu bölgesellik üzerinde egemen bir otoriteye sahip olmakla gerçekleştirmiş olur (Kelsen, 2006: 208).

1.1.1.1. Devletin Beşeri Unsuru: Millet

Millet, belirli bir bölgedeki insanları diğer bütün yabancılardan ayıran ve onlara birlik olma duygusu veren ortak bir medeniyette, özellikle dil ve geleneklerle birbirine bağlı, ortak ruh, düşünce ve ırktan meydana gelen, ortak bir tarihi mirası paylaşan farklı sosyal tabaka ve uğraş alanlarındaki insanların birliğidir. Millet esasında bir devlet içindeki bütün üyelerinin organize ve birlik oluşunu ifade eder. Millet, devleti oluşturma

süreciyle anlam kazanır öyle ki milleti herhangi bir insan topluluğundan ayıran ve daha üst bir anlam yükleyen şey, hemen hemen siyasal iletişim ve birlik düşüncesinin gelişmesiyle ortak farkındalığın oluşmasıdır. Buradan şu sonucu çıkarabiliriz; millet düşüncesi genellikle devlet kavramıyla zorunlu bir bütün oluşturmuştur, yani millet olmadan devlet olmaz (Bluntschli, 2000: 82).

Millet kavramının devletin kurucu unsurlarından biri olması için milleti oluşturan insan topluluğunun süreklilik arz etmesi gerekmektedir. Yani bu topluluk sürekli bir arada bulunmalı, geçici bir süreliğine bir araya gelip daha sonra dağılan insan topluluklarının oluşturduğu siyasi egemenlik devleti oluşturmaz (Pazarcı, 2009: 140). Milletler bir araya getiren bazı bağlar bulunmaktadır. Bu bağlar iki başlık altında ele alınarak sübjektif millet anlayışı ve objektif millet anlayışı olarak tanımlanmaktadır (Akipek, 1965: 87).

1.1.1.1.1. Objektif Millet Anlayışı

Objektif millet anlayışı, milleti belirli birtakım objektif unsurlara dayanarak açıklamaya çalışır. Bu görüşe göre; milleti bir araya getiren elle tutulur, gözle görülür maddi unsurlar vardır. Bu unsurların hepsi veya birkaçı bir araya gelerek milleti oluşturur. Objektif yani maddi unsurlar; din, dil ve soy olarak ele alınabilir (Akipek, 1965: 87).

Bir milleti diğer milletlerden farklılaştıran ve aynı millete tabi olan insanlara has özellikler nedir sorusunu birçokları ırk birliği olarak cevaplamıştır (Akbay, 1948: 224). Özellikle 18. Yüzyılın sonlarından itibaren savunulmaya başlanan bu görüşe göre, devletin insan unsurunu meydana getiren faktör, bu insan topluluğuna dâhil olan fertlerin soy ortaklığı, ırk birliğidir. Böylesi bir birlik ve ortaklık, insanların bir arada yaşamasına, topluma ait bireylerin arasındaki bağın güçlenmesine, toplumun devleti oluşturacak şekilde olgunlaşmasına yardım etmektedir (Okandan, 1968: 687). *“Damarlarında geçmiş zamanın karanlıklarına gömülmüş müşterek ataların kanı dolaşan ve aynı soy kökünden gelen insanlar, nerede doğarsa doğsun ve yaşarsa yaşasın aynı milleti teşkil ederler”* (Başgil, 1960: 138). Buna göre devlet aynı soydan gelenlerin meydana getirdiği bir kurumdur. Ancak daha sonraki dönemlerde ırk birliğinin tek başına milleti meydana getiremeyeceği anlaşılmıştır (Gözler, 2015b: 53).

Zira bilimsel araştırmalara göre saf, karışmamış ırk hemen hemen yok gibidir (Daver, 1968: 179).

Dil, insanların kendine zglgn belirleyen en önemli unsur olması hasebiyle onları bir arada tutmaktadır (Bluntschli, 2000: 85). Soy birliğinde olduğu gibi dil ortaklığı da insan unsurunun meydana gelmesini sağlayan, onu devleti kurabilecek derecede olgunlaştıran esaslardan biridir (Okandan, 1968: 689). Ancak dil birliği de tek başına millet mefhumunun karakteristik vasfı sayılamaz (Akbat, 1948: 225). Çünkü İsviçre, Belçika, Kanada gibi ülkelerde birden fazla dil kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra aynı dili kullanan farklı ülkelerin bulunması dil birliğinin tek başına millet mefhumunu ortaya ıkaramayacağının göstergesidir (Gözler, 2015b: 53).

Din esasında maddi değildir, ancak dinin icrası olan ibadetler maddidir ve ibadet Şekilleri göre insanların hangi dine veya bir din içindeki hangi mezhebe tabi olduğu anlaşılabilmektedir (Gözler, 2015b: 51-52). Din insanları bir araya getiren bir g olarak insanların siyasal ge dönüşmesini sağlayarak devleti kurmalarına imkân sağlayabilmektedir. Din birliğinin etkilerini özellikle Ortaçağ Avrupası'nda, eski Asya topluluklarında, Perslerde ve Hindistan'da görmek mümkündür (Bluntschli, 2000: 81).

1.1.1.1.2. Sübjektif Millet Anlayışı

Milleti nisbi bir olgu olarak ele alan sübjektif millet anlayışına göre millet, toplumu meydana getiren insanlara özgü ve bu insanların ortak ruh halinden doğan bir birlik düşüncesidir (Akipek, 1965: 87). Milleti meydana getiren ve manevi olan bu bağlar Ernest Renan tarafından ortaya atılmıştır (Gözler, 2015b: 57). Renan Şu cmlerle; *“insan, ne ırkının, ne dilinin, ne de dininin, ne de nehirlerin izlediği yolun, ne de sıradağların yönünün eseridir. Temiz ruhlu ve sıcak kalpli insanların bir araya gelmesi manevi bir Őuur yaratır ki, buna millet denir.”* (Renan, 1882), görüşünü dile getirmiştir. Okandan'a göre, milleti meydana getiren sübjektif bağlar arasında mazi, hatıra, kültür, gelenek, amaç, mefkre, istikbal, ülke birliği gibi hususlar yer almaktadır (Okandan, 1968: 693). Bu bağlamda milleti meydana getiren en önemli unsurların psikolojik ve ekonomik faktörler yani duygu ve hatıralarda, ideallerde, inançlarda birlik ve menfaatlerde ortaklık olduğu söylenebilir (Daver, 1968: 180). Öyle ki, milleti oluştıran ve insanları birbirine bağlayan bağlar, geçmişte yaşanılan ortak acılar veya

birlikte kazanılan başarılar, ortak amaca ulaşma için mücadeleler, müşterek tehlikelere karşı birlikte karşı koyma, aynı topraklar üzerinde birlikte yaşama ve bu yaşamının neticesinde ortaya çıkan müşterek gelenekler gibi hususlardır (Okandan, 1968: 693)

1.1.1.2. Devletin Coğrafya Unsuru: Ülke

Bir millet tarafından işgal edilen ya da bir devlet tarafından yönetilen dünyanın herhangi bir parçası ülke ya da hükümrânlık alanı olarak adlandırılmaktadır. Devlet şahsi temellerini insanda bulduğu gibi cismani temellerini de toprakta bulur. Bir millet kendi hükümrânlık alanını elde edinceye kadar kalıcı bir devlete dönüşemez (Bluntschli, 2000: 198). Anthony D. Smith'e göre, aynı toprak parçası üzerinde yaşamış olmak devleti meydana getirir (Smith, 1994)

Ülke, Devlet birliğinin en ayırıcı özelliklerinden birini oluşturan ve siyasi bir topluluğu herhangi bir cemiyetten ayıran maddî ve en sabit bir unsur rolü oynamaktadır. O suretle ki, ülkesiz bir toplum düşünülebilir, fakat ülkesiz bir devlet düşünülemez (Başgil, 1947: 1261-1262). Çünkü diğer devletlerle olan egemenlik alanlarının sınırlarının saptanmasındaki rolü nedeniyle ülkenin, devletin var oluş nedenleri arasında çok yüksek bir anlamı bulunmaktadır (Doehring, 2015: 33).

Ülke olmadan devletin varlığından söz etmeye imkân bulunmadığı, her devletin bir ülkenin varlığını ifade ettiği ve her devletin maddi hayat ve varlığını ancak toprağa sahip olmakla devam ettirebildiği kabul edildiğine göre; devletin meydana gelmesi de devamlılığını sürdürmesi de sahip olduğu ülkenin kendisine aidiyetini devam ettirmesiyle sağlanabilmekte ve ülkenin kaybolmasıyla devletin maddi varlığı ortadan kalkmaktadır (Okandan, 1968: 716-717).

Ülkenin belirtilmesi sınırlar vasıtasıyla olur. Devletler hukukunda sınır; iki devlet ülkesini birbirinden ayıran mevcut veya farazi ya da tabîî veya sunî olabilecek çizgidir. Ülke üç boyutlu olduğuna göre, sınırlar da üç boyutlu olmalıdır. (Akipek, 1965: 13)

1.1.1.3. Devletin Yetki Unsuru: Egemenlik

Egemenlik modern siyasi düşüncenin temel unsurlarından biridir. Aslında egemenliğin modern siyasi teorisinin kurucu unsuru olduğu ileri sürülebilir çünkü

egemenlik modern siyasal düzende belirleyici bir özelliğe sahiptir (Gümplová, 2010: 16).

Bu siyasal gerçeklik, çatışmaların, sivil savaşların ve ortaya çıkan çoğulculuğun, feodal toplumların apolitikleşmesinin ve siyasi merkezîleşmenin etkileşimiyle 16. yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkmaya başlamıştır (McIlwain, 1933: 99).

Egemenliğin ilk modern, açık ve kesin ifadeleri, dini ve sivil savaşların yaşandığı bir dönemde T. Hobbes ve Jean Bodin tarafından etraflıca ele alınmıştır. Egemenliğin yapısı yozlaşma, anarşi, çatışma ve şiddet ortamının düzeltilmesi için bir cevap olarak görülmüş, hem Bodin hem de Hobbes egemenliği mutlak güç olarak tanımlayarak onun bölünemez, sınırlandırılmaz ve yasalar üstü olduğunu belirtmişlerdir (Bodin, 1576; Hobbes, 1651).

Bodin'e göre, egemenliğin kendine özgü ve temel belirleyici özelliği ve onu eşsiz yapan şey yasa koyucu olmasıdır (Bodin, 1576 Book I; Chapter I). "Bir devlette egemenlik, vatandaşlar ve uyruklar(devlete vatandaşlık bağıyla bağlı olma durumu, tebaa) üzerinde en yüksek, en mutlak ve en sürekli güçtür" (Bodin, 1576 Book I; Chapter VIII).

Egemenlik kısaca yasalar tarafından ifade edilen belirli bir alandaki siyasal otoritenin üstünlüğü olarak tanımlanır ve günümüz uluslararası sistemde devletler var oldukça bu tanımın geçerliliğini koruyacağı ileri sürülebilir (Gümplová, 2010).

1.1.1.3.1. Egemenlik Teorileri

Egemenliğin kime ait olduğunun ve egemenliği elinde bulunduranların meşruluğunun kaynağı hakkında değişik görüşler bulunmaktadır. Genel olarak bu düşünceler tarihsel süreç içerisinde şekillenmiş, ilk başlarda egemenliğin kaynağı tanrı iken modern dönemde egemenliğin tanrıya değil insanlara ait olduğu kabul edilmiştir. Bu bağlamda egemenlik teorilerini teokratik ve demokratik (beşeri) egemenlik teorileri olarak iki başlık altında incelemek mümkündür (Koçak, 2006: 107; Gözler, 2015b: 87).

1.1.1.3.1.1. Teokratik Egemenlik Teorileri

Teokrasi, Theos (ilahi) ve Kratos (kuvvet) kelimelerinin birleşiminden oluşan ve “Tanrının Yönetimi” anlamına gelen bir kelimedir (L. Allison, 2009). Teokratik egemenlik kuramına göre egemenlik tanrıdan gelir (Omnis potestas a Deo)(Kapani, 1993). Egemenliğin kaynağı tanrıdır; ancak tanrı yeryüzüne inip bu egemenliği kullanmadığından tanrının yerine bu egemenliği kullanacak insanlara ihtiyaç duyulmuştur. Teokratik egemenlik teorilerinde egemenliğin kaynağı bellidir ama egemenliğin kimler tarafından kullanılması gerektiği veya bu egemenliği kullanmaya kimin yetkili olduğu konusunda ortak bir görüş yoktur. Egemenliğin kullanılması bağlamında doğüstü egemenlik kuramı ve providansiyal ilahi hukuk kuramı kavramları ortaya atılmıştır (Koçak, 2006: 108; Gözler, 2015b: 87).

1.1.1.3.1.1.1. Doğüstü İlahi Hukuk Kuramı

Bu kurama göre egemenliğin kaynağı tanrısalıdır. Doğüstü ilahi egemenlik kuramında egemenlik tanrıya ait olmakla beraber, tanrı bu egemenliği kimin kullanacağına karar vermiştir. Yani ülkeyi yönetenler tanrı tarafından seçilmiş kişilerdir(Gözler, 2015a: 166). Bu nedenle krallar, doğrudan doğruya tanrıya hesap verme zorunluluğunda olduklarından, halka hesap verme gereksinimi duymazlar (Gözler, 2015b: 88). Bu kuramdan şu sonucu çıkarmak mümkündür; iktidar, ister faydalı olsun, ister zararlı olsun, ister zalim olsun, ister adaletli olsun kaynağı ilahidir. Bu yüzden ilahi bir kaynağı olan iktidara karşı mutlak itaat öngörölmüştür (Akbay, 1948).

1.1.1.3.1.1.2. Providansiyal İlahi Hukuk kuramı

Providansiyal ilahi hukuk kuramına göre egemenlik tanrıya aittir ancak tanrı bu egemenliği belirli bir aile veya kişiye vermemiştir. Egemenliği kullanacak kişiler, insanlar veya beşeri olaylar tarafından belirlenir (Gözler, 2015b: 88). Thomas d’Aguin’e göre egemenlik tanrısalıdır, fakat kökü tanrıda olmakla beraber, her iktidar, hukuk bakımından, dayandığı kurumlar bakımından insanoğlunun eseridir. Yani içinde yaşadığımız somut dünya düzeni, tarihi koşullara göre değişen birtakım insansı temellere dayanır. Bu da şu anlama gelir; gerçek iktidar ile değişen koşullara göre

ortaya çıkan iktidarı birbirinden ayırmak gerekir. İktidar fikri esas olarak tanrıdan gelir, ancak bu iktidarın kullanılışı da elde edilişi de tanrı dışında kalır (Akın, 2013: 53).

1.1.1.3.1.2. Demokratik Egemenlik Teorileri

Teokratik egemenlik teorilerinde egemenliğin kaynağı doğrudan veya dolaylı olarak tanrıydı, fakat aşamalı olarak yönetme yetkisi doğrudan tanrı tarafından seçilmiş bir kişi veya aileye verilmekten, beşeri unsurları da dikkate alan bir dönüşüm yaşamıştı. Demokratik yani beşeri egemenlik teorilerinde egemenliğin kaynağı tanrıya değil tamamen topluma yani insan unsuruna indirgenmiştir. Beşeri unsurlara dayandırılan egemenlik teorilerini “milli egemenlik” ve “halk egemenliği” olarak ikiye ayırmak mümkündür (Akbay, 1948; Okandan, 1968; Ağaoğulları, 1986; Benoist, 1999: 1; Koçak, 2006: 110-111; İpek, 2008; Fan, 2009: 53-56; Gözler, 2015a: 166-167; 2015b: 88; Küçük, 2015).

1.1.1.3.1.2.1. Millî Egemenlik Teorisi

Fransız Devrimin en önemli isimlerinden olan Fransız düşünür Emanuel Sies tarafından savunulan milli egemenlik teorisine göre, toplum, kendini meydana getiren gerçek bireylerden ve onların iradelerinden ayrı kendine özgü bir şahsiyete ve istence sahiptir. Egemen güç, gerçek kişilerin bir araya gelerek oluşturduğu bu istenç sahibi kolektif kişiye aittir. Egemen gücün kaynağı ve sahibi kendine has bir kişiliğe, bir şura ve istence sahip toplumdur. Toplumun kendisine has istenci, onu meydana getiren bireylerin istençlerinden ayrı tamamıyla topluma has bir istenç olması hasebiyle yani genel irade olmasından ötürü bireylere kendini kabul ettirmektedir (Okandan, 1968: 759-760). Bu anlamda millet ve halk kavramları birbirinden farklıdır; halk belli bir zaman diliminde cemiyeti oluşturan bireyler toplumuyken millet, ortak bir ruh haletini paylaşan insanların sadece o anki durumunu yansıtan bir anlamdan ziyade geçmişte yaşanmış ve gelecekte yaşanabilecek olanları kapsayan bir anlamı ifade etmektedir (Gözler, 2015a: 167).

1.1.1.3.1.2.2. Halk Egemenliği Teorisi

Devletteki üstün gücü bir bütün olarak değil parçalanmış bir anlamda ele alan halk egemenliği teorisine göre, üstün güç toplumu meydana getiren bireylerin sayısı kadar parçalanmaya maruz kalmaktadır. Her birey bu gücün kendi payına düşen miktarda belirli bir parçasına sahip bulunmaktadır (Okandan, 1968: 763). “*Diyelim ki devlet on bin yurttaştan oluşsun. Egemen varlık, ancak kolektif bakımdan bir bütün olarak düşünülebilir. Ama her insan, yurttaş olarak bir birey sayılır. Onun için egemen varlığın yurttaşla ilişkisi on binin bire ilişkisi gibidir, yani devletin üyelerinden her birinin payına – baştanbaşa devlete bağlı kalmakla birlikte- egemen gücün on binde biri düşer. İsterse halk yüz bin kişi olsun, uyrukların durumu değişmez; her biri yine yasaların bütün gücünü taşır.*” (Rousseau,J. Bennet 1762 Book III; p. 30). Rousseau’nun düşüncesinden hareketle halk egemenliğinde bir bütün halinde toplum değil, toplumu oluşturan bireylerin doğrudan kendileri dikkate alınmaktadır (Okandan, 1968: 763).

1.1.2. Devletin Kökeni Hakkında Teoriler

1.1.2.1. Aile Teorisi

Toplum ve devletin temelini, Âdem ve Havva’nın oluşturduğu aileye bağlayan görüşler bulunmaktadır (Akbay, 1948: 18; Daver, 1968: 171). Devletin kaynağını aile ve ailenin gelişmesinde bulan teoriye göre, devlet bir ailenin büyümesinden veya aynı kandan gelen ailelerin birleşmesinden meydana gelmiştir (Okandan, 1968: 28). Devlet gücünün ve siyasal istikrarın çekirdeği de patriarkal ailede babanın aile üyeleri üzerinde sahip olduğu otoritenin gelişmesinden oluşmuştur (Daver, 1968: 171). Devletin temelini ailede gören düşünürlerden biri olan Jean Bodin devleti, birçok ailelerin ve onlarla birlikte sahip oldukları şeylerin egemen güç tarafından hukuka uygun olarak adaletle yönetilmesidir şeklinde tanımlamıştır (Bodin, 1576 Book I; Chapter I). Jean Bodin’e göre, aile babanın egemenliği altında bir arada duran doğal bir topluluktur ve egemenliği elinde bulunduran baba, aileyi oluşturan bireylerden daha üst bir konumdadır. Bu konumda olmasının sebebi ise maişeti sağlaması ve servetin gerçek sahibi olmasıdır (Bodin, 1576 Book I; Chapter II-V). Ona göre, devletin yapay toplumu,

ailenin doğal toplumu üzerine modellenmelidir (Bodin, 1576). Bu teorinin gerçekliğe uygun çeşitli yönlerinin bulunduğu ve ailenin devletin kurulmasında gerekli olan unsurları sağladığı inkâr edilemez. Ancak devletin doğuşunu sadece aileye bağlamak tarihi gerçeklikle uyuşmamaktadır (Okandan, 1968: 35)

1.1.2.2. Biyolojik Teori

Organizmacı teori olarak da adlandırılan biyolojik teori Platon, Bluntschli ve Herbert Spencer gibi birçok düşünür tarafından savunulmuştur (Gözler, 2015a: 145). Bu teoriyi savunanlara göre (Spencer, 1860; Platon, 1968; Bluntschli, 2000), insan anatomisi ve devlet yapısı arasında benzerlik bulunmaktadır. Her iki yapı da tabii ve biyolojik kurallara göre aynı organik gelişmeyi takip etmişlerdir. Organik canlı olan insanın meydana geliş şekli ile toplumun oluşma şekli arasında benzerlik ve hatta bazı düşünürlere göre aynılık bulunmaktadır. Buna göre, bir organizma olan devletinde insanda olduğu gibi varlık ve devamlılığını sağlayan uzuvları vardır. İnsan nasıl birçok organın bir araya gelmesinden ve onların bileşiminden oluşuyorsa devlet de çeşitli organlardan meydana gelmiş ve bu çeşitli organlar devlete canlılık kazandırmıştır (Okandan, 1968: 51). Örneğin insandaki beslenme, devletteki üretim fonksiyonuyla bir tutulmuş. İnsan vücudunda biriken yağlar devletin sermaye birikimiyle, devlet yolları insan vücudundaki damarlarla, bu damarlar içinde akan kan ise ülke içinde dolaşımda olan mal ve ürünlere benzetilmiştir. Buna benzer birçok eşleştirmeye insan anatomisi ve devlet yapısı bir tutulmaya çalışılmış öyle ki; insan beyni yerine devlette hükümetin olması gerektiği ileri sürülmüştür (Özçelik, 1961: 33)

1.1.2.3. Kuvvet ve Mücadele Teorisi

Kuvvet ve mücadele teorisi Sofistler, Polybios, İbn-i Haldûn, Leon Duguit ve Franz Oppenheimer gibi birçok düşünür tarafından savunulmuştur (Okandan, 1968). Çağımızda kuvvet ve güç mücadelesi teorisini en gelişmiş şekliyle savunan Oppenheimer olmuştur (Daver, 1968: 175). Oppenheimer'a göre, "*devlet oluşumu sırasında tümüyle, varlığının ilk aşmalarında özünde ve neredeyse tümüyle, zafer kazanmış bir insan grubunun, yendikleri üzerindeki egemenliğini bir düzene bağlamak ve kendini içten gelecek ayaklanmalarla, dıştan gelecek saldırılara karşı güvenceye*

almak amacıyla, yendiği gruba zorla kabul ettirdiği bir toplumsal kurumdur. Bu egemenliğin sonul amacı, yenilenlerin yeniler tarafından ekonomik alanda sömürülmesinden başka bir şey değildir” (Oppenheimer, 2005: 38).

Tarihin bu görüşün gerçekliğini ispat ettiği ileri sürülerek gücün devleti kurmada sosyal sözleşmeden daha fazla etkili olduğu iddia edilmiştir. Kural olarak, özellikle savaş kazanabilme yetisine sahip olmayı ifade eden güç, yeni devleti oluşturma hakkının yegâne hizmetkârıdır. Devleti kurma hakkının yanı sıra bu güç ilerleyen zamanlarda karşısına çıkacak engelleri ortadan kaldırmaktadır. Ancak tarihi perspektifte ortaya çıktığı iddia edilen, devleti kurma yetisi olarak görülen, zorla birilerinin boyunduruk altına alma gücü, ölüm ve yıkımdan öteye gidememiştir. Ayrıca bu görüş köle sahip ilişkisini gerektiren bir yapı oluşturmakla bireysel özgürlükleri ortadan kaldırmaktadır (Bluntschli, 2000: 238).

Güç ve kuvvet mücadelesinin devleti ortaya çıkardığı gerçeği yadsınamaz, ama bunu devletin kurulması için yegâne etken olarak görmek güç ve kuvvet mücadelesini abartmak olur. Çünkü siyasal toplumları sadece kuvvetle bir araya gelen birlikler olarak görme zorunluluğu bu teoriden çıkarılacak bir sonuç olur, ama tek başına kuvvet hiçbir zaman toplumu bir araya getirip ayakta tutamaz. Kuvvet ile oluşturulan rahatlıkla kuvvetle ortadan kaldırılabilir. Eğer modern toplum kuvvetle oluşturulmuş olsaydı, her an isyan etmek toplumun ilk görevlerinden biri olurdu (Akbay, 1948: 44)

1.1.2.4. Sınıf Teorisi

Sınıf teorisi eski zamanlardan beri birçok düşünür tarafından savunulmuştur. Ancak bu düşüncenin en önemli savunucusu Karl Marx'tır. Marx, Fransız devrimcileri tarafından önem verilen politik vatandaşlık haklarının tek başına geniş özgürlükleri garanti edemeyeceğini vurgular. Evrensel oy verme hakkından daha önemli olan şey üretim araçlarını elinde bulunduranlar ile bu araçlara sahip olmayanların emek harcamaya zorlanmalarıyla doğan eşitsizliktir. Devlet genel çıkarları temsil eden tarafsız bir güç değildir. Aksine, tüm insanların değil, baskın sınıfın çıkarlarını gözetir (Hall ve Ikenberry, 2000: 19). Alt yapı ve üst yapı kavramlarının bulunduğu Marksist teoriye göre, ekonomik çıkarlar dünyaya yön veren en temel olgulardır. Alt yapıda üretim biçimleri bulunurken üst yapıda ahlak ve hukuk gibi kurumlar bulunur ve devlet de bir

üst yapı kurumudur. Sınıf teorisinde alt yapı kurumlarının üst yapıyı belirlemesi öngörüldüğünden devletin de alt yapı esaslarına göre biçimlendirilmesi düşüncesi vardır. Marksist teoriye göre, tarih sınıflar çatışmasından ibarettir. Tarihin her döneminde çatışan sınıflar bulunmakla birlikte, bu sınıflar zamanının şartlarına göre isim değiştirmiş ancak sömüren ve sömürülen ilişkisi devam etmiştir. Sınıf teorisini savunanlara göre, devlet egemenliği, üretim araçlarını elinde bulunduran sınıfın çıkarlarını korumak için oluşturulmuş ve egemen sınıfın hâkimiyetini devam ettirebilmesi için gerekli zor kullanma gücünü bu sınıfa sağlamıştır. (Okandan, 1968: 63-66; Service, 1975: 34-35; Barrow, 1993; Engels, 2004; Chernilo, 2007; Akın, 2013: 203-205; Gözler, 2015a: 146; 2015b: 34-35)

1.1.2.5. Sosyal Sözleşme Teorisi

Sosyal veya başka bir deyişle toplumsal sözleşmenin devletin kaynağını açıklamada en fazla yankı uyandıran ve ilgi gören fikir olduğu söylenebilir (Daver, 1968: 170). Toplumsal sözleşme teorisi (Grotius, 1625; Hobbes, 1651; Locke, 1689; Hume, 1752; Rousseau, J. Bennet 1762; Kant, 1796), birçok düşünür tarafından savunulmuştur (Özçelik, 1961: 30).

Toplumsal sözleşmeyi savunan görüş, devlet mefhumunun ortaya çıkmasından önceki dönemi iki farklı şekilde tasavvur etmiştir. Bazı düşünürlere göre, “doğa hali” diye adlandırılan dönemde insanlar arasında rekabet ve çıkar çatışmaları bulunmakta, güçlü olanlar, haklı olsa bile zayıf olanları ezmekteydi. İşte böyle bir ortamda insanlar kötü durumu ortadan kaldırmak ve geleceklerini garanti altına almak için birbirleriyle anlaşarak devleti kurmuşlardır. Toplumsal sözleşmeyi benimseyen diğer düşünürlere göre, devlet ortaya çıkmadan önce insanlar doğa halinde yaşarken aralarında mücadele, hırs, rekabet ve mülkiyet gibi kavramlar olmadığından saadet ve istikrarın yaşandığı ve altın çağ olarak adlandırılan devir vardı. Fakat daha sonra insanlar yerleşik hayata geçmiş, toprağı ve madenleri işlemiş bu sürecin sonunda şahsi çıkar çatışması yaşanmaya başlamış ve böylece insanlar arasındaki münasebet kötü bir hal almıştır. Böyle bir durumdan kaçınmak ve eski doğal hale geri dönmek için insanlar birbirleriyle anlaşarak yani sözleşmeyle devleti meydana getirmişlerdir. Toplumsal sözleşmenin aslında iki yönü vardır; ilki sosyal açıdan sözleşerek ortaklaşa yaşamayı sağlayan sosyal sözleşme, diğeri ise bir arada yaşamayı sağlayan devletin kudretini kullanacak kurumu

belirleyen siyasi sözleşmedir. Toplumsal sözleşmeden kast edilenin bu iki anlaşma olduğu iddia edildiğinden siyasi ve sosyal diye ayırım yapılmamıştır. Toplumsal sözleşme teorisine göre, devlet insan aklının bir ürünüdür; insanlar akıl sahibi varlıklar olduğundan iyiyi kötüden, faydalıyı zararlıdan ayırt edebilirler. Bu ayırt edebilme yeteneğini onlara bahşeden ise akıldır. Akıl sayesinde insanlar birleşip devleti kurmuştur (Akbay, 1948: 19-20; Özçelik, 1961: 28-30; Daver, 1968: 172-173; Okandan, 1968: 70-72; Gözler, 2015a: 151).

Thomas Hobbes'a göre insan hem içgüdüsel korunma arzusuna hem de rasyonel korunma arzusuna sahiptir. İçgüdüsel korunma onu bencilliğe ve başkasıyla çatışmaya götürürken rasyonel koruma insanı başkasıyla birlikte yaşamaya sevk eder. Rasyonel korunma güdüsü insanı, başkasıyla bir araya gelerek siyasi otorite oluşturmaya yöneltir. İnsan her iki durumda da bencil olduğu için kendi yaşamını güçlü bir otorite olmadan sürdüremeyeceğini bilir. Bu bakımdan başkasıyla bir araya gelerek bir sözleşme yapar ve siyasi otoriteyi oluştururlar. Siyasi otoriteyi ortaya çıkardıkları zaman, tüm yetkileriyle birlikte haklarını ona devrederler. Hobbes'a göre bireyler sözleşme durumuna geçerek egemenliklerini bir egemene devrederler ve bundan sonra egemenlik hakkı artık yönetenin olur. Böylece toplum üzerindeki her tür tasarruf egemenin yetkisine geçer (Çaha, 2013: 101-102). Yani böylece bireylerin velinimet konumundaki egemen güce karşı ileri sürebilecekleri herhangi bir hakları yoktur.

1.1.3. Devlet Şekilleri

1.1.3.1. Egemenlik Kaynağına Göre Devlet Şekilleri

Devletler, hâkimiyetin kaynağına, hâkimiyeti elinde bulunduranların devletin başına geçiş şekillerine veya hâkimiyete sahip olanların sayısına göre bir sınıflandırmaya tabi tutulabilmektedir (Kubalı, 1959: 286; Gözler, 2015a: 172; 2015b: 105). Hâkimiyetin kaynağına göre klasik devlet sınıflandırılması Aristoteles'e dayanmaktadır. Aristoteles bu sınıflandırmasında hükmetme şekilleri ideal ve bozulmuş halleriyle; monarşi ve tiranlık, aristokrasi ve oligarşi, timokrasi ve demokrasi şeklinde sıralamıştır (Aristoteles, 1999). Ancak klasik sınıflandırmadan ziyade günümüzde hâkimiyetin kimler tarafından kullanıldığı esas alınarak yapılan sınıflandırmaya göre,

devletler monarşiler ve cumhuriyetler olmak üzere iki temel sınıfa ayrılmaktadır (Doehring, 2015: 108-109).

1.1.3.1.1. Monarşi

Monarşi kelimesi Yunancada tek şef anlamında kullanılan “monos” ve “archos” kelimelerinden meydana gelmektedir (Gözler, 2015b: 107). Devlet şekli olarak ele alındığında monarşi, hâkimiyetin kaynağının tek bir kişiye dayandığı sistemdir. Monarşilerde hâkimiyet esas itibarıyla yönetimi elinde bulunduran kişiye aittir. Monarşiler kendi içinde birkaç alt grubu ayrılabilir. Hükümdar devletin başında olmasını ilahi bir güce yani tanrıya dayandırıyor ise bu tür monarşilere *teokratik monarşi*, devletin başında bulunan kişi devleti kendi mülkü, bu devlet üzerinde yaşayan halkı kendi köleleri olarak görüyor ise bu monarşiye de *patrimonyal monarşi* denir. Patrimonyal monarşilerde devlet adeta bir mülke (çiftlik), devletin başı ise mülk sahibine benzetilmektedir. Bazı monarşilerde yöneticiler istisnai olarak seçilerek devletin başına geçerler buna seçimli monarşi denir. İrsi monarşilerde ise yönetici bu makama bir aileye mensup olmakla gelmektedir (Kubalı, 1959: 280-290; Özçelik, 1961: 144-145; Kelsen, 2006: 283; Gözler, 2015a: 173). Ayrıca yöneticinin sınırlarının belirlenmesi ve yönetme yetkisini kullanması bakımından monarşiler mutlak ve meşruti olarak ikiye ayrılmaktadır (Kelsen, 2006: 300).

1.1.3.1.1.1. Mutlak Monarşi

Mutlak monarşilerde yöneticinin hükümlerlik hakları hiçbir kurum veya kişi tarafından sınırlandırılmamaktadır. Diğer bir deyişle hükümdar, devletin yegâne, asli ve birinci derecede sahibidir (Kelsen, 2006: 300). Mutlak monarşileri despotizmle karıştırmamak gerekir; monarşilerde hükümdar daha önceden belirlenmiş kurallara veya zaman içinde oluşmuş temayüllere göre hareket eder. Bu tanım Max Weber'in geleneksel otorite tanımına denk düşmektedir. Despotizmde daha önceden belirlenmiş kurallara göre yönetim yoktur, bunun yerine kural veya temayüllere bağlı olmayan her şeyi kendi isteğine göre şekillerinden bir yönetici bulunmaktadır. Yani mutlak monarşi daha önceden belirlenmiş kural ve kaideleri icra eden tek bir kişinin yönetimidir (Kubalı, 1959: 290; Özçelik, 1961: 145; Bluntschli, 2000; Gözler, 2015b: 174; 2015a:

109-110). Aslında mutlak monarşilerin gerçekte görülmediği ileri sürülmektedir. Zira mutlak monarşi olarak adlandırılan sistemde bile hükümdar yetkilerinin tamamını kendi başına kullanmaz; bu yetkilerin bir bölümünü temsilcileri (başvezir, danışma kurulu vb.) yoluyla kullanır (Doehring, 2015: 109).

1.1.3.1.1.2. Meşrutî Monarşi

Sınırlı veya anayasal monarşi olarak da adlandırılan bu yönetim biçiminde hükümdar devletin yegâne sahibi değildir. Hükümdarın yanında seçilmiş bir temsilciler grubu bulunmaktadır; hem hükümdar hem de seçilmiş kişiler kendilerinden daha üst bir konumda olan anayasa veya anayasa benzeri kanunlarla sınırlandırılmışlardır. 1876 sonrası Osmanlı yönetim sisteminde olduğu gibi. Mutlak monarşilerde olduğu gibi yöneticinin kurallara uyması soyut ve vicdani değil, somut ve hukukidir. Yani meşrutî monarşilerde hükümdarın uyması gereken somut kurallar silsilesi bulunmaktadır (Kubalı, 1959: 291-292; Özçelik, 1961: 145; Bluntschli, 2000: 344; Kelsen, 2006; Doehring, 2015: 110-111; Gözler, 2015b: 110-111).

1.1.3.1.2. Cumhuriyet

Cumhuriyet kelimesi Arapça “cumhur” kelimesinden türemiş olup, Arapçadan Türkçeye geçmiştir. Cumhur kelimesi toplu halde bulunan halk, bu kelimedenden türeyen cumhuriyet ise halka ait olan şey manasına gelmektedir. Cumhuriyet kelimesinin İngilizce karşılığı olan republic, Latince “mal, eşya” anlamına gelen “res” ve kamu anlamına gelen “publica” kelimelerinden türemiştir (Gözler, 1999: 51-52). Hem genelde doğu özelde Türkçe, hem de batı dillerinde halka ait olanı ifade eden cumhuriyet siyasi anlamda iki farklı şekilde yorumlanmıştır. Cumhuriyet dar anlamda monarşinin karşıtı şeklinde ifade edilmiştir. Monarşilerde devlet tek bir kişiye aitken cumhuriyette hâkimiyet bir topluluğa aittir (Kelsen, 2006: 283). Cumhuriyet geniş manada ise demokrasi ile eşdeğer bir anlamda kullanılmaktadır (Doehring, 2015: 163; Gözler, 2015b: 180-181; 2015a: 120-122). Geniş anlamdaki tanımına göre, cumhuriyet devlet başkanının doğrudan doğruya veya dolaylı olarak halk tarafından belirli bir süre için seçildiği sistemdir. Her iki manada cumhuriyette hâkimiyetin sahibi ve kaynağı birden fazla kişinin oluşturduğu topluluktur. Bu topluluğun genişliğine göre cumhuriyet

aristokrasi ve demokrasi olmak üzere ikiye ayrılır (Akbay, 1948: 191-192; Kubalı, 1959: 293-294; Özçelik, 1961: 145-146).

1.1.3.1.2.1. Aristokrasi

Kelime anlamı olarak Yunancada en iyilerin yönetimi manasına gelen aristokrasi belirli bir zümrenin yönetimi demektir (Kubalı, 1959: 294). Böyle bir yönetim tarzında hâkimiyeti bir kişi değil, belirli bir zümre elinde tutar ve kullanır. Yönetimi elinde bulunduran bu grup çeşitli etkenler dâhilinde diğer halk kesimlerinden ayrılmıştır. Devletin asli ve birinci derecede organı olan bu zümre kamu işlerini halkın yerine ifa ederler. Aristokrasilerde hâkimiyetin kullanılış şekli nasıl olursa olsun değişmeyen esas hâkimiyetin bir kişiye ait olmayıp birçok şahıstan oluşan ve hukuken ayrıcalıklı bir sınıfa ait olmasıdır. (Akbay, 1948: 193; Kubalı, 1959: 294; Özçelik, 1961: 146)

1.1.3.1.2.2. Demokrasi

Yunanca halkın yönetimi (demos kratos) anlamına gelen demokrasi (Kışlalı, 1984: 66), ideal anlamda halk tarafından halk için yönetim anlayışı olarak tanımlanabilir (Lijphart, 2006: 13). Demokrasilerde aristokraside olduğu gibi belirli bir zümre hâkimiyeti elinde bulundurmaz; bu anlayışa göre, hâkimiyeti elinde bulunduran halktır. Demokrasilerde yönetim yetkisini halk ya doğrudan doğruya kendisi kullanır ya da doğrudan kendisinin seçtiği bir grubun bu yetkiyi kullanmasına izin verir. Doğrudan halkın yönetim sürecinin tamamına dâhil olduğu demokrasiye doğrudan demokrasi, temsilciler vasıtasıyla yönetim sürecine etki ettiği demokrasiye ise temsili demokrasi denir. Demokrasiler için ideal olanın doğrudan demokrasi olduğu ileri sürülmüştür. Ancak doğrudan demokrasinin uygulanmasında güçlükler temsili demokrasiyi zorunlu kılmıştır. İdeal olan demokrasiye yaklaşmak ve temsili demokrasinin olası zararlarının önüne geçmek için iki sisteminin karması olan yarı doğrudan demokrasi oluşturulmuştur. Yarı doğrudan demokrasinin özellikleri arasında referandum, halkın kanun teklifi ve halkın vetosu gibi unsurlar bulunmaktadır (Akbay, 1948: 192-193; Kubalı, 1959: 195; Özçelik, 1961: 146; Kelsen, 2006: 284; Doehring, 2015: 166).

Demokrasilerde halk hem yönetici hem de tebaadır; halk kendisini temsil edecek kişileri seçmek için oy kullandığından kendi iradesini yansıtmaya bakımından yönetici, seçtikleri kişilere itaat etmesi bakımından ise tebaadır (Akbay, 1948: 192).

Siyasal literatürün günümüzdeki en başat kavramlarından biri olan demokrasi, tarihin her döneminde aynı itibarı görmemiş ve aynı şekilde tanımlanmamıştır. Bu bakımdan farklı demokrasi modelleri günümüzde savunulmasına karşın hâlihazırda en revaçta olan modelin liberal demokrasi olduğunu belirtmekte yarar vardır.

1.1.3.2. Hukuki Yapılarına Göre Devlet Şekilleri

Geçmiş veya günümüzde dünyaya baktığımızda siyasi haritada çeşitli devletlerin varlığı görülür. Bu devletler çeşitli unsurlar dâhilinde değişik sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır. Hâkimiyetin yapısı açısından devletler basit (üniter) ve birleşik devletler olmak üzere ikiye ayrılır (Kubalı, 1959; Özçelik, 1961: 296).

1.1.3.2.1. Üniter Devlet

Üniter devlet yapısında egemenliğin bir birlik ve bütünlük oluşturduğu görülür. Bu sistemde ülke içerisinde mutlak hukuk ve kanun birliği vardır. Üniter devletin kökeninde tek ve eşit yasa düşüncesi bulunmaktadır. Yani üniter devlet parçalara ayrılmamış dışa karşı tam ve devamlı bir hâkimiyete, içeride de siyasi merkezî bir yapıya sahip olan devlet şeklidir. Üniter devlette âdemi merkezî bir idari yapı uygulanıyor olsa bile mevcudiyetleri devletin varlığına bağlı bu yapılar merkezin kendilerine biçtiği rolün ötesine geçemezler. Kısaca üniter devlet tek bir yürütme, yasama ve yargının bulunduğu devleti ifade eder (Kubalı, 1959: 297; Özçelik, 1961: 131; Akipek, 1965: 98; Nalbant, 1997: 15; Gözler, 2015a: 184-185; 2015b: 130-131)

1.1.3.2.2. Birleşik Devlet

Birleşik devletler iki veya daha fazla devletin ekonomik, siyasi, ideolojik, dinsel vb. etkenler nedeniyle bir araya gelerek oluşturdukları ve aralarında gevşek veya sıkı bir bağın bulunduğu devletler birliğidir. Birleşik devletlerde üniter(basit) devletlerde olduğu devlet hâkimiyetinin bütünlüğü söz konusu değildir. Yani birleşik devletleri oluşturan kendi yasama ve yürütme yetkileri bulunduğu gibi hukuki anlamda birliği

oluşturan devletlerarasında da bir teklik(birlik) söz konusu değildir (Kubalı, 1959: 297; Özçelik, 1961: 132; Akipek, 1965: 98-99; Doehring, 2015: 79). Birleşik devletler, devlet birlikleri ve devlet toplulukları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Gözler, 2015a, 2015b).

1.1.3.2.2.1. Devlet Birlikleri

Devlet birlikleri iki devletin ayrılıklarını tamamen ortadan kaldırmayıp farklılık unsurlarını içlerinde barındırarak oluşturdukları birliktir. Devlet birlikleri şahsi ve hakiki birlik olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Kubalı, 1959: 297-298; Doehring, 2015: 79-80).

1.1.3.2.2.1.1. Şahsi Birlik

İki devletin içeride ve dışarıda kendi özelliklerini koruyarak sadece devletin başını temsil eden kişinin aynı olması sebebiyle birleşmelerinden meydana gelen devlet birliğidir. Her iki devletin neredeyse bütün unsurları korunur. Yani devletin toprak unsuru, insan unsuru, egemenlik unsuru korunur ve her iki devletin ayrı ayrı yasama, yürütme ve yargı organları bulunmaktadır. Her iki devletin ayrı ayrı millet tanımlaması bulunur, insanlar sadece bir devlete vatandaşlık bağıyla bağlı olurlar. Genellikle monarşilerde görülen bu birlik türü artık günümüzde önemi yitirmiştir ve devletlerin birleşimlerini sağlayan devletin başı olan kişinin ölümüyle böylesi bir birlik ortadan kalkabilir (Kubalı, 1959: 298; Akipek, 1965: 99; Doehring, 2015: 80; Gözler, 2015a: 190). Günümüzde şahsi birlik örneği yoktur. Şahsi birliğe 1714'ten 1737 yılına kadar İngiltere ve Hanover arasında, 1815'ten 1890 yılına kadar Hollanda ile Lüksemburg arasında ve 1885'ten 1908 yılına kadar Belçika ile Kongo arasındaki birlikler örnek olarak gösterilebilir (Gözler, 2015a)

1.1.3.2.2.1.2. Hakiki Birlik

Hakiki (gerçek) birlikte birliğe giren devletler sadece devlet başkanının aynı olmasıyla değil bazı maddi unsurların birleşmesiyle dış ilişkilerde tek bir devletmiş gibi telakki edilen bir birlik oluştururlar. Aslında hakiki birlik şahsi birliğe benzer ancak bu birlik türü şahsi birliğe göre ileri bir seviyededir. Şöyle ki; hakiki birlikte de her iki

devlet şahsi birlikte olduğu gibi iç işlerinde bağımsız bir yapıyı temsil edecek şekilde yasama, yürütme ve yargı organlarında hâkimiyete sahiptirler. Ancak dış ilişkiler konusunda bir bütünlük oluştururlar. Dış ilişkilerde bağımsız olmadıklarından birbirlerinden ayrı savaş ve barış ilan edemezler. Hakiki birliğin oluşmasına sebep olan etkenler ortadan kalktığında birlikte ortandan kalkabilir (Özçelik, 1961: 134-135; Doehring, 2015: 80; Gözler, 2015b: 139-140). Şahsi birlikte olduğu gibi hakiki birlikte de günümüzde örnek teşkil eden yapılar bulunmamaktadır. Tarihsel süreçte İzlanda-Danimarka birliği (1918-1944) Avusturya-Macaristan birliği (1867-1918) ve Norveç-İsveç birliği (1815-1905) hakiki birliğe örnek gösterilebilir (Gözler, 2015a)

1.1.3.2.2.2. Devlet Toplulukları

Devlet toplulukları iki veya daha fazla devletin bir araya gelerek oluşturdukları devlet sistemleridir. Bu yapıda devlet birliklerinde olduğundan daha sıkı bir bağ bulunmaktadır. Devlet toplulukları federasyon ve konfederasyon olmak üzere ikiye ayrılır (Ataöv, 2011: 23).

1.1.3.2.2.2.1 Konfederasyon

Konfederasyon birkaç devletin belirli bir amaç, özellikle güvenlik için bir araya gelerek uluslararası bir antlaşmayla oluşturdukları devlet topluluğudur. Konfederasyonlarda her üye devlet kendi iç ve dış egemenliklerini korurlar. Konfederasyon kurulurken topluluğa giren devletler hukuki bir bağlayıcılığı olmayan akdi bir yöntemle üye olduklarından istedikleri zaman topluluktan ayrılabilirler ve ayrılmalarını engelleyecek yasal bir dayanak bulunmamaktadır. Konfederasyonlar genellikle uluslararası hukuk açısından tek bir devlet olarak algılanmaz. Her devlet ayrı ayrı uluslararası birer nitelik taşır ve kendi yasaları bulunmaktadır. Bu yüzden ayrı ayrı savaş ve barış ilan edebilirler ve konfederasyona üye devletlerarasında yaşanabilecek herhangi bir çatışma iç savaş olarak görülmez. Konfederasyonlarda genellikle “diyet” adı verilen kurum bulunur ve bu kurulda alınan kararların bağlayıcı olabilmesi için her üye devletin kendi iç hukuk yapılarına göre kabul etmeleri gerekir. Konfederasyonlarda üye devletlerarasındaki bağ sıkı değildir, konfederasyonlar genellikle federasyona geçiş aşaması olarak görülür (Kubalı, 1959: 299-300; Özçelik, 1961: 136-137; Akipek, 1965:

99-100; Teziç, 2005: 129; Ataöv, 2011: 24-25; Doehring, 2015: 82; Gözler, 2015a: 191-192).

Konfederasyon örnekleri günümüzde bulunmamasına rağmen tarihte Amerika Birleşik Devletleri (1776-1787) ve Almanya (1815-1866) konfederasyon yapılarına örnek gösterilebilirler. Her ne kadar tam bir konfederasyon örneği olmasa bile bugünkü NATO benzeri örgütler bir açıdan konfederasyona benzetilmektedirler (Gözler, 2015a)

1.1.3.2.2.2. Federasyon

Federasyon birçok devletin kanuni bir düzenlemeyle bir araya gelerek oluşturdukları ve dış ilişkiler bakımından tek bir devletmiş gibi kabul edilen devletler topluluğudur. Yani federasyon uluslararası bir niteliğe sahip merkezi federal bir devlet ile uluslararası niteliğe sahip olmayan federe devletlerin oluşturduğu topluluktur. Federasyona katılan devletler federal anayasaya göre hareket ederler. Federe devletleri başında bulunan federal devlet anayasanın kendine tanımış olduğu hakları kullanır ve tüm devletler üzerinde hâkimiyet yetkisi bulunur. Federasyon içerisindeki insanlar hem federe hem de federal devletin hâkimiyeti altındadırlar. Federe devletler bölgeseldir, kendi yasama, yürütme ve yargı organları bulunur ancak federal devletin uluslararası ilişkiler bağlamında almış olduğu kararlar federe devletleri için bağlayıcıdır. Yani federe devletler, federasyonu oluşturan anayasa çerçevesinde kendi iç hâkimiyetlerinde tasarruf yetkisine sahiptir ve bu çerçevenin dışına çıkmazlar. Federasyona katılan devletler konfederasyonda olduğu gibi kendi isteklerine göre topluluktan ayrılamazlar (Teziç, 2005; Uygun, 2007; Ataöv, 2011; Doehring, 2015; Gözler, 2015a).

İKİNCİ BÖLÜM

HÜKÜMET KAVRAMI VE HÜKÜMET SİSTEMLERİ

2.1. GENEL OLARAK KUVVETLER TEORİSİ

Günümüzde kullanılan anlamıyla kuvvet ya da erk adı verilen yapıların en temel tanımı Aristoteles tarafından yapılmıştır. Aristoteles devlette yasama yürütme ve yargı olmak üzere üç erk olduğunu ileri sürmüştür (Aristoteles, 1999).

Yasama erki devletin işlerini belirleme ve düzenleme gücünü ifade etmektedir. Yasama organı toplumu temsil eden toplum tarafından seçilen temsilcilerden oluşur. Temsilcilerin oluşturduğu meclis yasa koymak veya kaldırmak, antlaşma yapmak veya bozmak, savaşa veya barışa karar vermek gibi görevleri üstlenmektedir (Akın, 2013: 17).

Yürütme erki yürütme organınca kullanılan görev ve yetkileri ifade etmektedir. Yürütmenin görevi, var olan kanunları hayata geçirmek ve uygulamaktır. Yani yürütme yasa çıkarmadan veya onları yorumlamadan sorumlu olmaksızın yasaların tatbikini gerçekleştiren organdır (Gözler, 2015a)

Yargı organının görevi, açılan davaları kararlaştırarak sonuçlandırmak, meclisin çıkarmış olduğu kanunların anayasaya uygunluğunu ve hükümetin uygulamalarının anayasal çerçevede uygulanıp uygulanmadığını denetlemektir (Arslan, 2009).

2.1.1. Kuvvetler Birliği Teorisi

Kuvvetler birliği yasama ve yürütme erklerinin ayrı değil tek bir organ tarafından kullanılmasını ifade eder. Kuvvetler birliğinde yasama ve yürütme tek bir organda toplanır. Eğer kuvvetler yürütme organında toplamışsa mutlakiyetçi yapılar veya diktatörlük, yasama organında toplanmışsa meclis hükümeti sistemleri ortaya çıkmaktadır (Özçelik, 1961).

2.1.1.1. Yürütme Organında Toplanan Kuvvetler Birliği

2.1.1.1.1. Mutlak Monarşi

Mutlak monarşilerde kuvvetlerin tümünü elinde bulunduran, devletin kendine ait olduğu iddiasında olan, meşruluğunu halka dayandırmayan bir yönetici bulunmaktadır. Devlet yönetimi belirli bir ailenin tekelindedir ve bu yönetim yetkisi aile bireylerinin doğal hakkı olarak görülür. Devlet yönetimini elinde bulunduran kişi yasama, yürütme ve yargı yetkilerinin kullanıcısı durumundadır. Yani devlet başkanı yasayı yapar, uygular ve yeri geldiğinde yargılar veya hakimleri kendisi tayin eder ve yetkilendirir (Tunaya, 1980: 391-392).

2.1.1.1.2. Diktatörlük

Diktatörlük genellikle otoriter rejimleri adlandırmak için kullanılan bir kavram olarak karşımıza çıksa bile her otoriter rejime diktatörlük denmemektedir (Tunaya, 1980: 392). Bunu için genel bir kıstas vermek gerekirse; otoriterizmin en ağır şekli olan totaliterizm diktatörlük olarak tanımlanabilir. 20. yy siyasal rejimlerinden olan faşizm ve komünizm bunun tipik örnekleridir. Diktatörlük kurumsallaşmanın olmadığı (Juan J. Linz, 2008) veya bir zamanlar var olan kurumsal yapının çeşitli sosyolojik, ekonomik veya siyasal nedenlerle bağlı olarak ortadan kalktığı ve boyun eğmeği özgürlüğe yeğleyen toplumlarda ortaya çıkmaktadır (Tunaya, 1980: 392). Diktatörlüklerde bir kişi veya bir zümre iktidarı ele geçirip yasamayı yürütmeye tamamen kendine bağlı hale getirmektedir. Diktatörlüklerde zaman zaman halk oylamasına başvurulduğu veya devletin başına geçenlerin seçimlerle geldiği görölmektedir. Ancak böyle uygulamalar olsa bile diktatörlükler demokratik rejimler olarak kabul edilmezler (Turhan, 1989: 22; Teziç, 2005: 400).

2.1.1.2. Yasama Organında Toplanan Kuvvetler Birliği

2.1.1.2.1. Meclis Hükümeti

Meclis hükümeti veya diğer adıyla konvansiyonel hükümet sistemi, yasama ve yürütme erklerinin bir meclis bünyesinde icra edildiği sistemi ifade etmektedir. Bu

sistemde meclis aynı zamanda hem yürütme hem de yerine göre yargıdır. Meclis hükümeti sisteminde yürütme fonksiyonu tek bir kişi tarafından değil bir heyet yoluyla icra edilmekte, yürütmeyi oluşturacak heyet üyeleri tek tek meclis tarafından belirlenmekte, yürütme üyeleri gerekliliği görüldüğü zaman görevlerinden azledilmekte ve yürütmenin almış olduğu kararlar meclis tarafından iptal edilip veya değiştirilebilmektedir (Tunaya, 1980: 392-394; Turhan, 1989: 24-28; Teziç, 2005: 401-403). Teoride meclis hükümeti sisteminde bütün güç yasamada olmakla birlikte uygulamada gücün yürütmede toplandığı da bir gerçektir. Örneğin 1921-1923 yılları arasında Türkiye’de meclis hükümeti sistemi uygulanıyor olsa bile yürütmeyi elinde bulunduran kesim bütün gücü kendinde toplamıştır.

2.1.2. Kuvvetler Ayrılığı Teorisi Kökeni, Gelişimi ve Teorisyenleri

Kuvvetler ayrılığı doktrini köklerini, yönetim fonksiyonlarının ve dengeli ve karma hükümet teorilerinin geliştiği antik dünyada bulur. Antik dünyada ortaya atılan fikirler, kuvvetler ayrılığı doktrininin gelişmesinde önemli bir yere sahiptir (Vile, 1998).

İngiltere’de anayasacılık fikirlerine temel oluşturan bu fikirlerin ortaçağa doğru dönüşümü, hükümet parçalarının ekleme formülasyonu ile yakından ilgili olmasıyla beraber kuvvetler ayrılığı doktrininin bir alternatif olarak ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. Kral, lordlar ve avamın karması şeklinde olan hükümet sisteminin geçerliğinin sorgulanmaya başladığı sivil ayaklanma döneminde kuvvetler ayrılığı doktrini yeni anayasal teoriye olan ihtiyaca binaen ortaya çıkmıştır. Antik teorinin gelişmiş hali olan güçler ayrılığı doktrini, 18. Yüzyılda da gelişerek dengeleyici anayasa teorisine dönüşmüştür. Böylece kuvvetler ayrılığı ve diğer anayasal teoriler arasındaki karmaşık etkileşim 18. Yüzyılın en önemli tartışma konusu haline geldi. İngiltere, Fransa ve Amerika’da daha gelişimini tamamlayamamış olan hükümet sistemleri teorisi, bahse konu olan ülkelerin karakteristik özelliklerine göre farklı şekiller almıştır. Aristokratik ayrıcalığa ve monarşik güce muhalif olanların elindeki kuvvetler ayrılığı doktrininin devrimci potansiyelleri Amerika ve Fransa’da gerçekleşti ve böylece hükümet teorisi olarak kuvvetler ayrılığının uygulanabilirliği söz konusu ülkelerde test edilme fırsatı buldu ve zayıflıklarının neler olduğu anlaşıldı. (Vile, 1998: 3-4).

Anayasal çerçevede kuvvetler ayrılığının Amerikan konsepti, 18. ve 19. yüzyıldaki İngiliz ve Amerikan anayasacılık hareketlerine dayanır. Bu dönemdeki yöneticiler (bu dönemdeki Amerikan yöneticiler İngilizlerden oluşmaktaydı) antik Yunan ve Roma düşünürlerinin karma rejim olarak nitelendirdikleri ve İngilizler tarafından kullanılmakta olan modeli dünyadaki en iyi model olarak görmüşlerdir. Karma rejim monarşi, aristokrasi ve demokrasinin unsurlarını içinde barındıran böylece en kötüden kaçınmak için her bir rejimin en iyi özellikleri harmanlayan rejimdi (Calabresi, Berghausen ve Albertson, 2012: 529).

Karma rejimi savunanlar tek bir kişinin yönetiminin avantajları, dış politikada etkin bir yol izlenmesine kolaylık sağlaması, hızlı kararlar alınması ve ülke içindeki sorunların hızlı bir şekilde halledilmesi olarak sıralarlar. Ancak tek kişi yönetimleri genellikle tiranlığa dönüşür (Aristoteles, 1999). Belirli bir zümre tarafından yönetilen hükümetlerin avantajı, yönetimin bilgece ve erdemli bir şekilde olmasıdır. Ama belirli bir zümrenin yönetimi kolaylıkla yozlaşabilir ve yöneticiler sistemi kendi çıkarları doğrultusunda oligarşiye dönüştürebilir (Polybius, 2008). Herkesin iştirakiyle yönetilen hükümetlerin avantajı özgürlük getirmesi ve politikalar yapılırken herkesin ortak düşüncesine göre hareket edilmesidir. Dezavantajı ise ayaktakımının yönetimi ele alması ve çoğunluğun tiranlığına dönüşmesidir. Karma rejimin en önemli avantajı bu üç sosyal sınıfın gücünü bir potada toplamasıyla her bir kesimin kontrol ve denge sistemini oluşturmasıdır. Karma rejimde güç tek bir sınıfın elinde toplanmaktan ziyade dağıtılmıştır. Bu nedenle Aristo, Polybios ve Cicero gibi düşünürler karma rejim düşüncesini yüceltmişlerdir. Kontrol ve denge sistemli karma rejim kuvvetler ayrılığı teorisinin temelini oluşturur. Her iki sistem “güç yozlaştırır, mutlak güç mutlaka yozlaştırır” (Action, 2016) düsturunu kendilerine şiar edinmişlerdir (Calabresi ve diğ., 2012: 529-530).

Kuvvetler ayrılığı, yasamanın ve yürütmenin kendi çıkarları doğrultusunda kararlar almaya çalıştığını düşünüldüğünde müfrit kararlar alınmasından kaçınmak için gereklidir. Bu özellikle çıkarların çatıştığı durumlarda, kısıtlayıcı veya önleyici hükümlerin olmadığı zamanlarda daha fazla önem kazanmaktadır. Birçok siyasi sistemde farklı yönetim seviyeleri mevcuttur. Yerel düzeyde üst kademeler tarafından belirlenen hükümler sayesinde çıkarlar arası çatışmaların önüne geçilebilir ve kuvvetler ayrılığı bu bağlamda yerelde önemli olmayabilir. Ancak kuvvetler ayrılığı siyasi gücün

daha üst bir merci tarafından denetlenmediği ve kişisel çıkarların önemli bir derecede farklılık gösterdiği bir durumda hayati bir öneme sahiptir (Fuchs ve Herold, 2011: 154)

2.1.2.1. Aristoteles

Aristoteles erdemliliği bir ilke olarak benimseyip (Tunaya, 1980) devlet erklerini üç başlık altında incelemiş, her erkin farklı bir organa verilmesi ve bu organların kimlerden oluşması gerektiğini irdelemiştir (Aristoteles, 1999: 100 book IV part XIV).

Aristoteles'e göre, devlet erklerinin ilki olan katılımcı (karar verici) unsur (deliberative element), kamuyu ilgilendiren konularda karar veren yapı, bugünkü deyişle yasamadır. Karar verici unsur (yasama) savaş ve barış ilan etme, ittifak kurma, yasaları geçirme, ölüm cezalarını onaylama, sürgüne gönderme ve yetkili memurları (magistrates) seçme ve onların hesaplarını denetleme gibi görevleri yerine getirmektedir. Aristoteles'e göre bu unsur farklı yönetim yapılarına göre çeşitlilik göstermekle beraber bu görev yurttaşların hepsine veya birkaçına verilebilir (Aristoteles, 1999: 100-101 book IV part XIV). Aristoteles'e göre, devlet erklerinin ikincisi yetkili memurların seçimidir. Aristoteles'in "magistracy" diye adlandırdığı kurum bugünkü yürütme organına denk düşmektedir. Yasamada olduğu gibi yürütme de farklı yönetim şekillerine göre farklılık göstermekte yani memurların seçimi ve sahip olduğu yetkiler değişiklik gösterebilmektedir (Aristoteles, 1999: 106 book IV part XV). Devlet erkinin üçüncü gücü olan yargı kendi içinde bazı unsurlara ayrılmaktadır. Aristoteles'e göre bu unsurlar üç başlık altında incelenir; birincisi: hâkimler belirli bir zümreden mi yoksa herkes arasından mı alınmalı? İkincisi: kaç çeşit mahkeme olmalı? Üçüncüsü: hâkimler seçimle mi iş başına gelmeli yoksa kurayla mı belirlenmeli? (Aristoteles, 1999: 106 book IV part XVI).

Ayrıca Aristoteles en iyi yönetim nasıl olmalı sorusunu sormuş ve vermiş olduğu her cevapta farklı bir yönetim yapısı tanımlamıştır. Aristoteles'e göre, tek kişinin iktidarı monarşi, belirli bir zümrenin iktidarı aristokrasi ve tüm yurttaşların yönetimi ise (constitutional government) anayasal hükümettir (timokrasi). Aristoteles bu yönetim yapılarının bozulmuş hallerini de incelemiş; monarşinin bozulmuş halinin tirani, aristokrasinin bozulmuş halinin oligarşi ve timokrasinin bozulmuş halinin demokrasi olduğunu ileri sürmüştür (Aristoteles, 1999: 82-83 book IV part II). Düşünür aynı

zamanda yönetme yetkisini elinde bulunduran organı ilahi buyruklarla sınırlandırmanın yanı sıra, beşeri unsurların etkisiyle oluşturulmuş yasaların üstünlüğünün sağlanmasıyla, yöneten kişilerin görevlerini iyi niyetle ifa eden erdemli bir yurttaş gibi davranmaları durumunda yönetimlerin bozulmayacağını ileri sürmüştür (Akın, 1993).

2.1.2.2. John Locke

“Sivil Hükümet Üzerine İkinci Deneme” adlı eserinde Locke egemenliği, yasama, yürütme ve federatif erk olarak sınıflandırmıştır. Yasama kuvveti, toplumu ve yurttaşları devlet gücünün nasıl koruyacağını gösteren kurallar halinde ortaya çıkarken (Locke, 1980: 75 part XII), bu kuralların yani olumlu yasaların uygulanmasını sağlayacak bir yürütme gücüne (Locke, 1980: 77 part XII) ve bir de, savaş açma, barış ve adlaşmaları imzalama gibi devletin dış işlemlerini yönetecek federatif bir güce (Locke, 1980: 76 part XII) ihtiyaç duyulmaktadır.

John Locke’a göre, uygar toplumlarda rastlanılan bu üç kuvvet arasında en güçlü olan yasama kuvvetidir. Yasama, topluluğu ve kişileri korumak için devlet gücünü yönelten, cezaları koyan ve kişilerin işlemlerini yasalarla sınırlayan kuvvettir. Yasamanın en güçlü kuvvet olarak görülmesi onun mutlak bir kuvvet olduğu anlamı taşımamaktadır. Yasama her türlü sınırlamanın dışında keyfe göre yürütülen bir kuvvet değildir. Çünkü yasama, toplumdaki bireysel iktidarların birleşmesi olduğuna göre, kişisel iktidar da kimseye mutlak bir yetki veremeyeceğinden yasama yetkisi de mutlak bir yetki sayılamaz (Akın, 2013: 115-116).

Locke göre, kanunları yapan ve uygulayan aynı kurum olduğu takdirde, söz konusu kurum kanunların kendini sınırlandıramayacağı kanısında olabilir. Diğer bir deyişle bir durumda yasama kendisini toplumu oluşturan diğer kısımlardan üst bir konumda tanımlayacaktır. Ancak insan gücü elde etme ve elde ettiği bu gücü bırakmama konusunda zafiyete düşebilir bu yüzden kurumları birbirinden ayrı ve sınırlandırılmış olması gerekmektedir (J. Allison, 2007: 78; Bradley ve Ewing, 2007: 81).

2.1.2.3. Baron de La Brède et de Montesquieu

Yazdığı meşhur “Yasaların Ruhu” adlı eseriyle kuvvetler ayrılığı ilkesine esas şeklini veren Montesquieu olmuştur. Bu eserinin başlangıcında Montesquieu, gözlem ve deney metodunu kullanarak insan yapısı kurumları ve kuralları inceleyeceğini belirtip prensipleri kendi yargılarından değil eşyanın doğasından çıkardığını ifade etmiştir. İnsanın maddi bir yaratık olarak doğasından gelen istekleriyle aklının çeliştiğini, din kuralları ve filozofların ahlak kuralları ile tutkularının devamlı mücadele halinde olduğunu, insanın tabiatından kaynaklanan doğal yasaların bulunduğunu, bunların da “barış, beslenme, cinsini sürdürme ve bilgi edinme” isteği olduğunu ifade etmiştir. İnsan topluluklarının tabi olduğu, fiziki, sosyal, coğrafi şartların farklılığının, bu toplulukları düzenleyen yasalarda da farklılığa yol açtığını, yasaların her toplumun şartlarına uygun olması gerektiğini, ayrıca bir toplumdaki yasaların kendi aralarında da bağlantı ve oranın bulunması gerektiğini vurgulayarak bunu yasaların ruhu olarak açıklamıştır (Göze, 2005: 175-178).

Montesquieu, kuvvetleri ilk başta ikiye ayırmıştır: Bunlar yasama ve yürütmedir. Yürütme de kendi içinde, ülke içindeki hukuku uygulamakla görevli olan ve diğer ülkeler ile ilişkiyi sürdürecektir olan yürütme olarak tanımlanmıştır. Ancak Montesquieu, bu sınıflandırmasından çabuk vazgeçmiş ve yargıyı üçüncü güç olarak tekrar tanımlamış, yürütmeyi ise iki işlevi de içerecek şekilde birleştirmiştir (Flaherty, 2006: 161). Yürütme organı olarak Montesquieu, kralı kabul etmektedir. Yürütme gücünün, kralın dışında, yasama organına mensup kişilere verilmesi hâlinde ise yasama ve yürütme güçlerinin birleşmiş olacağını vurgulamaktadır. Yürütmenin, “yasama organını her yıl toplantıya çağırması” hâlinin zorunluluk olduğunu ve yasamanın işlemlerini durdurabileceğini, buna karşılık yasamanın yürütmeyi engelleme yetkisinin olmayacağını; ancak yasaların uygulanmasını denetleme yetkisinin bulunacağını belirtmektedir. Bu denetleme yetkisi ise dokunulmaz olan kral değil de kralın danışmanları üzerinde gerçekleşecektir (Sabine ve Thorson, 1973: 514; Göze, 2005: 188-190).

Montesquieu, yasayı dikkate alarak devlet yapılanmasında üç işlevi ya da erki kabul etmiş, bunları da yasayı yapan, uygulayan ve uygulamadan ortaya çıkan uyuşmazlıkları çözen güçler olarak ayırma tabi tutmuştur. Korkunun olmadığı bir

ortamın, bu üç işlevin farklı organlar tarafından yerine getirilmesi durumunda var olacağını belirtmiştir. Yasa yapma ile yasayı uygulama gücünün aynı organda olması halinde ise özgürlüğün olmayacağını vurgulamıştır. Yargı yetkisi ile yasa yapma yetkisinin aynı organ tarafından kullanılması durumunda, özgürlüğün ortadan kalkacağını ifade etmiş; yasama, yürütme ve yargı erklerinin aynı kişi ya da organ tarafından kullanılması durumunu “despotluk “ olarak belirtmiştir. Avrupa’daki monarşileri yasama, yürütme, erklerini birlikte kullanan “ılımlı” yönetim şekli olarak tanımlarken kendi döneminde Osmanlı İmparatorluğu’nu ve üç erki birlikte kullanan meclislerin bulunduğu İtalya’daki “aristokratik cumhuriyetleri” ise despot yönetimlere örnek olarak göstermiştir (Ağaoğulları, Zabcı ve Ergün, 2005).

Yargı gücü, yasama ve yürütme gücünden ayrı değilse özgürlüğün var olmayacağını söyleyen Montesquieu’nün fikirleri, devrimden sonra anayasal hareketlerin esin kaynağını oluşturmuştur. 1789 tarihli İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisinin 16’ncı maddesi kuvvetler ayrılığının anayasal devlet için zorunlu bir unsur olduğunu belirtmektedir (J. Allison, 2007: 79; Bradley ve Ewing, 2007: 76-77). Burada belirtmek gerekir ki kuvvetler ayrılığı ilkesini uygulamayan siyasal yapıların demokratik standartlara uygun bir anayasasının olmayacağı da açıktır (Erdoğan, 2005: 16). Anayasa, kuvvetleri kullanacak organları ve bunların işlevlerini ortaya koyan yazılı bir belge olmakta; yönetilenler, yönetenlerin sınırlarını bu belge ile tespit etmekte ve yönetenleri kontrol imkânına sahip olmaktadır.

2.1.3. Kuvvetler Ayrılığı Pratiğine Yöneltilen Eleştiriler

Kuvvetler ayrılığı konusunda, birçok görüş bulunmasına rağmen, genelde iki eleştiri yapılmaktadır. Birincisinde, yönetim organları arasında yetkilerin orantılı/simetrik olarak dağıtılmadığı ve anayasal dengenin sadece bir varsayım olduğu ve bunun bir yanılmadan öteye gitmediği öne sürülmektedir. Bu görüşe göre anayasal süreçte birçok değişiklikler yaşandığı ve bu değişiklikler sonucu ulaşılan evrimlerle, yetkilerin büyük bir çoğunluğunun yürütmede toplandığı belirtilmektedir. Kuvvetler ayrılığının teorik düzlemde kaldığı, reel siyasal yaşamda farklı kontrol mekanizmalarının oluşturulmasına ihtiyaç olduğu ileri sürülmektedir. Bu eleştirinin arka plânında yer alan görüşe göre, parlâmenter sistemde yetkilerin yürütmede birikmesi sistemin doğal bir sonucu olarak görülmektedir. Çünkü parlâmenter yönetim sisteminde,

yürütmenin basından itibaren “çoğunluğun iktidarı” ile yasamayı etkisi altına alarak yasamayı etkisizleştirdiği ve yetkileri kendinde topladığı düşünülmektedir. Bu nedenle parlâmenter yönetim sisteminde sadece meclisteki muhalefet partilerinin hükümeti sınırlı oranda denetleyebileceği fikri üzerine birleşmektedir. İkinci önemli eleştiri ise hükümetin, diğer anayasal organlara oranla bilgi edinmede öne çıkmasıdır. Bilgi edinme önceliği ve olanakları, hatta tekelinin hükümet kontrolünde olması sonucunda, diğer organlara zamanında yeterli bilgi aktarılmaması nedeniyle hükümeti denetlenmesi yetersiz kalmaktadır (Arslan, 2009).

Bir başka düşünce ise, siyasî partilerin gelişimine paralel olarak, parlâmenter sistem içindeki rolleri ile kuvvetler ayrılığının yürütme lehine bir yapılanmaya ve işlevselliğe yol açtığını belirtmektedir. Bu görüşe göre, modern devlet isleyişinde etkin bir rol oynayan siyasal partilerin varlığı, kuvvetler ayrılığı teorisinin yasama ve yürütme ilişkileri bakımından taşıdığı anlam ve değeri hemen hemen hiçe indirgemektedir (Göze, 2005). Modern devletin gelişimi sonucunda artık siyasal rejimin isleyişini fiilen belirleyen, o siyasal rejime asıl karakterini veren yasama ve yürütme kuvvetlerinin teorik ilişkileri değil, daha çok o siyasal rejimde cari olan tek parti veya birden fazla partinin bulunmasıdır. Parlâmenter sistemlerde siyasal partiler, en etkili ve aslî unsurlar haline gelmişlerdir. Çünkü genellikle parlâmentoda çoğunluğu oluşturan parti, hükümet kurma imkânına da sahip olmaktadır. Bu durumu ünlü siyaset bilimci Maurice Duverger “seçimle gelen krallık” olarak nitelendirmektedir (Duverger, 1975). Böylece yasamada çoğunluk hâkimiyetini elinde tutan siyasal parti, hükümete de hâkim olmaktadır. Yani her iki (yasama ve yürütme) iktidar da siyasal parti aracılığıyla parti yönetiminin eline geçmiş bulunmaktadır. Böylece iktidar partisi yasama ve yürütmenin hâkimi konumuna gelmektedir. Bunun sonucu olarak, kuvvetler ayrılığı uygulamasının teorik düzenlemeden fonksiyonel uygulamaya geçemediği ileri sürülmektedir (Yavuz, 2000).

2.1.4. Kuvvetler Ayrılığına Dayanan Siyasal Sistemler

Bir devlette yönetimin meşru kaynakları olarak varsayılan yasama ve yürütme organlarının birbiriyle ilişkisi bağlamında iktidarın örgütlenme biçimini açıklayan “hükümet sistemleri” (governmental system), esas itibarıyla başkanlık sistemi veya parlâmenter sistem tercihi çerçevesinde tartışılmaktadır (Yüksel, 2015: 135). Bu tartışma veya karşılaştırmalarda üzerinde durulan esas nokta ise rejim (political regime)

değişikliği değil, yasama ve yürütme erklerinin sistem içindeki konum ve etkinliğidir (Okşar, 2011). Hükümet sistemleri kavramının neyi ifade ettiği hususunda genel-geçer bir tanım üzerinde uzlaşılmamış olmasına rağmen hükümet sistemleri kavramından; kuvvetlerin tek elde toplandığı ve demokratik olmadığı kabul edilen “*kuvvetler birliği*” sistemi ile kuvvetlerin yasama, yürütme ve yargı erkleri arasında dağıtıldığı “*kuvvetler ayrılığı*” sistemi anlaşılmaktadır (Polater, 2014: 133). Bu kuvvetler yürütmede toplandığında mutlak monarşiler ve diktatörlükler; yasama organında toplandığında, meclis hükümeti sistemi meydana gelir. Kuvvetler ayrılığı sistemleri, kuvvetler arasındaki ayrılığın niteliğine göre, başkanlık sistemi ve parlamenter sistem olmak üzere iki türe ayrılır. Başkanlık sisteminde, yasama ve yürütme kuvvetleri kesin ve sert biçimde birbirinden ayrılır (Kahraman, 2012: 433). Bugün gelinen noktada parlamenter sistem ve başkanlık sistemine yarı başkanlık sistemi de eklenmiş ve demokratik yönetim sistemleri üç ayrı grup altında incelenmektedir.

2.1.4.1. Yumuşak Kuvvetler Ayrılığına Dayanan Model: Parlamenter Sistem

Başkanlık sisteminin, ortaya çıkmış olduğu toplum ve ülkenin sosyolojik özelliklerini yansıtması gibi parlamenter sistem de belirli bir tarihsel süreç içerisinde ortaya çıktığı toplumsal koşulların özelliklerini yansıtmaktadır. İlk temellerinin 1215 Magna Carta ile oluşmaya başladığı parlamenter sistem, 18. Yüzyılda İngiltere’de ortaya çıkmıştır. İktidarın geleneksel tek kaynağı ve kullanıcısı krala karşı, güçlenmekte olan yeni bir sınıfın ortaya çıkmaya başladığı Britanya’da parlamenter sistemin oluşumuna zemin hazırlayan temel gelişme; hükümdara karşı halkı temsil eden bir parlamento oluşturarak yasama yetkisini ele geçirmek ve bu suretle hükümdarı denetlemek ihtiyacı olmuştur (Tunaya, 1980: 387). Yürütme erkinin denetlenmesi kaygısının temel alındığı parlamenter sistem; “Yürütme otoritesinin yasamadan çıktığı ve yürütmenin yasamaya karşı siyasal sorumluluğunun bulunduğu bir anayasal hükümet biçimi”dir (Turhan, 1989: 43; Gözler, 2013: 82-111).

Sistem temelde yürütme erkini devletin ve milletin birliğini temsil eden sembolik bir cumhurbaşkanı ve icrai yetki bakımından çok daha güçlü bir başbakan/ kabineden oluşan iki kanattan meydana gelmiş olup yürütme organları kendi aralarında sorumlu ve sorumsuz kanat olmak üzere somut anayasal sınırlarla birbirinden ayrılmıştır (Aktaş, 2016: 210). Buna göre doğrudan halkın oylarıyla seçilen parlamento

içinden oluşan hükümetin bakanlar kurulu siyaseten sorumlu iken parlamento tarafından seçilen cumhurbaşkanı veya irsî olarak göreve gelen monark siyaseten sorumsuz kanadı oluşturmaktadır. Nitekim parlamenter sistemi diğer hükümet sistemlerinden ayıran temel özellik, yürütmenin yasamanın içinden çıkması ve yasamaya karşı sorumlu olmasıdır (Polater, 2014: 140).

Parlamenter sistemin “yumuşak kuvvetler ayrılığı” niteliği taşıması, temelde yasama ve yürütme organları arasındaki ilişkinin karşılıklı sorumluluk zeminine dayandırılmış olmasının sonucudur. Gerçekten de *siyasal sorumluluk* ve *fesih* yetkisi, parlamenter sistemin başlıca denge araçlarını oluşturmakta (Turhan, 1989: 53) ve bu mekanizma birbirlerinin hukuki statülerine son verme yetkisine sahip olan yasama ve yürütme organlarını iş birliğine teşvik etmektedir (Polater, 2014: 140). Yasama ve yürütme organları arasındaki bu iş birliği; *işlevsel* ve *organik* olmak üzere iki şekilde uygulanmaktadır. Yasaların yapımı sürecinde yürütme organı tarafından hazırlanan yasalar, yasama organı tarafından görüşülüp onaylanarak kabul edilir ve bu süreçte yasama ve yürütme arasında “işlevsel iş birliği” mekanizması işlemiş olur. Benzer şekilde yasaların uygulanabilmesi için gerekli yürütme erkinin yasama organı içerisinden ortaya çıkması ise bu iki organ arasındaki “organik iş birliğine” işaret etmektedir (Turhan, 1989: 43; Demir, 1998: 19).

Parlamenter sistemin “yumuşak kuvvetler ayrılığı” olarak nitelendirilmesine yol açan bir diğer nitelik ise yasama ve yürütme organlarının birbirlerinin hukuki statülerine son verme hakkına sahip olmalarıdır. Buna göre hükümet, yasama organının “*güvensizlik oyu*” ile düşürülebilir ve benzer şekilde belirli şartların oluşması halinde yürütme erki yasama organını “*feshedebilir*”. Parlamentonun güvensizlik oyuna karşılık, hükümetin fesih yetkisine sahip olması, bu iki kuvveti dengelemektedir (Özbudun, 1993: 329).

Tüm bu özellikleri göz önünde bulundurulduğunda parlamenter sistemi, diğer hükümet sistemlerinden farklı kılan nitelikler olarak; yürütme organının yasama organına karşı sorumlu olması, yürütme organının yasama organını fesih yetkisine sahip olması, devlet başkanının sorumsuz olması, yasama ve yürütme organları arasındaki işbirliği ve iki başlı yürütme sıralanabilir (Turhan, 1989: 43-56; Sartori, 1997: 119; Teziç, 2005: 410-420; Kuzu, 2011: 54-65).

Dünya üzerinde demokratik rejimlerin çoğunda parlamenter sistemin tercih edilmesinin önemli sebeplerinden birisi, sistemin iktidar organları arasında eşitlik ve denge temeline dayandırılmış olması ile istikrarsızlıklara karşı somut çözüm mekanizmaları geliştirilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Buna göre sistem içerisinde “güvensizlik oyu” ve “fesih” gibi araçlarla siyasi istikrarsızlıklara karşı yapısal önlemler alınmasına ek olarak bu önlemlerin işlemediği hallerde seçimlerin yenilenmesi yolu ile hükümet değişikliği sağlanabilmektedir (Uluşahin, 1999: 134). Bu sebeple esnek bir sistem olarak nitelendirilebilecek parlamenter sistemin bir diğer olumlu yanı, tarafsız olması öngörülen devlet başkanının, parlamento ve hükümet arasında çatışmaları uzlaştırıcı bir rol oynayabilmesidir (Kahraman, 2012: 437).

Bununla birlikte parlamenter sistemin öngördüğü tüm siyasi çözüm mekanizmalarına rağmen, sistemin uygulandığı ülkenin siyasi kültürüne de bağlı olarak ortaya çıkabilecek bir takım istikrarsızlık kaynakları mevcuttur. Bunlar; yürütmeyi oluşturan iki merkez arasında anlaşmazlık ve çatışma olması, parlamentonun dağınık olması veya yürütme üzerindeki denetimini siyasi istikrarı bozucu şekilde kullanması olarak sayılabilmektedir (Aktaş, 2016: 218-224).

2.1.4.1.1. Parlamenter Sistemin Güçlü Yanları

2.1.4.1.1.1. Parlamenter Sistemde Tıkanıklıkların Çözüm Yolu Vardır

Parlamenter rejimde, yürütme organı yasama organının içinden çıktığından ve onun güvenine dayandığından, yasama ile yürütme arasında ciddi krizlerin çıkması olasılığının düşük olduğu ileri sürülmektedir. Parlamenter sistemde krizler çıksa bile bunlar güvensizlik oyu veya fesih gibi araçlarla çözülebilmektedir. Fesih veya güvensizlik oyundan sonra ortaya çıkan konjonktürde parlamento ile hükümet arasındaki uyuşmazlık halk tarafından çözümlenir. Bu nedenle, parlamenter rejimlerde sistemin kilitlenmesi daha az rastlanılan bir durumdur (Uluşahin, 1999: 84-90).

2.1.4.1.1.2. Parlamenter Sistem Esnektir

Parlamenter sistemde parlamento ile hükümet arasındaki siyasal süreç başkanlık sisteminde olduğu gibi katı değildir. Halkın desteğini yitirmiş, iş göremeyen

hükümetleri değiştirmek için başkanlık rejiminde olduğu gibi, dört ya da beş yıl beklemek zorunluluğu yoktur (Gözler, 2015a). Fakat erken seçim kararlarının çoğunlukla iktidar grubu tarafından alındığını belirtmek gerekir.

2.1.4.1.1.3. Parlamenter Sistem Kutuplaşmaya Yol Açmaz

Parlamenter sistemde, hükümetin seçimleri kazanmakla her şeyi kazandığını iddia etmek zordur; çünkü parlamentonun güvenine görevde kalması için sürekli ihtiyacı vardır. İktidar olamayan diğer siyasi unsurların da siyasal süreçte işlevleri vardır. Hükümeti kurmakta görev alamayan meclisin diğer üyeleri iktidar partisinin karşısında muhalefet kanadını oluştururlar ve kanunların yapılmasına ve hükümetin denetlenmesine katılırlar (Uluşahin, 1999).

2.1.4.1.1.4. Parlamenter Sistemde Devlet Başkanının İlimlileştirici ve Uzlaştırıcı Bir Etkisi Vardır

Parlamenter sistemde yürütme cumhurbaşkanı ve bakanlar kurulundan oluşan düalist bir yapıdadır. Bir tarafta sorumlu olan bakanlar kurulu varken, diğer tarafta siyasi sorumsuzluğa sahip olan cumhurbaşkanı vardır ve bu cumhurbaşkanının devletin başı olması hasebiyle tarafsız ve genellikle partiler üstü bir konumda olması beklenmektedir. Devlet başkanları, devletin ve ulusun bütünlüğünü temsil ettiği için, tarafsız bir devlet başkanının siyasal mücadeleyi ilimlileştirici bir işlevi vardır. Devlet başkanı, çatışan taraflar (parlamento-hükümet) arasında arabulucu veya hakem rolü üstlenebilir (Gözler, 2000, 2015a)

2.1.4.1.2. Parlamenter Sistemin Zayıf Yanları

2.1.4.1.2.1. Parlamenter Sistem İstikrarsız Hükümetlere Yol Açar

Parlamenter rejime yöneltilen en önemli eleştirilerden biri, hükümet istikrarsızlığına yol açtığı iddiasıdır (Lijphart, 2000). Çünkü parlamenter sistemde hükümet, parlamentonun güvenoyuna dayandığından parlamento tarafından her zaman görevden alınabilme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu nedenle parlamenter rejimin kendisinde potansiyel bir hükümet istikrarsızlığı saklıdır (Gözler, 2015a). Parlamenter

sistem taraftarları sistemin bu zayıflığına karşı iki tip savunma geliştirmişlerdir. Birincisi İngiltere gibi disiplinli iki-partili parlamenter sistemde istikrarsızlığın görülmediği iddiasıdır. Çünkü bunlara göre, hükümet istikrarsızlığının gerçek nedeni, parlamenter sistem değil, çok-partili sistem ve partilerin disiplinsizliğinden kaynaklanmaktadır (Turhan, 1989). İkinci savunma ise parlamenter sistemdeki hükümet istikrarsızlığının görünüşte olduğu iddiasıdır. Bu sistemde, başkanlık sisteminde görülmeyen tarzda bir personel istikrarı vardır. Ayrıca aynı kişilerin birçok defa başbakanlık ve bakanlık yaptıkları görülmektedir. Sartori'ye göre, personel istikrarı kavramı, hükümet istikrarı sorununa getirilmiş yanlışlığı dolu bir çözümden başka bir şey değildir (Sartori, 1997). Çünkü aynı kişinin defalarca başkan, bakan olması, onun için iyidir; ancak ülke için olumlu bir şey olduğu söylenemez. Bu tartışmalar, parlamenter rejimin doğrudan istikrarsızlığa yol açmadığını, ancak başkanlık rejiminde olduğu gibi kendi başına hükümetin istikrarını sağlayıcı bir mekanizmadan yoksun olduğunu göstermektedir. Çok partili sistemin ve dolayısıyla koalisyon hükümetlerinin görüldüğü bir parlamenter rejimde hükümet istikrarsızlığı olasılığı her zaman vardır. Bu çerçevede Türkiye'de de çok partili sistem vardır ve yakın gelecekte de bu sistemin iki parti sistemine dönüşmesi olasılığı yoktur. Buna göre, var olan parti sistemi doğrultusunda Türkiye'de parlamentarizm sürekli olarak hükümet istikrarsızlığına neden olabilir (Gözler, 2000). Buna karşılık başkanlık sistemi, siyasi yapıyı iki partili sisteme doğru itmektedir.

2.1.4.1.2.2. Parlamenter Sistem Zayıf Hükümetlere Yol Açar

Parlamenter sistem eleştirilerinden biri de, zayıf, etkinliği düşük hükümetlere yol açtığı iddiasıdır. Bu eleştiriyi ortaya koyanlara göre, parlamenter sistemde yürütme, başkanlık sistemindeki yürütmenin başı olan başkan kadar güvende değildir. Başbakan her zaman parlamentodaki çoğunluğu elinde bulunduran kesimle iyi geçinmek zorundadır. Parlamenter sistemde yürütmenin iki başlı olması da hükümetin zayıflamasına sebep olabilir çünkü tarafsızlığını yitirmiş cumhurbaşkanı yürütmenin işleyişini sekteye uğratabilir. Ayrıca parlamenter sistemlerde sık sık koalisyon hükümetleri kurulmaktadır. Koalisyon partileri birbiriyle rakip ve farklı olduklarından karar alma yeteneği zayıftır, güçsüz hükümetlere yol açarlar. Bu hükümetlerde uzun

pazarlıklar ve siyasi dengeler içinde kararlar alınır, icraat kolay olmaz (Gözler, 2000, 2015a).

2.1.4.1.2.3. Parlamenter Sistem Düşük Nitelikli Bir Demokrasiye Yol Açar

Parlamenter sistemde, halk, hükümeti doğrudan doğruya belirleyememektedir. Halk parlamento üyelerini seçmekte, parlamento üyeleri de, hükümeti seçmektedir, Hesap sorulabilirlik bakımından parlamenter rejimde, özellikle koalisyon hükümetlerinde sorumluluğun saptanması oldukça güçtür. Bu durumda, başbakanın sorumluluktan kurtulması, suçu ortaklarının üstüne yıkması olanaklıdır. Hükümet istikrarsızlığı sorumluluğun belirsizleşmesine yol açmakta, kısa süre iktidarda kalmış partilerden hesap sorulmasında zorluk çıkmaktadır. Çünkü onlar aldığı kararları da uygulayabilme şansına sahip olamamaktadır. Ayrıca seçmenin oyunu kullanırken oy verdiği adayın kazanması halinde kimin hükümet olacağını bilmesi anlamına gelen “önceden bilinebilirlik” açısından parlamenter rejim düşük değerdedir. Parlamenter rejimde, bir partinin temsilcileri için oy kullanan seçmen, oy verdiği milletvekilinin başbakan olarak kimi destekleyeceğini bilemez (Uluşahin, 1999).

2.1.4.2. Sert Kuvvetler Ayrılığına Dayanan Model: Başkanlık Sistemi

İlk kez İngiliz bir gazeteci tarafından kullanılan başkanlık rejimi (sistemi) terimi Amerika Birleşik Devletleri’nde kullanılan sistemi tanımlamak için ortaya atılmıştır (Turhan, 1989: 32). Walter Bogehot İngiliz siyasal sistemiyle Amerikan siyasal sistemini karşılaştırmak için başkanlık sistemi terimini kullanırken W. Wilson bu kullanıma karşı çıkarak Amerika Birleşik Devletleri’nde uygulanan sistemin “kongre hükümeti” sistemi olduğunu ileri sürmüştür (W. Wilson, 1885). Ancak Wilson’un bu karşı çıkışına rağmen başkanlık sistemi terimi Amerika Birleşik Devletleri’nin siyasal sistemini ifade etmek için kabul gören kullanım olmuştur (Turhan, 1989: 32).

Başkanlık sistemi parlamenter sistemde olduğu gibi uzunca bir süreç içerisinde kendiliğinden gelişmiş bir sistem değildir (Turhan, 1989: 33). Bu sistem Montesquieu ve John Locke gibi düşünürlerce ele alınan kuvvetler ayrılığı prensibinin sert tatbiki olarak ifade edilebilir (Arslan, 2001: 53-54). Başkanlık sisteminde yasama ve yürütme kuvvetleri birbirinden mutlak bir şekilde ayrı olan iki farklı organa verilmiştir. Bu

organlar hem oluşum hem de varlıklarını devam ettirmeleri bakımından birbirinden bağımsızdırlar (Gözler, 2015a: 231). Yani başkanlık sisteminde yasama ve yürütme işlevsel ve organik açıdan birbirinden ayrılmıştır. Yasama ve yürütme işlevlerinin ayrı olduğu; yasamanın yasa yapma ve yürütmenin de hükümet etme işlevlerini yerine getirmesine işlevsel ayrılık, bu işlevleri yerine getiren organların birbirinden bağımsız olmasına da organik ayrılık denmektedir (Erdoğan, 2005: 206)

Başkanlık sistemi karşıt prensiplere dayalı bir sistemdir; başkanlık sisteminde yürütme, belirli periyodlarla doğrudan halk tarafından seçilen, demokratik yöntemlerle oluşmuş parlamentonun güvenoyuna ihtiyaç duymayan, kabinenin oluşturulması ve yönetilmesinde tam kontrole sahip ve anayasal çerçevede kayda değer bir güçle donatılmış kurumdur ve bu kurumun başında tek bir kişi yani başkan bulunur (Juan J. Linz, 1985: 3). ‘‘Impeachment’’ uygulaması istisnası dışında görevinden uzaklaştırılmayan seçilmiş başkan meclis üyesi olmadığı gibi ona karşı da sorumlu değildir. Başkan gücünü devletin başı olması hasebiyle elinde bulundurur. Ancak (parlamente sistemdekine benzer bir şekilde) kongreyi dağıtma ve doğrudan yasaların çıkarılmasına müdahale etme yetkisine sahip değildir (Loewenstein, 1949: 451).

Başkanlık sistemi genel anlamda kuvvetler ayrılığına dayanmakla birlikte başkanlık sistemini diğer sistemlerden ayıran unsurlar farklı yazarlar tarafından ele alınmıştır. Başkanlık sistemi genel anlamda birkaç unsurla tanımlanarak diğer sistemlerden farklılaşmaktadır. Bunlar aslı ve tali özellikler (Lijphart, 2000) olarak iki başlık altında ele alınabilir (Gözler, 2015a: 231). Asli özellikler başkanın halk tarafından seçilmesi, tek başlı yürütme ve yürütmenin yasamanın güvenine ihtiyaç duymamasıyken (Sartori, 1997; Siaroff, 2003: 288) tali özellikler ise başkanın yasamayı feshedememesi, aynı kişinin hem yasamada hem de yürütmede görev alamaması ve başkanın yasama organının çalışmalarına katılamamasıdır (Lijphart, 2000).

2.1.4.2.1. Asli Özellikler

Tek başlı yürütme: Parlamente sistemde yürütmenin iki başlı olmasına karşın; başkanlık sisteminde yürütme tek kişiden oluşmaktadır ve hem hükümetin hem de devletin başı başkandır (Uluşahin, 1999). Yani başkanlık sisteminde sembolik bir devlet başkanlığı makamı yoktur. Başkan aynı zamanda Devlet Başkanıdır. Diğer yandan

Başkanlık sisteminde, parlamenter sistemlerde görülen tipte bir “kabine” yani “kolektif” bir yürütme organı yoktur. Bütün yürütme yetkisinin sahibi tek başına başkandır (Turhan, 1989: 41; Çam, 2000; Erdoğan, 2005: 207; Teziç, 2005: 430).

Başkan halk tarafından seçilir: Başkanlık sisteminde, yürütmenin başı, yani başkan, doğrudan doğruya veya ona benzer şekilde halk tarafından belli bir süre için seçilmektedir (Turhan, 1989: 42; Sartori, 1997; Erdoğan, 2005: 207).

Başkan yasamanın güvenine dayanmaz: Başkanlık sisteminde yürütmenin başı, yani başkan, halk tarafından belli bir süre için seçildikten sonra, görev süresi boyunca görevde kalır. Başkanın bu süre içinde görevde kalması yasama organının güvenine dayanmaz. Başkan normal olarak süresi dolmadan yasama organı tarafından güvensizlik oyuyla görevden alınmaz. Başkan yasama organına karşı sorumlu değildir (Sartori, 1997; Lijphart, 2006; Kuzu, 2011: 21).

2.1.4.2.2. Tali Özellikler

Başkan yasama organını feshedemez: başkanlık sisteminde yürütme meclisin güvenoyuna ihtiyaç duymamakla birlikte, yasamanın faaliyetlerine son verme yetkisine de sahip değildir. Bu kuvvetler ayrılığı sisteminin doğal bir sonucu olarak görülse bile, başkanlık sisteminde yürütmenin yasamanın faaliyetlerine son verebiliyor olması, o sistemin başkanlık sistemi olmadığı anlamına gelmez (Uluşahin, 1999; Lijphart, 2000).

Aynı kişi hem yürütmede, hem yasamada görev alamaz: kuvvetler ayrılığı prensibinin diğer bir mantıksal çıkarımına dayanan bu maddeye göre, aynı kişi hem yasama hem de yürütme organında görev alamamalıdır. Yani bu görevlerden birine getirilen kişiler eğer diğer görevi de yürütüyorlarsa bu görevlerden birinden istifa etmek zorundadırlar (Turhan, 1989: 41; Erdoğan, 2005).

Başkan, yasama organının çalışmasına katılamaz: Başkanlık sisteminde, başkan ve sekreterler (bakanlar) yasama organının çalışmasına katılamaz. Bu şu anlamlara gelir; -Başkan ve sekreterler, yasama organının toplantılara katılıp görüş bildiremezler. Başkanlık sistemlerinde meclislerde yürütmenin temsilcisi yoktur. -Başkanın kanun teklif etme yetkisi yoktur. -Başkanın yasama organının toplanmasını engelleme, toplanmış meclisin toplantılarını kapatma, meclisi tatile sokma yetkisi yoktur. Meclis kendiliğinden toplanma ve dilediği kadar çalışma yetkisine sahiptir. Ancak Başkanın

yasama faaliyetine katılamaması özelliği mutlak nitelikte değildir (Yazıcı, 2002; Kuzu, 2011; Gözler, 2015a)

2.1.4.2.3. Başkanlık Sisteminde Yasama ve Yürütme Arasında Karşılıklı Etkileşim Araçları

Daha öncede belirtildiği gibi başkanlık sistemi, bir sert kuvvetler ayrılığı sistemidir. Bu sistemde yasama ve yürütme kuvvetleri birbirinden her bakımdan bağımsız iki ayrı organa verilmiştir. Bu organlar ayrı ayrı seçilmekte ve seçildikten sonra da birbirlerinin varlıklarına son verememektedirler. Bu organların birbirinin faaliyetlerine, yetkilerine de karışması mümkün değildir. Ne var ki, bu sistem tam olarak uygulanırsa ve yasama ve yürütme kuvvetleri arasında uyum ve karşılıklı işbirliği olmazsa, devlet hayatı felce uğrar. İşte bu nedenle, Başkanlık sistemlerinde de yasama ve yürütme kuvvetleri arasında bir takım karşılıklı etkileşim araçları öngörülmüştür (Gözler, 2015a).

Atamalar: Atamalar yürütmenin (Başkanın) elindedir. Ancak bazı önemli atamalar Senatonun onayına bağlıdır. O nedenle Başkan, atamalarda Senatonun eğilimlerini dikkate almak; Senatoyla uzlaşmak durumundadır (Yazıcı, 2002)

Milletler arası antlaşmaların onaylanması: Dış ilişkileri yürütmek, milletlerarası antlaşmalar yapmak yetkisi Başkan'a aittir. Ancak yapılan antlaşmaların geçerliliği Senato tarafından 2/3 çoğunlukla onaylanmalarına bağlıdır. Bu nedenle Başkan, milletlerarası ilişkiler alanında senatonun düşüncelerini dikkate almak zorundadır (Gözler, 2015a: 235)

Meclis araştırması: Kongre yürütme alanına giren faaliyetlerde bir araştırma yapması mümkündür. Ancak araştırma olumsuz sonuçlansa bile Kongre Başkanı görevden alamaz. Kongre bu yetkisini "araştırma" komisyonları eliyle kullanır. Bu komisyonlar dönem dönem çok etkili bir rol oynayabilmektedir (Gözler, 2015a)

Impeachment (suçlama): impeachment (suçlama) başkanın cezai sorumluluğuna yol açabilecek bir yasama meclisi soruşturmasıdır. Suçlandırma yetkisi Temsilciler Meclisine aittir. Temsilciler Meclisi tarafından suçlandırılan Başkan, yargılama yetkisi senatoya aittir. Başkanın yargılanması söz konusu olduğunda senatoya Yüksek Mahkeme Başkanı başkanlık eder. Senato mahkûmiyet kararını ancak hazır bulunan

üyelerinin üçte ikisinin oyuyla verebilir. Mahkûmiyet halinde, Başkan görevinden alınmış olur. Özenle belirtmek gerekir ki, bu usul siyasi nitelikte değil, cezai nitelikte bir usuldür. Diğer bir ifadeyle impeachment ile Başkanın siyasi sorumluluğu değil cezai sorumluluğu tahrir edilir. Dolayısıyla suç işlememiş bir başkanın siyasi nedenlerle impeachment usulüyle görevden alınması mümkün değildir. Bu bakımdan impeachment parlamenter sistemlerdeki gensoruya değil, olsa olsa meclis soruşturmasına benzer (Yaşar, 1987: 91).

Bütçe: Yürütmenin bütçeye ihtiyacı vardır. Kongre Başkanın bütçesini onaylamayabilir veya kısabilir. İyi bir bütçeye ihtiyaç duyan başkan kongre ile iyi geçinmek zorundadır (Yaşar, 1987: 94).

Veto: Başkan, kongrenin kabul ettiği kanunları veto edebilir. Başkanın veto ettiği kanunu tekrar kabul edebilmesi için, Temsilciler Meclisinin ve senatonun her birinin üçte iki çoğunluk ile kabul etmeleri gerekir. Bu çoğunlukla tekrar kabul edilmişse Başkan kanunu yayımlamak zorundadır. Ne var ki, kongrede bu çoğunluğun sağlanması oldukça güçtür. O nedenle Başkan istemediği kanunları engelleme imkânına sahiptir. Dolayısıyla, Kongre de Başkanla uzlaşmak zorundadır. Zira başkanın istemediği bir kanunun yürürlüğe girme ihtimali çok düşüktür (Arı, 2009)

Bu karşılıklı yetkilerin amacı organların bağımsızlığı değil, birbirleriyle işbirliği yapmalarını, uyum içinde çalışmalarını sağlamaktır. Bu nedenle bu sisteme (checks and balances system) “frenler ve dengeler sistemi” denmektedir.

2.1.4.2.4. Başkanlık Sisteminin Güçlü Yanları

2.1.4.2.4.1. Başkanlık Sistemi İstikrarlı Bir Yönetim Aracıdır

Başkanlık rejimi taraftarı çevrelere göre, başkanlık sistemi, istikrarlı bir yönetime yol açar. Bu yargının dayanağı, başkanın belli bir süre için seçilmesi ve bu süre içinde güvensizlik oyuyla görevden alınamamasıdır. Böyle bir durumda koalisyon ortakları ya da meclis baskısı oluşamayacağı için sistemde hükümet krizlerinin ortaya çıkması parlamenter rejime göre daha az rastlanabilecek bir durumdur (Lijphart, 2000).

2.1.4.2.4.2. Başkanlık Sistemi Güçlü Bir Yönetim Aracıdır

Başkanlık rejimi, daha önceki başlıklarda da belirttiğimiz gibi, tek elden yönetilen güçlü bir yürütmeye sahiptir. Yürütme bu gücünü başkandan, başkan da anayasadan ve halktan almaktadır. Başkanın, parlamenter rejimlerde olduğu gibi meclis tarafından seçilmediği için, meclise karşı bir sorumluluğu yoktur. Böylece başkan iktidarı süresince, sadece kamuoyunun vicdanı ile kontrol edilebilir denebilir (Uluşahin, 1999).

2.1.4.2.4.3. Başkanlık Sistemi Demokratik Bir Yönetim Aracıdır

Başkanlık sistemi savunucularına göre, başkanlık sistemi, parlâmenter sisteme göre demokratik değerlere daha uygundur. Bunun temelinde şu gerekçeler yatmaktadır. Öncelikle başkan, doğrudan doğruya halk tarafından seçilmektedir. Böylece dayanağını halktan alan bir başkan bir önceki başlıkta da ifade edildiği gibi, temsilciler tarafından seçilen bir başkana göre daha demokratik temelli olacaktır. Burada başkanın demokrasi ile ilişkisi, eylem ve işlemlerini değil seçimini ifade etmektedir. Buna ek olarak, hesap sorulabilirlik açısından, başkanlık sistemi daha demokratiktir (Uluşahin, 1999). Öyle ki, politikalarından dolayı başkan şahıs olarak sorumlu tutulabilecektir. Buna ek olarak başkanlık sistemini güçlü kılan şu özellikten bahsedilebilir: Güçler ayrılığı ve sınırlı iktidar bireysel özgürlüklerin garantisidir. Duverger konu ile ilgili; “parti disiplininin zayıflığı nedeniyle başkan partisinden istediği desteği her zaman bulamaz. Bu durum başkanı dikkatli olmaya, hem de keyfiliğe kaçmamaya zorlar” (Duverger, 1986) demiştir. Yalnız burada belirtilen sınırlı iktidar, güçler ayrılığı ve başkanın keyfilikten uzak hareket etmesi; demokratik süreçlerin ihlal edilmediği uygulamalar için geçerlidir. Bunun tam aksi durumlarda, başkanlık rejimleri parlamenter rejimlere göre daha çabuk diktatörlüğe dönüşmektedir. Bu durumda bireysel özgürlüklerin hiçe sayıldığı bir kargaşa ortamına işaret eder (Uluşahin, 1999).

2.1.4.2.5. Başkanlık Sisteminin Zayıf Yanları

2.1.4.2.5.1. Başkanlık Sistemi Katıdır

Bu iddiaya göre, parlâmenter sistemlerdeki güvensizlik oyu ve fesih araçlarıyla, tıkanıklıklar çözülebilir. Ancak başkanlık sisteminde bu tür bir durum mümkün değildir.

Yasama ve yürütme organlarının seçiminden sonra, bir dahaki seçimlere kadar siyasal süreçlere demokratik müdahale son derece zordur. Böylece halk tarafından seçilen, meclis ya da başkan toplumsal desteğini ya da meşruiyetini kaybetse bile, yenileri seçilinceye kadar, halk bunlara katlanmak zorunda kalacaktır. İşte demokratik yönetimler bu noktada diktaya dönüşmektedir (Uluşahin, 1999). Çünkü meşruiyetini kaybeden otorite, yetkiler hala elindeyken, varlığını bir şekilde sürdürmenin yollarını arayacaktır. Y. Bayar'a göre; toplum desteğine sahip bir siyasi otoritenin bu desteği ayrıca zorbalık yöntemleri ile de sağlamaya çalışması eşyanın tabiatına aykırıdır. Dolayısıyla, nerede bir dikta yönetimi varsa, orada halkın baskı altında tutulmasını gerektiren bir halka ihanetin bulunması olasılığı hayli yüksektir. Faziletli diktatörlük yoktur (Bayar, 1994)

2.1.4.2.5.2. Başkanlık Sistemi Çift Meşruluk Sorununa Yol Açabilir

Başkanlık sisteminde yasama organını oluşturan meclisin ve yürütme gücünü kullanan başkanın halk tarafından seçilmiş olması, her iki organın da ayrı ayrı meşruluk iddiasında bulunması sonucunu doğurabilecektir. Özellikle başkanın ve yasama organının çoğunluğunun farklı partilerden olması durumunda, her iki organ da halk tarafından seçildiklerini, dolayısıyla meşru olduklarını ileri sürerek işbirliği yapmaya yanaşmayacaklardır (Uluşahin, 1999).

2.1.4.2.5.3. Başkanlık Sistemi Siyasal Kutuplaşmaya Yol Açabilir

Başkanlık sisteminde “kazanan her şeyi kazanmakta ve kaybeden da her şeyi kaybetmektedir. Başkanlık sisteminin bu özelliği yüzünden, başkanlık sistemine sahip ülkelerin birçoğunda siyasal kutuplaşmaların görüldüğü bilinmektedir. Yani belki de halkın ciddi bir çoğunluğu temsil dışı kalmakta ve yürütmeye muhalefet edememektedir (Uluşahin, 1999).

2.1.4.2.5.4. Başkanlık Sistemi Kişisel Otoriteye Yol Açabilir

Başkanlık sistemini eleştirenlere göre, başkanlık sistemi, iktidarın kişiselleşmesine yol açabilir. Çünkü başkanlık sisteminde, yürütme organı tek başına başkandan oluşmaktadır. Bu kişi halk tarafından belli bir süre için seçilmekte ve görev

süresi boyunca görevden alınamamaktadır. Böylece, başkan hem hükümet, hem de devlet başkanı görevlerini şahsında bir araya getirir. Böylece başkanın meşruiyet ya da temsil yönünden eleştirilmesi söz konusu olmayacak, bu da başkanın halkın tamamını temsil ettiği fikrine götürecektir. Yaşanacak bir yasama yürütme itilafında da başkan yasamaya müdahale etmek isteyecektir. Bu durum teoriden öte uygulamada sıkça görülen bir sorundur (Uluşahin, 1999).

2.1.4.3. Melez Model: Yarı-Başkanlık Sistemi

Yarı başkanlık sistemi olarak nitelendirilebilecek olan sistem ilk defa 1919'da Weimar Cumhuriyeti ve Finlandiya'nın uygulamasından sonra sistemin tercih edilme oranı başkanlık ve parlamenter sistemlere oranla düşük kalmıştır. Fakat 1990'ların başında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ortaya çıkan üçüncü demokratikleşme dalgası, yarı-başkanlık sisteminin birçok yeni demokrasi için anayasal tercih haline gelmesine yol açmıştır (Elgie, 2008: 1). Ancak uygulandığı ülkelerin yüzölçümleri, nüfusları, tarihi geçmişleri ve ekonomik gelişmişlik düzeyleri ile birbirinden oldukça farklı özellikler göstermesi, yarı-başkanlık sisteminin her ülkede özgün bir yapıya bürünmesine yol açmaktadır (Becerren ve Kalağan, 2007: 170).

Yarı-başkanlık terimi ilk defa *Le Monde*'nin kurucusu gazeteci Hubert Beuve-Mery tarafından 1959 yılında kullanılmıştır. Akademik kapsamda ise Fransız siyaset bilimci Duverger, 1970 yılında anayasa hukuku kitabının 11. Basımında kavramı açıklamış ve daha sonra 1974 ve 1978 tarihli çalışmalarında yarı-başkanlık sistemini detaylarıyla açıklayan çalışmalarda bulunmuştur (Elgie, 1999: 1).

İlk defa bir Fransız siyaset bilimci ile kuramsallaştırılmış ve ilk kez bir Fransız politikacı (de Gaulle) tarafından uygulamaya konulmuş olması sebebiyle literatürde "Fransız modeli" olarak da geçen yarı-başkanlık modeli, meclis ve başkanlık düzenleri gibi kendi içinde göreceli olarak bütünleşmemiştir (Ataöv, 2011: 180). Diğer yandan başkanlık ve parlamenter sistemin aksine, yarı-başkanlığın hâlâ karmaşık ve çelişkili olmasının sebebi insanların bu sistemi temel anayasal özellikleriyle değil başkan veya başbakanın uygulamada sahip oldukları güç ile tanımlamalarıdır. Örneğin, Duverger 1980'deki çalışmasında yarı-başkanlık sistemi için başkanın "oldukça önemli yetki sahibi" olması gerektiğini kaydetmiş, Sartori 1977 tarihli çalışmasında "başbakanla güç

paylaşımı yapıldığı için ikili otorite yapısı” sergileyen bir model olarak betimlemiştir (Elgie, 2008: 2). Gerçekten de Fransa siyasetinde Cezayir’in bağımsızlık hareketi ile ortaya çıkan bunalım, göreve çağrılan Charles de Gaulle’ün parlamentoya karşı güçlendirilmiş yetkilerle göreve gelmesi ile aşılma istenmiştir. Bu süreçte de Gaulle, göreve geldikten sonra Fransa’da V. Cumhuriyet’i kuran ve parlamentoya karşı yürütme kanadını güçlendiren bir sistem öngören 1958 tarihli Anayasa’yı halk oylamasına sunmuştur.

1958 Anayasası ile en güçlü uygulamasını Fransa’da bulan yarı-başkanlık sistemi, teorik olarak Duverger tarafından üç temel şarta sahip olacak şekilde kuramsallaştırılmıştır. Buna göre bir sistemin yarı-başkanlık sistemi olarak adlandırılabilmesi için; genel oyla seçilen ve oldukça önemli yetkilerle donatılmış bir cumhurbaşkanı, parlamento desteklediği sürece görevde kalabilen yürütme ve hükümet etme yetkilerine sahip bir başbakan ve bakanlar gereklidir (Duverger, 1980: 166).

Duverger’in tanımlamasından açıkça anlaşılacağı üzere Yarı-başkanlık sistemi, meşruiyetini doğrudan halktan alan tam yetkili bir Başkan veya Cumhurbaşkanı ve esas sorumluluğu parlamentoya karşı olan bir Başbakan olmak üzere iki merkezli bir yürütme yapısı arz etmektedir. Yürütmenin ikili bir yapı sergilemesi anlamında parlamenter sistemle ortak nitelik taşıyan Yarı-başkanlık sistemi, parlamenter sistemin aksine devletin başı konumundaki cumhurbaşkanını sembolik konum ve yetkilerin ötesinde, sistemde ağırlığı olan kapsamlı icrai yetkiler ile donatmaktadır (Aktaş, 2016: 211). Bu vesile ile yarı-başkanlık sisteminin en önemli tarafının yürütmenin yapısı olduğunu söylemek mümkündür (Dunbay, 2012: 298). Sistemin, güçlendirilmiş ve tam-yetkiyle donatılmış bir başkanlık/cumhurbaşkanlığı oluşturmasının temel amacı ülke içerisinde çoğulcu yapı içerisinde çıkabilecek tıkanmaları önlemek ve istikrarın oluşumuna katkı sağlamaktır.

Bununla birlikte, yarı-başkanlık sistemi parlamenter sistem ve başkanlık sistemlerinden farklı olarak uygulandığı her ülkede farklı sonuçlar doğurmakta ve hatta amaçladığı istikrarlı yönetim ilkesinin aksine, ülke yönetimlerinde istikrarsızlığa da yol açabilmektedir. Bu aşamada değinilmesi gereken bir başka nokta, anayasalarda yer alan ve geçerlilik gösterdiği devletin siyasi rejimini düzenleyen kuralların, her devlette aynı biçimde yorumlanmadığıdır. Her toplumun sahip olduğu kültürel ve siyasi çevre, o

toplumun yasalarının ruhuna etki etse de özellikle yarı başkanlık rejimlerinin getirdiği yenilik, onları diğerlerine oranla siyasi rejimleri çevreleyen tarihi kökenlerin ve kültürel bütünlüğün etkilerine daha hassas kılmaktadır (Dunbay, 2012: 297).

Yarı-başkanlık sistemini uygulandığı ülkenin siyasi kültürüne ve toplum yapısına karşı hassas kılan tarafı, sistemin çift başlı yürütme yapısı öngörmesine rağmen yürütmenin iki kanadı arasında meydana gelebilecek tikanıklıklara karşı somut bir çözüm mekanizması üretmemiş olmasıdır. Nitekim Yarı-başkanlık sisteminin parlamenter sistem ile başkanlık sistemi arasında karma bir yapı sergilemesi, Lijphart'ın ortaya attığı ve Sartori'nin de benimsediği “*sarkaç yaklaşımı*” ile literatürde yerini almıştır. Buna göre, cumhurbaşkanı ve hükümet aynı siyasal çoğunluktan geliyorsa yürütmenin işleyiş biçimi başkanlığa doğru kayar, aksi durumda ise birlikte yaşama “*cohabitation*” olarak adlandırılan parlamenter sisteme yaklaşan zorunlu uzlaşma dönemi gündeme gelmektedir (Dunbay, 2012: 309). Sistemin teorisyeni olan Duverger'ye göre de yarı başkanlık sistemini “*Başkanlık ve parlamentarizm arasında bir ara kurumsal düzenleme olarak ifade etmek yerine, meclis çoğunluğunun cumhurbaşkanını destekleyip desteklememesine göre başkanlık ve parlamentarizm evreleri arasında gidip gelme*” olarak tanımlamak gerekmektedir (Shugart ve Carey, 1992: 23; Yazıcı, 2002: 93).

Hükümet sistemlerinin ülke yönetimindeki olumlu ve olumsuz tarafları değerlendirildiğinde yarı başkanlık sistemi, cumhurbaşkanı ile parlamento arasındaki siyasi anlaşmazlığa bir siyasi çözüm getirememesi açısından eleştirilmektedir. Gerçekten de cumhurbaşkanı ile parlamento aynı siyasi görüşe sahip olduklarında sistem tam yetkili bir cumhurbaşkanı ile Başkanlık sistemine daha çok yaklaşmaktadır. Bununla birlikte, cumhurbaşkanı ile parlamento arasında siyasi görüş farklarının bulunduğu durumlarda, sistem parlamenter sisteme daha çok yaklaşmakta ve sistem içi tikanıklıklar yaşanma olasılığı gündeme gelmektedir. Bu dönemlerde cumhurbaşkanı ve başbakan arasında bulunması gereken orta yol ve birlikte yaşama “*cohabitation*” süreci, cumhurbaşkanının üstünlüğünü yitirdiği ve sistemin başbakan lehine işlediği bir nitelik arz etmektedir (Aydın ve Aliyev, 2013: 30).

Tüm bu özellikleri göz önünde bulundurulduğunda yarı başkanlık sistemi, parlamenter sistem ile başkanlık sisteminin belirli özelliklerinin yürütme erkini

güçlendirmek ve ülke içi siyasi istikrarsızlıkların önlenmesi amacıyla bir araya getirildiği melez bir sistemdir. Yarı başkanlık sisteminin işleyişi ilk bakışta istikrarı sağlar nitelikte görülebilir. Zira devlet başkanının, doğrudan halk tarafından seçilmesi söz konusudur. Ancak sistemin yürütme organının tek başlı bir yapıdan uzak oluşu diğer bir anlatımla cumhurbaşkanının, yasamanın çoğunluğuyla aynı siyasi çizgide olmadığı hallerde zorunlu olarak çoğunluğun başbakanı ile birlikte yaşamak zorunda kalması, yarı-başkanlık sisteminin ortaya çıkaracağı en önemli tıkanma noktalarından bir tanesini oluşturmaktadır (Dunbay, 2012: 313). Gerçekten de bu sistemin siyasi tıkanıklıklara yol açacak en önemli tarafı; sistemde gerilimleri azaltıcı uzlaştırıcı, yansız bir makamın bulunmayışıdır (Turhan, 1989: 185-186). Yarı-Başkanlık Sisteminin bu yapısal özelliklerine karşı sistemin sorunsuz işlemesi; uygulandığı ülkenin siyasi uzlaşma kültürü, toplumsal yapı ve geleneklerine bağlı hale gelmektedir (Dunbay, 2012: 313). Diğer yandan sistemin uygulanma sürecinde parlamenter sisteme mi yoksa başkanlık sistemine mi yaklaşacağı yoksa özgün bir hükümet etme yöntemi olarak mı kalacağı, sistemin uygulandığı ülkedeki seçim yasasına, parti yaşamının ne denli sağlıklı olduğuna, parti sayısına ve cumhurbaşkanıyla meclis ilişkilerine bağlıdır (Ataöv, 2011: 180).

2.1.4.4. Kuvvetler Ayrılığına Dayanan Siyasal Sistemlerin Çeşitli Açılardan Değerlendirilmesi

Parlamenter ve başkanlık sistemini birbirinden ayıran temel prensipler, günümüz klasik erklerinin alanı ve sürekliliği gibi iki kıstasa dayanmaktadır. Parlamenter sistemde sadece parlamento seçimleri yapılır ve yürütme bu parlamento içinden oluşturulur. Yürütmenin işlerlik kazanmasında önemli bir yere sahip olan parlamento güvenoyu, yürütmenin devamlılığının meclis çoğunluğunun onayına sıkı sıkıya bağlı olduğunu gösterir. Üstelik birçok parlamenter sistemde bu ilişki karşılıklıdır, yürütme de meclisi lağvedip yeni seçim talebinde bulunabilir. Parlamenter sistemi başkanlık sisteminden ayıran diğer bir özellik ise parlamenter sistemin erkleri ayırmak yerine bir potada birleştirmesidir. Başkanlık sisteminde yürütme ve yasamanın meşruluğu seçimlere dayanır ve her iki erk belirlenmiş bir süre için ayrı ayrı seçilir (Carey, 2005: 92).

Başkanlık sistemi ve parlamenter sistem hakkındaki tartışmaların uzun bir geçmişi vardır. Farklı yürütme sistemlerinin değişik koşullara göre farklı olası etkilerinin olacağı kabul edilmekle birlikte parlamenter sistemin daha güçlü siyasi partilerin varlığı temin ettiği, siyasi süreci daha merkezi hale getirdiği ve merkezi yapıya bağlı ve hiyerarşik yapıya uygun yönetim seviyelerini desteklediği varsayılmaktadır (Tsebelis, 1995). Başkanlık sisteminde ise; siyasal süreçte veto yetkisi ve yönetim seviyelerinde bölünmüşlük öne çıkmaktadır (Cox ve McCubbins, 1997: 27). Ayrıca başkanlık sisteminde daha bağımsız siyasi partiler, siyasi partilerden bağımsız ve kendi içlerinde merkezileşmiş çıkar grupları ve daha az kurumsallaşmış yapılar bulunmaktadır. Buradan hareketle iki sistemi karşılaştırmak için ele alınabilecek bazı konular şöyle sıralanabilir (Gerring, Thacker ve Moreno, 2009):

2.1.4.4.1. Çıkar Grupları

Günümüzde bazı siyasal sistemlerde önemli bir yer edinmiş çıkar grupları ele alınacak olursa; genel olarak başkanlık sisteminin oldukça parçalanmış, siyasi oluşumlardan bağımsız çıkar grubu topluluklarının oluşumunu teşvik ettiği düşünülmektedir. Bu nedenle başkanlık sisteminde çıkar grupları çoğulculuğunun önemli bir özelliği iken parlamentarizm ise korporatizm (siyasetin büyük şirketlerin yoğun etkisi ve baskısı altında belirlendiği yönetim) önemli bir yere sahiptir (G. K. Wilson, P. F. Nardulli 1992).

Başkanlık sisteminde çıkar grupları ön plana çıkarken parlamenter sistemde çıkar gruplarından ziyade büyük şirketler ön plana çıkmaktadır. Çıkar grupları ele alındığında; çoğulculuğun, yönetim kalitesini artırma yönünden olumlu bir etkiye sahip olduğu düşünülmektedir. Ortaya konan görüşlerdeki çeşitliliğin fazla olduğu durumlarda, her çıkar grubu siyasi partilerinden ve devletten bir derecede bağımsızlığını sürdürebilecek ve önemli gruplar kendi çıkarlarına olmayacaklarını düşündükleri yasama kararları üzerinde resmi olmayan veto güçlerini göstereceklerdir (Truman, 1970). Çoğulculuğun aynı zamanda yönetim için olumsuz etkiye sahip olduğu da ileri sürülebilir. Özel çıkarları ölçüsünde çıkar grupları kamu yararına hizmet edecek olan mevzuatı (yasamayı) veto edebilirler ve diğer siyasi aktörlerle işbirliği yapmaktansa onlara problemler çıkarabilirler (Olson, 1982).

Başkanlık ve parlamenter sistemde baskı gruplarının yöneldiği kesimler de birbirinden farklılaşmaktadır. Başkanlık sisteminde çıkar grupları genellikle yasamayı etkileme çabası içerisine girerken parlamenter sistem etki altına alınmaya çalışılan taraf yürütme olmaktadır. Bunu sebebi yasa yapım sürecine dâhil olabilen kesimi kendi yararına olan kuralları çıkarmada etki altına alabilme isteğidir (Turan, 1986)

2.1.4.4.2. Parti Organizasyonu

Parti organizasyonu konusu ele alacak olursak; başkanlık sisteminde güçlü politika oluşturma yetkisini elinde bulunduran ve bağımsız bir şekilde seçilen yürütmenin varlığı parti bütünlüğünü zayıflatır ve parti içi bağımsız hareket etmenin önünü açar (Shugart, 1998). Başkanlık sisteminde aynı parti mensuplarının yasama ile ilgili oylamalarda birlikte hareket etme olasılığı daha düşüktür ve seçmen kitlesi içerisinde parti sadakati daha zayıftır. Parlamenter sistemde ise parti içi demokrasi daha zayıftır ve parti mensupları bir bütün halinde hareket etmeleri yönünde telkine açıktır. Ancak parti içi otoritenin sağlandığı siyasi partilerin iyi yönetimi teşvik edip etmedikleri üzerine yoğun bir anlaşmazlık bulunmaktadır. Parlamenter sistem savunucuları güçlü siyasi partileri demokratik sorumluluğun ve etkili yönetimin temel taşı olarak görmektedirler (Kirkpatrick, 1971). Bu fikri eleştirenler ise, aşırı partizanlığın seçmenleri ve milletvekillerini kamu menfaatleri noktasında kör edebileceğini, seçmen ve vekillerin anlaşmaya varmalarını engelleyebileceğini ileri sürmektedirler. Hâlbuki bu görüşü savunanlara göre, iyi kamu politikası bir partinin çıkarlarına değil, oy sandığına ve meclis ortamına rehberlik etmelidir (Gerring ve diğ., 2009)

2.1.4.4.3. Bürokratik Organizasyon

Bürokratik organizasyon yapılanmasına bakıldığında, başkanlık sisteminde sorumlu bir başkanın kurmayları olan bürokratlar başkanları ve bütçe denetleyicileri olmak üzere iki egemen altında çalıştıklarından bürokratik sorumluluk bu sistem içerisinde çok daha karmaşıktır (Moe ve Caldwell, 1994). Parlamenter sistemde ise hem kabinenin kendisi kolektif olarak hem de bakanlar bireysel olarak meclise karşı sorumludur (Gözler, 2015a). Başkanlık sistemi savunucuları bürokratik sorumluluğun çoklu prensipler, sıkı ve son derece spesifik görevleri gerçekleştiren yarı bağımsız

kuruluşlar ve örtüşen kanunlar aracılığıyla sağlandığını savunmaktadırlar. Öyle ki, bürokratlar birbirlerini kontrol eder, dengeler ve politika verimlilik (etkinlik) değerlendirmesinin daha kolay olmasını sağlayacak göreceli kıyaslamalar sunarlar (Albert, 1989). Parlamenter sistemde bürokratik parçalanma karşıtları bürokratik sorumluluğun kurumlar arasındaki işbirliğini engellediğini, verimsiz hale getirdiğini, mikro düzeyde yönetim sorunlarına yol açtığını ve sorumluluk çizgilerini belirsizleştirerek asil-vekil sorumluluğunu sarstığını vurgulamaktadırlar (Moe ve Caldwell, 1994)

2.1.4.4.4. Şeffaflık

Demokratik sorumluluğun temel unsurlarından biri olan şeffaflık sorununu ele alınacak olursa; başkanlık sistemi savunucuları başkanlık için doğrudan bir oylamanın seçimler ve seçim sonuçları arasında şeffaf bir ilişkiye yol açacağını altını çizerek bu sistemin daha şeffaf olduğunu ileri sürmektedirler. Parlamenterizmin savunucuları ise şeffaflık sorununun seçim sonrası koalisyon görüşmelerinin sadece meclis çoğunluğunun tek parti tarafından elde edilememesi koşullarını etkilediğine vurgu yapmaktadırlar. Parlamenterizmin savunucuları koalisyon görüşmelerinin ideolojik olarak birbirine uzak partilerin birleşmelerinin zor olduğu gerçeğinden hareketle hükümeti kuracak yapıların oldukça tahmin edilebilir olduğuna işaret etmektedir. Genel seçimler sonrasında oluşabilecek koalisyon seçenekleri sıklıkla ifade edilerek açıkça ilan edilir (Gerring ve diğ., 2009).

2.1.4.4.5. Seçim Sorumluluğu

Seçilenlerin seçmen kitlesine karşı sorumluluğunu ifade eden seçim sorumluluğu değerlendirilecek olursa; başkanlık sistemi savunucuları yerel düzeyde bileşenler ve onların bireysel temsilcileri arasında daha fazla sorumluluk taşıyacağını öngörmektedir. Çünkü onların pozisyonları ve yasal kayıtları kendi partilerinden ve başkanlık adaylarından ayrılmaktadır. Parlamenterizmin savunucuları ise ulusal düzeyde bileşenler ve onların politik partileri arasında daha fazla sorumluluk taşıyacaklarını ileri sürmektedir. (Gerring ve diğ., 2009). Bu iki iddianın haklılık payları temsil olgusundaki farklılaşmaya göre değerlendirilmektedir. Yani başkanlık sisteminde yerel düzeyde

temsil daha önemliken parlamenter sistemde ise ulusal düzeyde temsil daha önemli bir konudur.

Başkanlık sistemi savunucuları sorumluluğun yönetim süreçlerinde birbirlerinin eylemlerini etkili bir şekilde takip edebilen ve gerektiğinde bloklayan birden çok bağımsız organ arasındaki otorite dağılımından ortaya çıktığını düşünmektedirler. Başkanlık sisteminde sorumluluk süreci süreklidir ve birden çok organ aracılığıyla uygulanır, her biri bir diğerini "denetler ve dengeler" (Persson, Ronald ve Tabellini, 1997). Parlamenterizmin savunucuları ise sorumluluğun tek bir eldeki (iktidar partisi veya koalisyon ve onun liderliği) otoriteden ortaya çıktığını düşünmektedirler. Onlar için sorumluluk seçmenler tarafından ödüllendirme veya cezalandırmanın geriye dönük bir sürecidir. Asil-vekil ilişkisi seçmenleri ve temsilcileri veya temsilciler ve bürokratları ilgilendirsin ya da ilgilendirmesin bu meseledeki temel nokta sorumluluğun görece açıklığı ve meydana gelen fiili ödüllendirme ve cezalandırma. Bu açıdan bakıldığında, yönetim için sorumluluğun birden çok organ arasında dağıldığı durumlarda, sorumluluk daha belirsiz hale gelir ve "suçlama oyunları"ni oynama eğilimi daha cazipleşir (Juan J Linz, 1994).

Öte yandan, parlamenter sistem savunucularına göre, seçilmiş yetkililer ve seçmenler arasındaki sıkı sorumluluk daha iyi yönetim sonuçlarını yol açmayabilir. Seçmenlerin talepleri gerçek dışı, basiretsiz ve basitçe inatçı olduğu durumlarda hükümet yetkililerinin popüler olmayan ölçütler karşısında sorumluluklarını maskelemeleri yararlı olabilir (Gerring ve diğ., 2009).

Böylece kamu için (ya da diğer seçim bölgeleri için) daha az görünür yararlar sağlayan güçlü seçim bölgeleri üzerinde maliyetler getiren tedbirler örneğin ihtiyaç duyulmayan askeri üstlerin kapatılması, korumalı sektörlerde ticaret engellerinin kaldırılması, ya da (Geliri yükselterek veya harcamalarını azaltarak) bütçe dengeleme girişimleri hükümet aktörleri için avantaj sağlayabilir. Güçler ayrılığı sisteminde yetkiler bölünmüş olduğundan dolayı kamu yararı için bu tür saptırmalar (bir siyasi partinin çıkarlarına uygun düşecek şekilde ayarlamalar) daha kolay olabilir (Weaver ve Rockman, 2010)

2.1.4.4.6. Bilgi Edinme

Başkanlık sistemi savunucuları yürütme ve yasama arasındaki güç bölünmesinin bilgi açısından zengin bir ortam oluşturduğuna dikkat çekmektedirler. Her birim bir diğer şubeyi/birimi araştırmak için gerekli olan anayasal yetkiye sahiptir; her birim aynı zamanda resmi ya da gayri resmi (sızıntı) yollarla münasip bilgileri kendi politik güçlerinin ve politik tercihlerinin başarısı için duyurma güdüsüne sahiptir. Böylece, bu iki birim veya bu iki ayrı kuruluş içerisindeki bazı önemli aktörler arasında anlaşmazlığın ortaya çıktığı her alanda kamunun politika ve hükümet süreçleri hakkında oldukça iyi bilgiler elde edeceği söylenebilir (Persson ve diğ., 1997). Parlamenterizmin Savunucuları daha fazla bilginin her zaman daha iyi bir yönetimi beraberinde getirmediğini savunmaktadırlar. Şöyle bir şey var ki çok fazla bilgi yanıltıcı olabilmektedir. Eğer iki birimin üyeleri karalama kampanyaları yaparak sürekli olarak birbirlerine saldırırlarsa, bu şekilde ortaya çıkan bilgi, kötü politikaların kontrol edilmesinde yararlı bir şekilde hizmet etmeyeceği gibi bunun yerine vatandaşlarda ilgisizliği ve yabancılaşmayı artıracaktır (Bogdanor, G. W. Cox & S. Kernell 1992). Parlamenter sistemi savunucuları özgür basın ile birlikte normal demokratik çalışma ortamlarında pek çok bilginin halka açık olduğunu işaret etmektedirler. Daha önemli olan konu ise bu bilgilerin nasıl şekillendirileceği ve yayılacağıdır (Gerring ve diğ., 2009).

2.1.4.4.7. Siyasal Esneklik ve Değişen Şartlara Uyum

Siyasal esneklik ve değişen şartlara uyum bakımından sistemler ele alınacak olursa; başkanlık sistemi savunucuları sıklıkla siyasal istikrarının mezziyetlerine vurgu yapmaktadırlar. Siyasetin temel görevi istikrarlı bir siyasi ortamın sağlanması ile siyasi aktörlerin davranış biçimlerinin bir seçimden diğerine tahmin edilebilmesidir. Sadece anayasal çerçevede kurumların birbirinden ayrı olduğu yerde siyasal iktidar bir dizi güvenilir politikalar üretebilir (Henisz, 2000). Ancak başkanlık sistemleri başkanı görevden alma yetkisinin hiç kimsede olmamasından dolayı katı yapıya sahiptir. İktidara gelen bir başkanı görevden almanın ("Impeachment" uygulaması hariç) genellikle sabit aralıklarla düzenlenen seçim dışında hiçbir yolu yoktur. Bu durum tam güçler ayrılığına dayanan başkanlık sisteminde kısa vadede yüksek derecede istikrar

sağlamaktadır (Juan J. Linz, 1990). Buna karşılık parlamenter sistemin savunucuları katılık sorununa vurgu yapmaktadırlar. Onlar için temel siyasi sorun değişen taleplere ve koşullara adaptasyonun sağlanmasıdır. Sorun siyasi ve ekonomik çıkmaza girdiğinde; esnek hükmet güçlü yerleşik çıkar gruplarının üstesinden gelme kapasitesi ve liderlik uygulamaları ise çözümü oluşturmaktadır (Kirkpatrick, 1971). Parlamenterler sistemi, başbakanın ve geniş anlamda iktidardaki koalisyondaki parlamenterlerin vetoları ve seçimler ile herhangi bir zamanda görevden alınabilmelerinden dolayı daha esnek bir sistemdir. Liderlerin politikalara kendilerini adanmaları ve onlara sadık kalmalarından dolayı yürütmedeki istikrar bir meziyettir; başkanların meşrutiyeti kaybetmeleri veya yanlış politikalarda direnen tutumları ise bir ayıp (kusur; bozukluk) tır (Juan J. Linz, 1990).

Eğer yeni politika fikirlerinin teklifine ve değerlendirilmesine politik yenilik merceği altında bakılırsa, politik değişim sorusu farklı şekillerde düzenlenir. Her biri ulusal arena da kendi zemini sağlamlaştırmak isteyen politikacılar için daha fazla erişim ve daha büyük bağımsızlık sağlaması nedeniyle muhtemelen başkanlık sistemi yeni fikirler için iyi bir gelişme ortamı sağlar. Her bir çıkar grubu ve her aday potansiyel politika girişimcisi adaydır. Öte yandan, bu fikirlerin herhangi birisinin değerli ve siyasi olarak uygulanabilir olduğunun hiçbir garantisi bulunmamaktadır. Birçok yeni fikirler ortaya çıkabilir ancak bunlar arasında birkaçı seçilir (Gerring ve diğ., 2009).

2.1.4.4.8. Kurumsallaşma

Kurumsallaşma sorusunu ele alındığında; parlamentarizm kuruluşunda (oluşturulmasında) katılımcıların yer aldığı son derece öngörülebilir, kurumsallaşmış politika ve politika oluşumu biçimlerini, bunun aksine başkanlık, daha kişiselleştirilmiş politik davranış biçimlerini teşvik etmektedir. Kişiselleşmeye daha açık olan başkanlık biçiminde başkanlar, yasa koyucular, çıkar grubu liderleri ve hatta bürokratlar dahi sözde üyesi oldukları kurumlardan daha bağımsız olarak hareket etmektedirler (Juan J. Linz, 1990). Daha önce belirttiği gibi her biri bir muhalif rolü oynayabilir. Ancak medyanın etkisi altında bu politik yapı (sıklıkla kapalı kapılar arkasında gerçekleştirilen) anlaşma yoluyla fesih normlarına sahip parlamenter sistem içerisinde oluşması muhtemel uyuşmazlıklardan daha büyük politik uyuşmazlıklara yol açabilir. Uyuşmazlığın kurumsallaşması genel anlamda iyi bir şey olmasına rağmen bazıları

parlamentarizmin bu iyi şeyleri çok da fazla teşvik edip etmediğini sorgulamaktadır. Bir yönetimin başarılması genellikle çeşitli özellikler (nitelikler) arasında uygun bir dengenin sağlanması meselesidir (Gerring ve diğ., 2009).

2.1.4.4.9. Yönetimde Fikir Birliği

Devlet yönetiminde çatışma ve uzlaşma sorusunu el alacak olursak; başkanlık sistemi içerisinde çatışma (ihtilafa düşme) güçler ayrılığına özgü sürekli devam eden bir hastalıktır. Her bir organın bir şekilde farklı seçmenleri veya farklı yollarla aynı seçmeleri temsil ettiği varsayılmaktadır. Herhangi bir politika ölçütü üzerinde anlaşabilmek için yüksek bir uzlaşma eşiği gerekli olsa da uzlaşmanın güçler ayrılığı anayasası tarafından zorunlu kılındığı söylenebilir. Bunun aksine, parlamenter sistemde, güç geçici olarak bir tek partinin ya da koalisyonun tekelinde bulunmaktadır. Diğer gruplar itiraz edebilirler fakat onlar politika oluşumunu etkileyebilecek resmi mekanizmalara sahip değildir. Uyuşmazlıklar seçim aralarında (iki seçim arasında) değil seçim zamanlarında meydana geldiğinden, uyuşmazlıklar sürekli değildir. Dolayısıyla, başkanlık sisteminde (politikalar üzerinde daha çok ya da daha az etkileri ile) bütün partiler aynı politika oluşturma eylemi içerisinde iken parlamenter sistemde partilerin sırayla (seçim sonuçları ve seçim sonrası koalisyonu bağlı anlaşmalar ile) politikalar üzerinde etkin oldukları söylenebilir (Gerring ve diğ., 2009).

“Hangi sistem içerisinde kamu çıkarlarına hizmet olasılığı daha yüksektir?” (Cox ve McCubbins, 1997) sorusu ele alındığında; etkili veto sayısı artması paradoksal olarak daha özel temelli politikaların kanunlaştırılmasına yol açmaktadır. Başkanlık sistemi savunucuları bunu veto gücünü elinde bulunduranlar arasındaki pazarlık sürecinin sonucu olarak değerlendirmektedir. Bu pazarlık sürecinde, veto gücünü elinde bulunduran her bir oyuncu dar hedefli politikalar içerisinde yan ödemeler talep edebilecek ve alabilecektir. Böylece etkili veto sayısı büyük olduğunda, kamu politikaları dahi bireysel projeler seti olarak veya dar hedefli programlar ile paketlenmektedir. Bununla birlikte, başka türlü çıktılar elde etmekte mümkündür. Eğer bütün veto gücünü elinde bulunduranlar için teklif sunan tek bir kanun bulunuyorsa herhangi bir pazarlık sürecine ihtiyaç duymayacaktır (Persson ve diğ., 1997). Aslında veto yetkisini ellerinde tutanların sayısının artması bu kişileri özel çıkarlarla ilgili mevzuatlara veya mantıksız politikalara karşı durma gücü vermektedir. Veto gücü

çoğunluğun zorbalığı, popülist yanlı yasama ve sosyal olarak verimsiz tekrar dağılan koalisyonlar gibi çeşitli hastalıkları önleyebilir (Riker, 1982).

2.1.4.4.10. Yürütmede Güç ve Gücün kişiselleşmesi

Son olarak, yürütmenin başında bulunda kişinin elinde bulundurduğu güç ve enerji sorunu ele alınacak olursa; bazılarına göre, bu yolsuzluğa gücün kötüye kullanılmasına bir davetiyedir. Bu bakış açısından bakıldığında hükümetler doğru şeyleri yapmak için güçlendirilmelidir; aksi halde hükümetler hiçbir şekilde bir şey yapmayacaktır veya daha kötüsü aynı zamanda farklı şeyler yapacaktır (Cox ve McCubbins, 1997). Birçok başkanlık rejiminde özellikle bölünmüş hükümet yapıları altında faaliyet gösteren başkanlık sistemlerinde karşılaşılan kararsızlık problemlerine işaret etmektedir.

Bu problemler çeşitli yoğunluklarda kurumsal savaşları, tek yanlılığı (politikaların uygulanmasında başkan ve yasamanın birbirlerine üstün gelmek için yaptıkları girişimler), çeşitli tıkama şekillerini, mali uçurumları ve büyük bütçe açıklarına doğru eğilimleri içermektedir. Kararsızlıkla ilgili bu problemler parlamentonun tek bir parti veya koalisyonun elindeki politik güç konsantrasyonu üzerinde daha elverişli görünmektedir (Gerring ve diğ., 2009).

Özetle, bu alanda çalışan akademisyenlerin ve politika yapıcılarının özellikle tek bir şey yani “anayasal yapılar” üzerinde hemfikir oldukları görülmektedir: Onlar spesifik olarak güçler ayrılığı gibi anayasal yapıların bir demokrasi içerisindeki yönetim kalitesine etkisi noktasında ise farklı düşüncelere sahiptirler (Gerring ve diğ., 2009). Başkanlık ve parlamentarizmin muhtemel etkileri çok iyi anlaşılmasına ve genel anlamda bu konuda bir mutabakata varılmasına rağmen, bu merkezi sorunlar üzerinde herhangi bir konsensüse varılamamıştır. Anlaşmazlıklar devlet, vatandaşlar, piyasa işleyişi ve politikanın doğası hakkındaki temel varsayımlara dayanmaktadır. Bilindiği gibi, bu karşıt teorik varsayımların uzun bir geçmişi vardır. Montesquieu, Madison ve onların çağdaşları (Vile, 1998) tarafından ortaya konan argümanlar günümüz güçler ayrılığı savunucuları tarafından dillendirilmektedir. Walter Bagehot, Woodrow Wilson ve Henry Jones Ford gibi 19. yüzyıl parlamenterleri tarafından ortaya konan argümanlar

ise 20. yüzyılda parlamenter sistem savunucuları tarafından tekrarlanmaktadır (Kirkpatrick, 1971).

Her iki taraf da kendi argümanlarını dillendirmede ısrar etmekte ve bu tarafların argümanları da haklılık paylarını korumaktadır. Aslında, tartışmanın her iki tarafını haklı çıkaracak güçlü bir teorik zemin vardır. Kişinin kullandığı teorik bakış açısına bağlı olarak başkanlık ya da parlamentarizmin her bir meziyeti aynı zamanda bir kusur olarak görülebilir. Alternatif olarak, her bir taraf için ortaya konan argümanlar bir diğerini iptal edebilir veya geçerliğinin sorgulanmasına neden olabilir (Gerring ve diğ., 2009).

Başkanlık veya parlamentarizm güçlü bir yönetime yol açabileceği ilgili bir tutarlı -birleşik- bir teoriye doğru ilerlemek mümkün müdür? Bu, tabii ki, nihai amaçtır. Tek bir kavramsal şemanın bu gerçekleri yakalaması mümkün olmayabilir (Gerring ve diğ., 2009). Yakalasa dahi büyük olasılıkla işe yaramaz öneriler ve bir takım varsayımlarla aşırıya kaçmış olabilirler. Öte yandan, belirtilen teoriye tam anlamıyla uymayan sorunları göz ardı ederek basit bir indirgemecilik ile tutarlı bir teori inşa etmekse her zaman mümkündür. Oysa bu tür modeller ampirik testlere karşı direnmeye eğilimlidir; modeller doğru ya da yanlış olabilirler fakat bu doğruluk ve yanlışlıktan tam olarak emin olmak mümkün değildir (Green ve Shapiro, 1994).

Demokratik kurumların nasıl çalışması gerektiği ile ilgili gerçekten tutarlı, operasyonel ve makul bir teorinin yokluğunda, bilimsel sıralamanın geleneksel sıralamanın tersine uygulanmasını önerenler vardır. Mesela John Gerring ve arkadaşları verimli teorilerin teorileştirilmeden önce test edilmesini önermektedirler. Onlara göre, yeni teorilerin genellikle teorik keşif gerektirecek kadar dikkat çekici ampirik bulgular ile yüzleştğinde meydana gelmesi, bilimsel ilerlemenin kabul edilen bir özelliğidir (Gerring ve diğ., 2009).

Bulgular böylece teorinin yolunu açmaktadır. Ve o son dönemde yapılan bazı çalışmalarda izlenen bir süreçtir. Örneğin, Persson ve Tabellini (2003) anayasaların ekonomik etkilerinin geniş kapsamlı bir şekilde araştırdıkları çalışmalarında kapsamlı bir ampirik yöntemle bir teori sunmaktadırlar (Acemoglu, 2005).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA MODELİ: BAĞIMLI VE BAĞIMSIZ DEĞİŞKENLER

3.1. BAĞIMLI DEĞİŞKENLER: YÖNETİMİN BOYUTLARI

Başkanlık veya parlamenter sistemin birçok değişik siyasi boyutta güçlü veya zayıf yanları bulunmaktadır. Öyle ki; bu iki sistemin uygulanışı zamandan zamana ülkeden ülkeye; tarihi, sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan farklı bileşenlerin bütünselliğine bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Bu yüzden bazı durumlar için parlamenter sistem bazı durumlar için başkanlık sistemi ve bazı durumlar için de farklı yönetim şekilleri ülke siyasal yapısına daha uygun olabilmektedir. Hangi sistemin daha iyi veya bu sistemlerden hangilerinin yararlarının zararlarına kıyasla daha fazla olduğu siyaset bilimciler için karmaşık ve zor bir mesele haline gelmiştir. Zira yönetim sistemlerinin seçmen davranışlarını, yürütme eylemlerini, kurumlar arası ilişkileri, meclis yapılanmasını, bürokrasinin işleyişini, yasa yapım sürecini, sivil toplum içerisindeki çıkar gruplarını ve devletin refah düzeyini etkilediği bilinmektedir (Samuels,S. C. Stokes 2007). Bu etkiler üzerine yapılmış birçok çalışma bulunmakla birlikte çalışmalar “iyi bir yönetim nasıl olmalıdır?” sorusunu tam anlamıyla cevaplayabilmiş değildir. Bu soru Antik Yunan’dan beri siyaset biliminin belki en tartışmalı konularından biri olmuştur. Ancak her ne kadar iyi bir yönetimin nasıl olması gerektiğinin cevabı tam olarak verilemese bile iyi bir yönetimin içinde barındırması gereken unsurlar üzerinde az çok uzlaşma bulunmaktadır. İyi bir yönetim şeffaflık, eşitlik, adalet, insan haklarına saygı, siyasi, kültürel ve ekonomik hakların korunması ve geliştirilmesi, yerelleşme ve hukukun üstünlüğünün sağlanması ve herkese açık özgür seçimlerin yapılması gibi ilkelerin varlığıyla tanımlanabilir (Mangu, 2009). Çalışmada farklı yönetim yapılarının iyi bir yönetim üzerindeki siyasal etkilerinin neler olduğu ele alınmaktadır. Yönetim yapılarının siyasal etkilerini ortaya koyabilmek için dünya bankası raporlarında kullanılan yönetim boyutları bağımlı değişken olarak kullanılacaktır. Bu altı unsuru hukukun üstünlüğü, siyasal istikrar, hükümet etkinliği, düzenlemelerin (bürokrasi) kalitesi, yolsuzlukla mücadele ve ifade özgürlüğü olarak sıralayabiliriz (Kaufmann, Kraay ve Mastruzzi, 2007; Apaza, 2009; Kaufmann, Kraay

ve Mastruzzi, 2009, 2010; Langbein ve Knack, 2010; Kaufmann, Kraay ve Mastruzzi, 2011). Modelde bütün bağımlı değişkenler 0 ile 100 arasında bir değer almaktadır.

3.1.1. İfade Özgürlüğü

İfade özgürlüğü; ülke vatandaşlarının devlet yönetimini oluşturacak kişi ve kişileri seçebilecekleri serbest seçimlere özgürce katılabilesini, düşüncelerini baskı altında kalmaksızın kendi hür iradeleriyle açıklayabilmesini, örgüt kurma serbestisine sahip olmasını ve özgür bir medyanın varlığı gibi konuları kapsamaktadır. Ayrıca ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik siyasi yapının askeri müdahalelerden uzak oluşunu, hükümetin halka karşı sorumlu olduğunun farkında olması ve yaşamaya olan güven gibi konuları da kapsamaktadır. Aslında ifade özgürlüğü sivil özgürlükler ve siyasal haklar olmak üzere iki başlık altında incelenebilir. Sivil özgürlükler; düşünce özgürlüğü, gösteri ve toplantı yapma hakkı, bireylerin etnik, siyasal ve dini inanışları yüzünden baskı altına alınmaması, fırsat eşitliği ve aşırı devlet müdahalesinin olmayışı gibi konuları ifade ederken, siyasal haklar ise adil ve serbest seçimleri, temsili yaşamayı, serbest oy hakkı, siyasal partilerin varlığı, ülke içi baskın grupların olmayışı ve azınlıklara karşı saygılı olunması gibi konuları kapsamaktadır (Kaufmann ve diğ., 2009; Clausen, Kraay ve Nyiri, 2011).

3.1.2. Siyasal İstikrar

Sivil ayaklanma, şiddet olayları ve terör eylemleri karşısında yürütme organının nasıl bir tutum sergileyeceği, bu gibi olayların hükümette zafiyete sebep olup olmayacağı, dışsal ve içsel unsurların hükümet görevlilerini ve iç yatırımcıları rahatsız edip etmediği, hükümetin vaat ettiği politikaları gerçekleştirebilmesi ve üstlenmiş olduğu görevi devam ettirebilme kapasitesine sahip olup olmaması gibi konular siyasal istikrarın belirleyici unsurlarını oluşturmaktadır. Ayrıca ülke içindeki farklı din, dil ve ırka mensup topluluklar arasındaki çatışmaların ne boyutta olduğu da siyasal istikrarı etkileyen unsurlar arasında gösterilmektedir. Kısaca nereden gelirse gelsin baskılara boyun eğmeden hükümet ve devlet politikalarının devamlılığı siyasal istikrarı belirlemektedir (Mauro, 1995; Kaufmann ve diğ., 2009).

3.1.3. Hükümet Etkinliği

Modelde genel altyapı sistemlerinin kalitesi, eğitim sisteminin iyi bir seviyede olması, devlet okullarının durumu, kara ve demir yollarından memnuniyet, şehirlerarası ve şehir içi ulaşım koşullarının tatmin edici bir düzeyde olması gibi unsurlar hükümet etkinliğini ölçmek için gerekli bileşenler olarak ele alınmaktadır. Ayrıca hükümet etkinliği, hükümete olan güven, devlet bütçesinin iyi yönetilmesi, iç ve dış borçlarının nasıl yönetildiği, kamu politikalarının etkinliğini arttıracak uygulamaların ortaya koyulması ve kamu politikalarının siyasi kapışma alanına dönüşmemesi ve siyasi müdahalelerden uzak bir şekilde bu politikaların halka hizmet aracı olarak kullanılması gibi konuları da kapsamaktadır (Kaufmann ve diğ., 2009; MCC, 2016).

3.1.4. Düzenlemelerin (Bürokrasi) Etkinliği

Bürokrasinin etkinliğini inceleyebilmek için ülke vergi sisteminin iyi olup olmadığı, serbest rekabet ortamında iş kurabilecek yerli ve yabancı yatırımcılara kolaylık sağlanıp sağlanmadığı, her türlü iş için ihtiyaç duyulan hukuki düzenlemelerin kırtasiyeciliğe yol açıp açmadığı gibi unsurlar ele alınmakta, kısaca modelde bürokrasinin etkinliğini belirlemede ölçüt olarak etkinlik, verimlilik ve sonuca hızlı bir şekilde varma bileşenleri kullanılmıştır (WB, 2007; Kaufmann ve diğ., 2009).

3.1.5. Hukukun Üstünlüğü (Hukuki Düzen)

Araştırma modelinde hukuk düzeni, şiddet olayları ve organize suçların iş çevrelerini nasıl etkilediğini, yargılama sürecinin adil ve hızlı bir şekilde sonuçlanmasını, kolluk kuvvetleri ve yargı gücüne olan güven, yargı bağımsızlığı ve hukukun üstünlüğü gibi parametreler kullanılarak incelenmektedir. Keza mal ve can güvenliğinin koruma altına alınması yargının hesap verebilir olması ve dış unsurlar ve devletin yasal süreçleri nasıl etkilediği gibi konular da hukuk düzeninin ne seviyede olduğunu incelemek için kullanılacak argümanlar arasında yer almaktadır (Kaufmann ve diğ., 2009; Stein, 2009; Botero, 2015).

3.1.6. Yolsuzlukla (Yozlaşma) Mücadele

Ülkenin yozlaşma seviyesini belirleyebilmek için kullanılacak unsurlar şöyle sıralanabilir; halkın yöneticilerin finansal güvenilirliğine olan inancı, rüşvet ve yolsuzluk gibi olayların olup olmadığı ve eğer varsa hükümetin tamamına yayılıp yayılmadığı, ekonomide rüşvet ve yolsuzluk olaylarının varlığı hükümet görevlilerinin ne sıklıkla yolsuzluk olaylarına karıştığı ve bir işi yaptırabilmek için rüşvete gereksinim hissedilip hissedilmediği gibi konular yozlaşmayı incelemek için kullanılacak etkenlerdir. Kısaca yozlaşma; kamu gücünü kendi çıkarları için kullanan ve bundan kar elde eden kişi veya kurumların bulunduğu durumu ifade etmektedir (Gerring ve Thacker, 2004; Kaufmann ve diğ., 2009).

3.2. BAĞIMSIZ DEĞİŞKENLER

Hükümet sistemleri: hükümet sistemlerinin tasnifi (1- başkanlık sistemi 2- yarı başkanlık sistemi 3- parlamenter sistem) güçler ayrılığı ilkesinin uygulanış şekli esas alınarak yapılmıştır. Hükümet sistemlerinin bu şekilde bir ayrıma tabi tutulması bazı güçlükleri de beraberinde getirmiştir. Zira bazı ülkeler farklı yazarlar tarafından hem yarı-başkanlık hem de parlamenter sistem olarak değerlendirilmiştir. Bu çalışmada yapılan sınıflandırma temel referans (Sartori, 1997; Schlager, Weisblatt ve Perez, 2006) olarak kabul görmüş eserlerden yararlanılarak yapılmıştır.

İngiliz Köken: İngiliz kökenli yapıların iyi bir yönetimi desteklediği ileri sürülmektedir (La Porta ve diğ., 1999). Bu yüzden İngiliz kökeni bağımsız değişken olarak alınmıştır.

Demokrasi: demokrasinin yönetimin boyutlarında önemli etkilerinin olduğu bilinmektedir. Demokrasi bağımsız değişken olarak alınırken düşük bir seviye belirlenmiştir. Demokrasi kriteri “-10 ile +10” arasında bir değer almaktadır (Marshall, Gurr ve Jagers, 2016).

Gayri safi yurtiçi hâsıla: ekonomik gelişmişlik düzeyinin yönetim boyutları üzerinde etkisi bulunmakta ve ekonomik gelişmişlik düzeyinin düşük olduğu ülkelerde siyasi istikrarın sağlanamadığı ileri sürülmektedir (Lawrence, 2000). Ekonomik

gelişmişlik düzeyini yönetim boyutlarıyla ilişkisini ele alabilmek için ülkelerin gayri safi yurtiçi hasılları 2005 yılı ABD doları temel alınmıştır.

Nüfus: az nüfus yoğunluğuna sahip ülkelerin diğerlerine göre daha istikrarsız olduğu ileri sürülmektedir (Lawrence, 2000). Ayrıca yüksek nüfusa sahip ülkelerde yönetim yükünün artacağı ve bunun da hükümet kapasitesini olumsuz etkileyeceği düşünülmektedir (Gerring ve diğ., 2009). Nüfusun yönetim sistemleri üzerindeki etkilerini incelemek için ülkelerin nüfus oranları bağımsız değişken olarak kullanılmıştır.

Ekvatora uzaklık: ekvatora uzaklığın yönetim boyutları üzerinde etkili olduğu düşüncesi vardır. Ekvatora uzak olan ülkelerin daha iyi bir yönetimi destekleyici unsurlar barındırdığı inanılmaktadır (La Porta ve diğ., 1999). Çalışmada ekvatora uzaklık 0 ile 1 arasında logaritmik olarak değerlendirilmiştir.

Din: dinin yönetim boyutları üzerinde etkili olduğu ve Hristiyanlığın (özellikle Protestanlığın) devlet kapasitesini artırıcı bir unsur olduğu (Gerring ve diğ., 2009) ve İslam'ın insan haklarını kısıtlayıcı etkisinin olduğu ileri sürülmektedir (Moon, 1991).

Sonuç bölümünde sıralanan bu kriterlerin bağımlı değişkenler üzerindeki etkileri ele alınacaktır. Bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkilerin yukarıda varsayıldığı gibi bir etkiye sahip olup olmadıkları sayısal verilerle analiz edilecektir.

(Modeldeki bütün değişkenler durağan hale getirilmiştir.)

SONUÇ

Parlamentar sistem ve başkanlık sistemi değerlendirildiğinde, parlamentar sistemin güçlü yanları siyasi partiler, bürokrasinin çeşitli alanlarında daha iyi ilişkiler, ulusal düzeyde seçim mesuliyeti, siyasal esneklik ve siyasal alanda daha kurumsallaşmış yapılar olarak sıralanırken başkanlık sisteminin güçlü yanları ise şeffaflık, bilgi edinme, güçlü çıkar grupları ve yönetimde hızlı karar alma olarak sıralanabilir. Parlamentar ve başkanlık sisteminin ampirik değerlendirilmesi model aracılığıyla elde edilen tablolar vasıtasıyla yapılacaktır.

Tüm modeller $f_{ist} = 0.000 < 0,05$ olduğundan modellerin bir bütün olarak %5 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu söylenebilir. Ayrıca modellerin belirlilik katsayısı (R^2) değerleri 0,519 ile 0,784 aralığındadır. Bu durum modelin en düşük açıklama düzeyinin yaklaşık %52 olduğunu, en yüksek açıklama gücünün ise yaklaşık %78 olduğunu gösterir. Yani model anlamlı sonuçlar elde etmede ve modelde kullanılan bağımsız değişkenlerin anlamlılıklarında iyidir. p (Probability) değeri istatistiksel anlamlılığın (statistical significance) varlığının ve varsa da var olan farklılığın kanıtının düzeyinin belirlenmesi amacı ile kullanılan bir değerdir. p değeri küçüldükçe istatistiksel olarak anlamlılık artar. Parametrelere ait f ist. altında parantez içerisinde verilen değerler standart hataları göstermektedir.

Modelde “*” işareti anlamlılık derecelerini ifade etmektedir. Tablolarda “*” ile işaretlenmemiş veriler anlamsızlığı ifade etmektedir.

$P > 0.10$ değerleri farkın tesadüfen meydana geldiğini ve verilerin istatistiksel olarak bir anlama sahip olmadığını ifade etmektedir.

* = $P < 0.10$ değerleri anlamlılık eğilimin olduğunu yani sınırda bir anlamlı bir ilişkinin varlığı ifade etmektedir.

** = $P < 0.05$ değerleri istatistiksel düzeyde anlamlılığı ifade etmektedir.

*** = $P < \% 0.01$ değerleri yüksek düzeyde anlamlılığı yani istatistiksel anlamlılığın yüksek olduğunu ifade etmektedir.

Modelde kullanılan “+” ve “-” ilişki yönlerini ifade etmektedir. Bu ilişkinin yönü doğru orantılı olarak ele alınmaktadır. Yani bağımsız değişkenlerdeki bir birimlik artış bağımlı değişkenlerde aynı doğrultuda bir artışa sebep olacaktır.

“İyi bir yönetim nasıl olmalıdır?” sorusunun irdelenmesiyle ortaya çıkmış yönetim boyutları tek tek ele alınıp şu değerlendirmeler yapılabilir:

Yolsuzlukla mücadele; tablo 1 ve tablo 2’de görüldüğü gibi yönetim sistemleriyle yolsuzlukla mücadele anlamlı bir ilişki içerisindedir ve ilişkinin pozitif yönlü olması şu anlama gelmektedir: Parlamenter sistem uygulamalarına yaklaştıkça yolsuzlukla mücadele daha etkin bir şekilde yapılabilmektedir. İngiliz kökenli hukuk yapılarıyla yolsuzlukla mücadele düşük düzeyde anlamlı bir ilişkiye sahiptir. Yani İngiliz köken yolsuzlukla mücadelede çok fazla bir etkiye sahip değildir. Ancak bu düşük anlamlılık bile İngiliz kökenin yönetim boyutlarında etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Demokrasi yolsuzlukla mücadelede yüksek düzeyde anlamlı bir ilişkiye sahiptir. Demokratik anlamda gelişmiş olan ülkelerde yolsuzlukla mücadele daha etkin bir düzeydedir. Ekonomik gelişmişlik düzeyi yüksek olan ülkelerde yolsuzlukla mücadele daha iyi durumdadır. Yolsuzlukla mücadele ve nüfus(logaritmik ortalama) arasında yüksek düzeyde pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu bağlamda dinin yolsuzlukla mücadelede rolü olduğu görülmektedir. Ancak bu etki Hristiyanlığın yoğun olduğu ülkelerde vardır ve ilişki yönü negatiftir. Yani Hristiyanlığın yolsuzlukla mücadelede olumsuz etkileri görülmektedir. Müslümanlığın yoğun olduğu ülkelerle yolsuzlukla mücadele arasında pozitif yönlü anlamsız bir ilişki bulunmaktadır. Ekvatora uzaklığın yolsuzlukla mücadeleyle anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişkisi bulunmaktadır.

Hükümet etkinliği açısından; yönetim şekilleriyle hükümet etkinliği arasında pozitif yönlü yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Parlamenter sistem uygulamalarına yaklaştıkça hükümet etkinliği artmaktadır. Hükümet etkinliği ve İngiliz köken arasında yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Demokrasi genelde yönetim boyutlarıyla pozitif yönlü yüksek düzeyde anlamlı ilişkiye sahiptir. Demokratik unsurların artması iyi bir yönetimin sağlanmasına katkı yapacaktır. Ekonomik gelişmişlik seviyesi hükümet etkinliğiyle yüksek düzeyde anlamlı bir ilişkiye sahiptir. Ekonomik gelişmişliğin artmasıyla hükümet etkinliğinin artacağı da öngörülebilir. Nüfusun hükümet etkinliğiyle pozitif yönlü anlamsız bir ilişkisi bulunmaktadır. Ekvatora uzaklık ve hükümet etkinliği arasında pozitif yönlü yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Ekvatordan uzaklaştıkça hükümet etkinliği arttığı gözlemlenmektedir. Dinin hükümet etkinliğiyle negatif yönlü bir ilişki içerisinde olduğu görülmektedir. Bu ilişki Hristiyanlıkta yüksek düzeyde anlamlıken Müslümanlıkta

anamlılık göstermemektedir. Yani Hristiyanlığın artması hükümet etkinliğini düşürücü bir etkiye sahiptir.

Siyasal istikrar açısından; hükümet sistemleriyle siyasal istikrar pozitif yönlü anlamsız bir ilişkiye sahiptir. Yaygın düşünce siyasal istikrar ve hükümet yapıları arasında zorunlu bir ilişkinin olduğu yönündedir. Siyasal istikrarın tanımlanmış şekli böyle bir sonuç elde edilmesinde etkili olmuştur. Genelde dar anlamıyla siyasal istikrar, yürütmenin belirli bir dönem içinde kendine biçilen rolü oynaması olarak tanımlanmaktadır. Ancak çalışmada siyasal istikrar çeşitli boyutlarla ele alınmış özellikle terör ve şiddet olaylarının hükümet sistemleriyle anlamlı bir ilişki barındırmadığı görülmektedir. İngiliz kökenli bir yapıya sahip olmak genellikle yönetim boyutlarıyla anlamlı pozitif yönlü yüksek düzeyde anlamlı bir ilişkiye sahiptir ve bu yüksek düzeyli ilişki siyasal istikrar içinde geçerlidir. Demokrasi siyasal istikrarı pozitif yönlü etkilemekte ve demokratik unsurların artması siyasal istikrarın artmasına neden olacaktır. Siyasal istikrar ve nüfus arasında yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. İlişkinin yönü pozitif olmakla beraber p değeri 0.05 ve 0.10 arasında bir değer almaktadır. Ekvatora uzak ülkelerde siyasal istikrarın daha iyi bir düzeyde olduğu söylenebilir. Yani ekvatora uzaklık siyasal istikrar açısından pozitif yönlü bir etki ortaya çıkarmaktadır. Dinin siyasal istikrarla anlamlı bir ilişkisi bulunmamasına rağmen ilişkinin Hristiyanlıkla negatif, Müslümanlıkla pozitif yönlü bir eğilimde olduğu söylenebilir.

Düzenlemelerin kalitesi açısından; hükümet şekilleriyle düzenlemelerin kalitesi yüksek düzeyde anlamlı bir ilişkiye sahiptir. Yani parlamenter sistem uygulamalarına doğru yöneliş düzenlemelerin kalitesinin artmasını sağlayacaktır. İngiliz köken, demokrasi, ekonomik gelişmişlik ve ekvatora uzaklık düzenlemelerin kalitesiyle pozitif yönlü anlamlı bir ilişkiye sahiptir. Bu değişkenlerdeki yükseliş veya düşüş düzenlemelerin kalitesinde aynı yönlü bir etki yapacaktır. Nüfusun düzenlemelerin kalitesiyle pozitif yönlü anlamsız bir ilişkisi bulunmaktadır. Dinin düzenlemelerin kalitesiyle negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki Hristiyanlıkta yüksek düzeyde anlamlılık gösterirken Müslümanlıkta anlamlılık göstermemektedir. Yani Hristiyanlıktaki bir birim artış düzenlemelerin kalitesinde aynı oranda bir düşüşe sebep olacaktır.

Hukukun üstünlüğü açısından; hükümet sistemleriyle hukukun üstünlüğü pozitif yönlü yüksek düzeyde anlamlı bir ilişkiye sahiptir. Diğer boyutlarda olduğu gibi parlamenter sistem uygulamaları başkanlık sistemi uygulamalarına nazaran daha iyidir. Hukukun üstünlüğü, İngiliz köken, demokrasi, ekonomik gelişmişlik, nüfus ve ekvatora uzaklıkla pozitif yönlü anlamlı bir ilişkiye sahiptir. Bu değişkenlerdeki değişim doğru orantılı olarak hukukun üstünlüğünü arttırmaktadır. Hukukun üstünlüğüyle Hristiyanlık negatif yönlü yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki içerisindedir. Yani Hristiyanlık hukukun üstünlüğü ilkesinde geriletici bir etkiye sahiptir. Müslümanlıkta ise pozitif yönlü anlamsız bir ilişki bulunmaktadır. Bu şu anlama gelir; Müslümanlıkla hukukun üstünlüğü arasında bir anlamlılık olsaydı Müslümanlıktaki artış hukukun üstünlüğünü de arttıracaktır.

İfade özgürlüğü açısından; parlamenter sistem ve ifade özgürlüğü arasında pozitif yönlü yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. İngiliz köken, demokrasi ve ekonomik gelişmişlik ifade özgürlüğüyle yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki içerisindedir. Nüfus ve ifade özgürlüğü arasında negatif yönlü yüksek düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Yani nüfus ifade özgürlüğü üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir. Hristiyanlık ifade özgürlüğüyle yüksek düzeyde pozitif yönlü anlamlı bir ilişkiye sahipken Müslümanlık ifade özgürlüğüyle pozitif yönlü anlamsız bir ilişkiye sahiptir. Yani Hristiyanlık ifade özgürlüğünü arttırıcı bir etkiye sahiptir.

Tablo 1 ve 2’de görüldüğü gibi parlamenter sistem uygulamalarına doğru yöneliş yönetim boyutlarında olumlu bir etki yaparken başkanlık sistemi uygulamaları tersi yönde bir etki yapmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken husus bu sonuçların söz konusu sistemlerden herhangi birini uygulayan ülkelerin verilerinden elde edildiğidir. Çünkü şekil 1’ de görüldüğü gibi hem parlamenter hem başkanlık hem de yarı-başkanlık sistemi uygulamaları en yüksek düzeyde temsil edildikleri ülke puanları bakımından birbirlerine yakın bir yerdedirler. Ancak parlamenter ve yarı başkanlık uygulamaları başkanlık sistemi uygulamalarına nazaran daha yüksek bir puanlamaya sahiptirler. Örneğin siyasal istikrar açısından başkanlık sisteminde en yüksek puana sahip olan Birleşik Arap Emirlikleri 75.85 gibi bir skora sahipken yarı başkanlık sisteminde Finlandiya 98.32 ve parlamenter sistemde Lüksemburg 97.02 skoruna sahiptir. Aynı şekilde siyasal istikrarın en düşük puan bazında karşılaştırılmasında buna benzer bir sonuç görülmektedir. Ancak yolsuzlukla mücadele, hukukun üstünlüğü,

hükümet etkinliği ve düzenlemelerin kalitesi bakımından hükümet sistemi uygulamaları 90 ile 100 arasında değerler almaktadırlar. Buradan şu sonucu çıkarmak mümkündür; uygulanan sistem ne olursa olsun yönetim boyutları her sistemde yüksek değerler alabilir. Bu yüzden hangi sistemin kullanıldığı çok önemli olmamakla beraber hükümet sistemleri çeşitli unsurların katkılarıyla iyi bir yönetim için kendilerini geliştirme kapasitesine sahiptir.

Yönetim boyutları bağlamında Türkiye ele alınacak olursa; şekil 2’de görüldüğü gibi yönetim boyutlarının Türkiye skorları ortalama değerlere sahiptir. Türkiye hükümet etkinliği, hukukun üstünlüğü ve düzenlemelerin kalitesi bakımından olumlu bir eğilimdeyken siyasal istikrar ve ifade özgürlüğü açısından negatif bir eğilim göstermektedir. Yolsuzlukla mücadele dalgalı bir seyir izlemekle beraber olumlu yönde bir yükseliş görülmektedir.

Türkiye’de sistem değişikliğinden ziyade modelde sıralanan değişkenler bazında iyileşmenin sağlanması yönetim yapısını daha iyi bir konuma getirecektir. Daha önce de ifade edildiği gibi yönetim boyutları her sistemde hem düşük hem de yüksek puanlar alabilmektedir. Bu yüzden önemli olan sistem değişikliğinden ziyade sistemin işleyişine etki eden unsurların geliştirilmedir. Bu yönde bir çabayla iyi bir yönetim sağlanmış olacaktır.

Tablo 1. Yönetim Boyutları

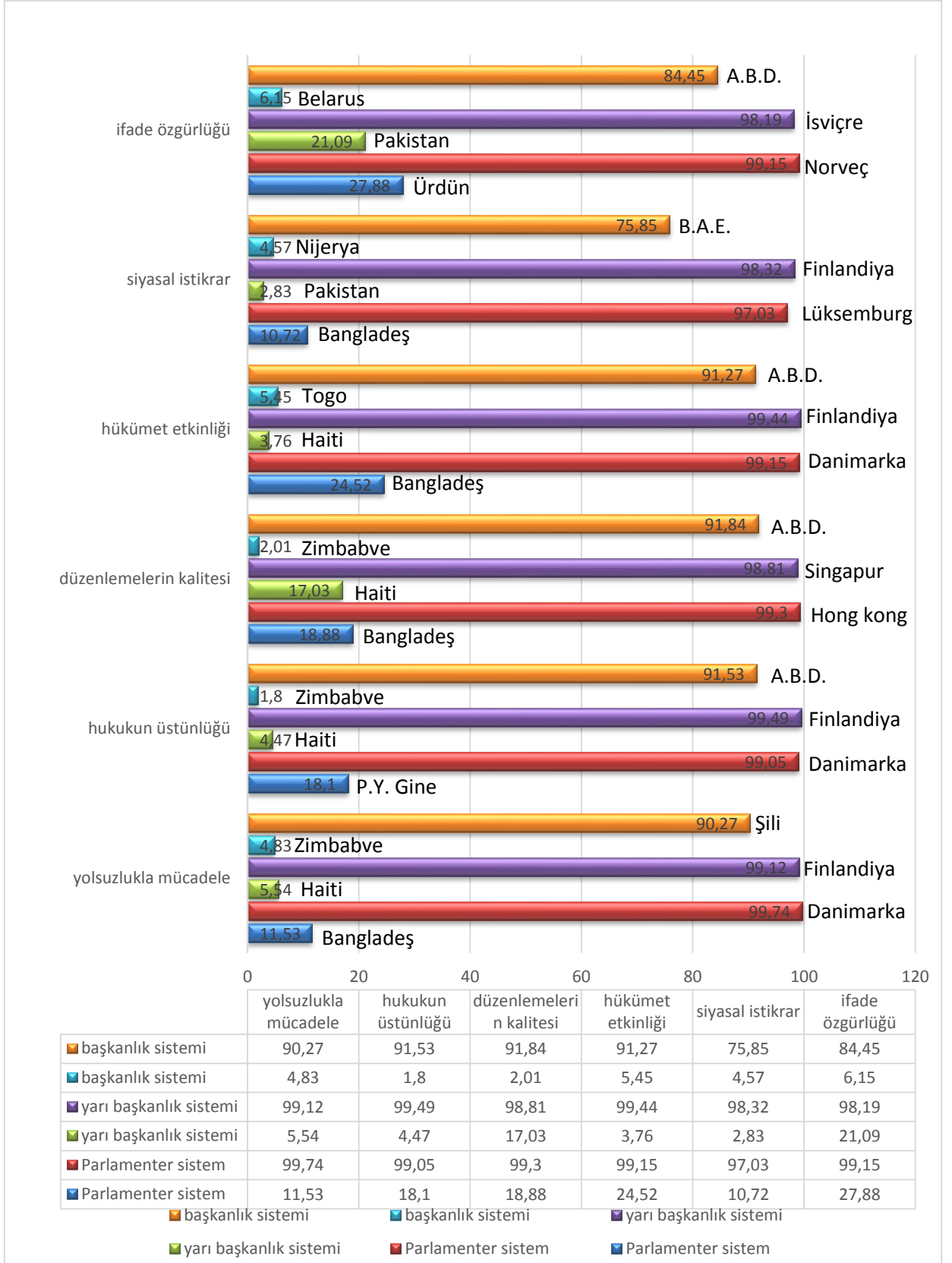
	Yolsuzlukla Mücadele	Hükümet Etkinliği	Siyasal İstikrar
Yönetim Şekli	4.048568*** (0,506)	4.972116*** (0,450)	0.649857 (0,604)
İngiliz Kökeni	1.643850* (0,922)	2.393565*** (0,819)	4.544322*** (1,101)
Demokrasi	0.889487*** (0,081)	0.937784*** (0,073)	0.746000*** (0,097)
GSYİH	12.84058*** (0,305)	12.03068*** (0,270)	10.32902*** (0,364)
Nüfus	1.812181*** (0,296)	0.281674 (0,262)	0.625368* (0,354)
Ekvatora Uzaklık	3.951514* (2,030)	6.617036*** (1,798)	10.99989*** (2,424)
Trend	0.537553*** (0,071)	-0.389828*** (0,078)	-0.429591*** (0,084)
Hristiyan	-0.034566*** (0,012)	-0.032311*** (0,011)	-0.008952 (0,015)
Müslüman	0.011638 (0,015)	-0.001524 (0,013)	0.005888 (0,018)
Sabit	-64.88777*** (2,369)	-57.23649*** (2,189)	-44.41475*** (2,829)
Gözlem Sayısı	1844	1616	1844
Ülke Sayısı	116	116	116
Örneklem Dönemi	1996-2014	1996-2014	1996-2014
R ²	0,711	0,784	0,519
Prob (F ist.)	0,000	0,000	0,000

* p < %10, ** p < % 5, *** p < % 1

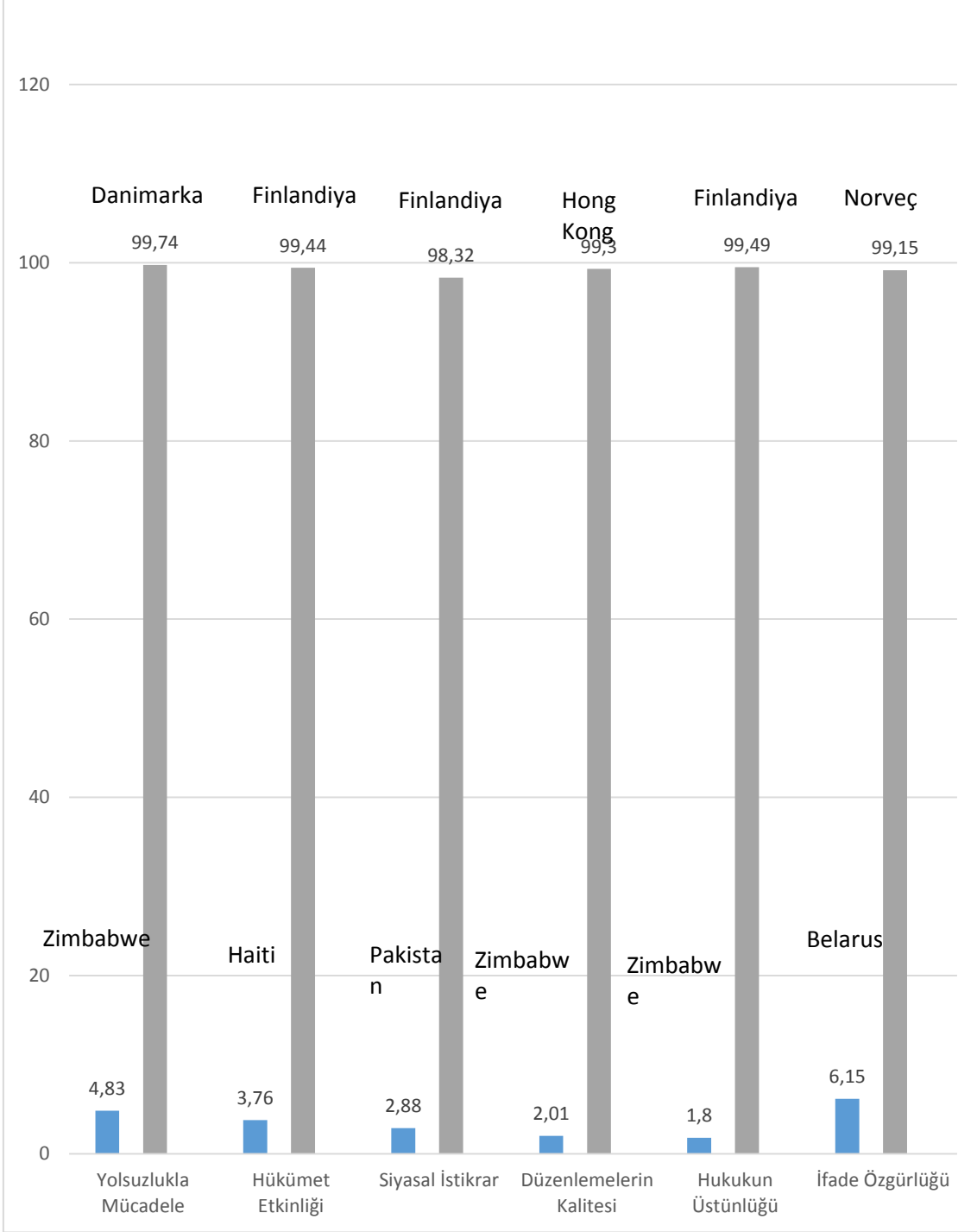
Tablo 2. Yönetim Boyutları

	Hukukun Üstünlüğü	İfade Özgürlüğü	Düzenlemelerin Kalitesi
Yönetim Şekli	5.796180*** (0,499)	4.385239*** (0,410)	3.544203*** (0,435)
İngiliz Kökeni	3.607467*** (0,909)	3.007645*** (0,746)	2.743492*** (0,792)
Demokrasi	0.852055*** (0,080)	2.223046*** (0,066)	1.056528*** (0,070)
GSYİH	11.58471*** (0,300)	7.378622*** (0,247)	10.97503*** (0,262)
Nüfus	1.040904*** (0,292)	-1.343154*** (0,240)	0.033925 (0,255)
Ekvatora Uzaklık	6.121750*** (2,000)	2.002496 (1,642)	7.189327*** (1,745)
Trend	-0.293252*** (0,069)	-0.391793*** (0,057)	-0.315997*** (0,061)
Hristiyan	-0.031699*** (0,012)	0.035598*** (0,010)	-0.051078*** (0,011)
Müslüman	0.029199 (0,015)	0.009968 (0,012)	-0.018986 (0,013)
Sabit	-60.35861*** (2,335)	-25.22994*** (1,917)	-44.17859*** (2,037)
Gözlem Sayısı	1844	1844	1844
Ülke Sayısı	116	116	116
Örneklem Dönemi	1996-2014	1996-2014	1996-2014
R ²	0,710	0,769	0,743
Prob (F ist.)	0,000	0,000	0,000

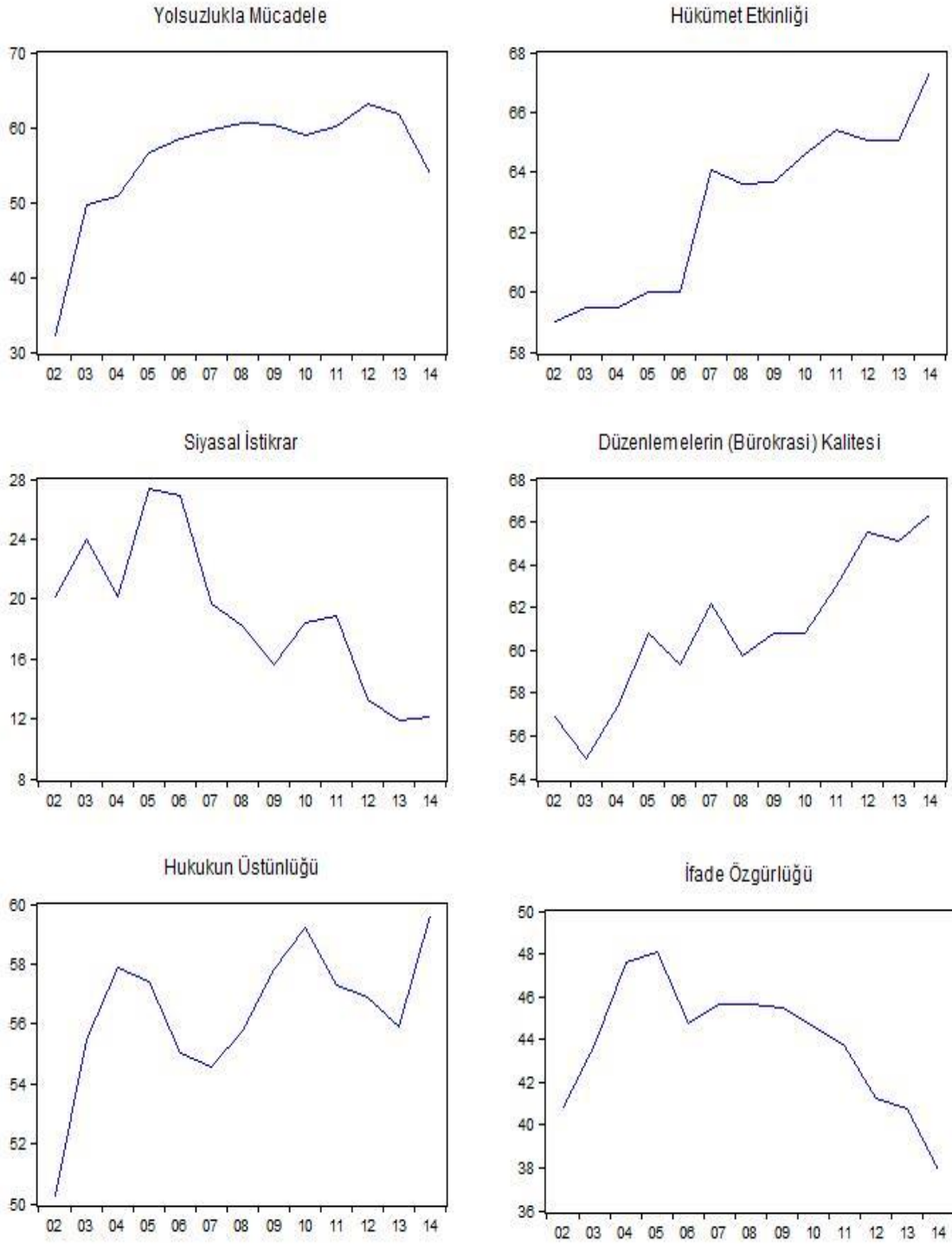
* p < %10, ** p < % 5, *** p < %1

Şekil 1. Hükümet Sistemlerinin Yönetim Boyutlarına Göre Ortalama Değerler Bağlamında İlk ve Son Sıraları

Şekil 2. Yönetim Boyutların En Yüksek ve En Düşük Değerleri

Şekil 3. Yönetim Boyutları ve Türkiye

Tablo 3. Değişkenler ve Değişkenlerin Alındığı Kaynaklar

Değişkenler	Elde Edildiği Kaynak
Yolsuzlukla Mücadele	(The World Bank, 2016c) The Worldwide Governance Indicators (WGI) Project
Hükümet Etkinliği	(The World Bank, 2016c) The Worldwide Governance Indicators (WGI) Project
Siyasal İstikrar	(The World Bank, 2016c) The Worldwide Governance Indicators (WGI) Project:
Düzenlemelerin Kalitesi	(The World Bank, 2016c) The Worldwide Governance Indicators (WGI) Project
Hukukun Üstünlüğü	(The World Bank, 2016c)The Worldwide Governance Indicators (WGI) Project
İfade Özgürlüğü	(The World Bank, 2016c) The Worldwide Governance Indicators (WGI) Project
Yönetim Şekli	(Sartori, 1997; La Porta ve diğ., 1999; Schlager ve diğ., 2006)
İngiliz Kökeni	(La Porta ve diğ., 1999)
Demokrasi	(Marshall ve diğ., 2016)
GSYİH	(The World Bank, 2016a)
Nüfus	(The World Bank, 2016b)
Ekvatora Uzaklık	(La Porta ve diğ., 1999)
Hristiyan	(La Porta ve diğ., 1999)
Müslüman	(La Porta ve diğ., 1999)

KAYNAKÇA

- Acemoglu, D. (2005). "Constitutions, Politics, and Economics: A Review Essay on Persson and Tabellini's The Economic Effects of Constitutions". *Journal of Economic Literature*, 43(4), 1025-1048.
- Action, L. (2016). Lord Acton Quote Archive. Retrieved 05.03.2016, from <http://www.acton.org/research/lord-acton-quote-archive>
- Ağaoğulları, M A. (1986). "Halk ya da Ulus Egemenliği'nin Kuramsal Temelleri Üzerine Birkaç düşünce". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 41(1).
- Ağaoğulları, M A, Zabcı, F Ç, Ergün, R. (2005). *Kral-Devletten Ulus-Devlete*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Akbay, M. (1948). *Umumi Amme Hukuku Dersleri*. Ankara: Ankara Ajans Türk.
- Akın, İ F. (1993). *Kamu Hukuku*. İstanbul: Beta Basım Yayım ve Dağıtım.
- Akın, İ F. (2013). *Devlet Doktrinleri*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Akipek, Ö İ. (1965). *Devletler Hukuku*. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Aktaş, H E. (2016). "Hükümet Sistemlerinin Tıkanma Noktaları ve Alternatif Çözüm Yolları". *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1).
- Albert, B. (1989). "The Growth of Competitive Governments". *The Canadian Journal of Economics / Revue canadienne d'Economique*, 22(4), 717-750. doi: 10.2307/135496
- Allison, J. (2007). "The English Historical Constitution: Continuity". *Change and European Effects (Cambridge 2007)*, 114.
- Allison, L. (Ed.) (2009). *The Concise Oxford Dictionary of Politics*. Oxford: Oxford University Press.
- Apaza, C R. (2009). "Measuring Governance and Corruption Through The Worldwide Governance Indicators: Critiques, Responses, and Ongoing Scholarly Discussion". *PS: Political Science & Politics*, 42(01), 139-143.

- Arı, T. (2009). *Amerika'da Siyasal Yapı: Lobiler ve Dış Politika: Türk, Yunan, Ermeni, İsrail ve Arap Lobilerinin Abd'nin Dış Politikasına Etkileri*: Marmara Kitap Merkezi.
- Aristoteles. (1999). *Politics: Translated by Benjamin Jowett*: Batoche Books.
- Arslan, R. (2001). *Siyasi Sistem Önerisi: Türkiye Tipi Başkanlık Sistemi*. Bursa: Vipaş Yayını.
- Arslan, R. (2009). *Kuvvetler Ayrılığı Teorisi ve Uygulamalı Örnekleri*. Bursa: Dora Yayınları.
- Ataöv, T. (2011). *Federasyon Başkanlık Yarı Başkanlık*. İstanbul: Destek Medya Prodüksiyon&Yayınevi.
- Aydın, A H, Aliyev, P. (2013). " "Yarı-Başkanlık Sistemi ve Fransa Örneği", Başkanlık Sistemi ve Türkiye,". *Alfa Aktüel*.
- Baltes, J D. (2012). *John Locke, Discipline, and the Origins of Liberalism*. (Phd).Williamsburg, Virginia: University of Virginia Political Science
- Barrow, C W. (1993). *Critical Theories of the State: Marxist, Neo-Marxist, Post-Marxist*. London: The University of wisconsin Press.
- Başgil, A F. (1947). "Devletin Ülke Unsuru: Ülke ile Devlet Birliği Arasındaki Münasebetin Hukuki ve Sosyolojik Mana ve Mahiyeti Üzerinde Bir İzah Denemesi". *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 13(4).
- Başgil, A F. (1960). *Esas Teşkilat Hukuku*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Bayar, Y. (1994). "Siyasal Otoriteye Halk Onayının Yitirilmesinin Sonuçları". *Amme idaresi Dergisi*, 27(1), 129-144.
- Beceren, E, Kalağan, G. (2007). "Başkanlık ve yarı-başkanlık sistemi; Türkiye’de uygulanabilirliği tartışmaları". *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(11), 168-181.
- Benoist, A d. (1999). "What Is Sovereignty Translated by Julia Kostova from “Qu’est-ce que la souveraineté?”. *Éléments*, 96, 24-35.
- Bluntschli, J K. (2000). *The Theory of the State*. Kitchener, Ontario, CAN: Batoche Books.

- Bodin, J. (1576). *Six Books of The Commonwealth* (M. J. Tooley, Trans.). The Kemp Hall Bindery, Oxford.
- Bogdanor, V. (1992). "Review of The Politics of Divided Government". [The Politics of Divided Government, Gary W. Cox, Samuel Kernell]. *Journal of Public Policy*, 12(2), 204-205.
- Botero, J C. (2015). World Justice Project: Rule of Law Index *report was made possible by the generous supporters of the work of the World Justice Project listed in this report on pages 186-187*. Washington: World Justice Project.
- Bradley, A W, Ewing, K D. (2007). *Constitutional and Administrative Law* (1. bs): Pearson Education.
- Calabresi, S G, Berghausen, M E, Albertson, S. (2012). "The Rise and Fall of The Separation of Power". *Northwestern University Law Review*, 106(2), 528-548.
- Carey, J M. (2005). Presidential Versus Parliamentary Government. *Handbook of New Institutional Economics* (pp. 91-122): Springer.
- Chernilo, D. (2007). *A Social Theory of the Nation State: The Political Forms of Modernity Beyond Methodological Nationalism*. New York: Routledge.
- Clausen, B, Kraay, A, Nyiri, Z. (2011). "Corruption and Confidence in Public Institutions: Evidence From A Global Survey". *The World Bank Economic Review*, 25(2), 212-249.
- Cox, G W, McCubbins, M D. (1997). "Political Structure and Economic Policy: The Institutional Determinants of Policy Outcomes". *Available at SSRN 1009999*.
- Çaha, Ö. (2013). *Siyasi Düşüncelere Giriş*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Çam, E. (2000). *Çağdaş Devlet Sistemleri*. İstanbul: Der Yayınları.
- d'Entreves, A P. (1967). *The Notion of The State: An Introduction to Political Theory*. Great Britain: Oxford University Press.
- Daver, B. (1968). *Siyasal Bilime Giriş*. Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi.
- Demir, F. (1998). *Demokrasilerde Hükümet Sistemleri ve Başkanlık Hükümeti Rejimi*. İzmir, EGİAD.

- Doehring, K. (2015). Genel Devlet Kuramı (A. Mumcu, Trans.). İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- Dunbay, S. (2012). "23 Temmuz 2008 Tarihli Anayasa Reformu Işığında Fransa'daki Yarı Başkanlık Sistemi". *Ankara Barosu Dergisi*, 70(3).
- Duverger, M. (1975). *Seçimle Gelen Krallık* (N. Erkurt, Trans.). İstanbul konuk Yayınları.
- Duverger, M. (1980). "A New Political System Model: Semi-Presidential Government". *European Journal of Political Research*, 8(2), 165-187.
- Duverger, M. (1986). *Siyasal Rejimler* (T. Tunçdoğan, Trans.). İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Elgie, R. (1999). *Semi-presidentialism in Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Elgie, R. (2008). *Semi-Presidentialism: An Increasingly Common Constitutional Choice*: Institute of Political Science, Academia Sinica.
- Engels, F. (2004). *The Origin of the Family, Private Property and the State*. Published by Resistance Books, 23 Abercrombie St, Chippendale NSW 2008, Australia Printed by El Faro Printing, 79 King St, Newtown NSW 2042, Australia: Resistance Books.
- Erdoğan, M. (2005). *Anayasal Demokrasi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Eroğlu, M. (2010). "John Locke'un Devlet Teorisi" *Akademik Bakış Dergisi*, 21(4) .
- Fan, H-H. (2009). *On Popular Sovereignty*. University of Maryland
- Flaherty, M S. (2006). "Most Dangerous Branch Abroad". *Harv. JL & Pub. Pol'y*, 30, 153.
- Fuchs, K, Herold, F. (2011). "The Costs and Benefits of a Separation of Powers: An Incomplete Contracts Approach". *American Law and Economics Review*, 13(1), 131-167. doi: 10.1093/aler/ahq016
- Gerring, J, Thacker, S C. (2004). "Political Institutions and Corruption: The Role Of Unitarism and Parliamentarism". *British Journal of Political Science*, 34(02), 295-330.

- Gerring, J, Thacker, S C, Moreno, C. (2009). "Are Parliamentary Systems Better?". *Comparative Political Studies*, 42(3).
- Göze, A. (2005). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*. İstanbul: Beta.
- Gözler, K. (1999). "Hukuk Açısından Monarşi ve Cumhuriyet Kavramlarının Tanımı Sorunu". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 54(1).
- Gözler, K. (2000). "Türkiye’de Hükümetlere Nasıl İstikrar ve Etkinlik Kazandırılabilir?". *Türkiye Günlüğü*, 62.
- Gözler, K. (2013). *Anayasa Hukukuna Giriş: Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku*: Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Gözler, K. (2015a). *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Gözler, K. (2015b). *Devletin Genel Teorisi: Bir Genel Kamu Hukuku Ders Kitabı*: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Green, D P, Shapiro, I. (1994). *Pathologies of Rational Choice Theory: A Critique of Applications In Political Science*: Cambridge Univ Press.
- Grotius, H. (1625). *The Right of War and Peace*. New York & London: M. Walter Dunne.
- Gümplová, P. (2010). *Sovereignty and Constitutional Democracy*, The New School for Social Research.
- Hall, J A, Ikenberry, G J. (2000). *Devlet*. Ankara: Doruk Yayınları.
- Henisz, W J. (2000). "The Institutional Environment For Economic Growth". *Economics & Politics*, 12(1), 1-31.
- Heywood, A. (2013). *Siyaset*. Ankara: Adres Yayınları.
- Hobbes, T. (1651). "Leviathan or the Matter, Frame, & Power of a Common-wealth Ecclesiastical and Civill". *Prepared for the McMaster University Archive of the History of Economic Thought*, by Rod Hay. London.
- Hume, D. (1752). "Of the Original Contract (Popular Basis of Political Authority)". *The Founders' Constitution*, 1.

- İpek, A. (2008). "Ulus Egemenliği ve Halk Egemenliği Karşılaştırması ve Yeni Anayasa İçin Halk Egemenliği Önerisi". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20.
- Kahraman, M. (2012). "Hükümet Sistemi Tartışmaları Bağlamında Başkanlık Ya Da Yarı-Başkanlık Sistemlerinin Türkiye’de Uygulanabilirliği". *Mustafa Kemal University Journay of social Sciences İnstitute*, 9(18), 431-457.
- Kant, I. (1796). *The Metaphysical Elements of Ethics* (trans. J.W. Semple, ed. with Introduction by Rev. Henry Calderwood (Edinburgh: T. & T. Clark, 1886) (3rd edition). bs): The Online Library Of Liberty.
- Kapani, M. (1993). *Kamu Hürriyetleri*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Kaufmann, D, Kraay, A, Mastruzzi, M. (2007). "Worldwide Governance Indicators Project: Answering The Critics". *World Bank Policy Research Working Paper*(4149).
- Kaufmann, D, Kraay, A, Mastruzzi, M. (2009). "Governance Matters Viii: Aggregate and Individual Governance Indicators, 1996-2008". *World Bank Policy Research Working Paper*(4978).
- Kaufmann, D, Kraay, A, Mastruzzi, M. (2010). "Response To ‘What Do The Worldwide Governance Indicators Measure&Quest;’". *European Journal of Development Research*, 22(1), 55-58.
- Kaufmann, D, Kraay, A, Mastruzzi, M. (2011). "The Worldwide Governance Indicators: Methodology and Analytical Issues". *Hague Journal on the Rule of Law*, 3(02), 220-246.
- Kelsen, H. (2006). *General Theory of Law & State*. New Jersey: Transaction Publishers.
- Kirkpatrick, E M. (1971). ""Toward A More Responsible Two-Party System": Political Science, Policy Science, or Pseudo-Science?". *The American Political Science Review*, 65(4), 965-990. doi: 10.2307/1953493
- Kışlalı, A T. (1984). "Eski Yunanda Demokrasi ve Demokratik Düşünce". *Amme İdaresi Dergisi*, 17(1), 63-77.

- Koçak, M. (2006). *Batı 'da ve Türkiye 'de Egemenlik Anlayışının Değişimi : Devlet ve Egemenlik (Eski Kavramlar - Yeni Anlamlar)*. Ankara: Seçkin.
- Kubalı, H N. (1959). *Esas Teşkilât Hukuku Dersleri*. İstanbul: Sıralar Matbaası.
- Kuzu, B. (2011). *Her Yönü ile Başkanlık Sistemi*. İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı.
- Küçük, A. (2015). "Egemenlik (Hâkimiyet), Halk Egemenliği Ve Milli Egemenlik Tartışmaları ve Egemenlik Anlayışında Esaslı Dönüşüm". *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 6.
- La Porta, R, Lopez-de-Silanes, F, Shleifer, A, Vishny, R. (1999). "The Quality of Government". *Journal of Law, Economics, and Organization*, 15(1), 222-279.
- Langbein, L, Knack, S. (2010). "The Worldwide Governance Indicators: Six, One, Or None?". *The Journal of Development Studies*, 46(2), 350-370.
- Lawrence, C N. (2000). "Regime Stability and Presidential Government: The Legacy of Authoritarian Rule". *SPSA Conference*.
- Lijphart, A. (2000). *Çağdaş Demokrasiler : Yirmibir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Lijphart, A. (2006). *Demokrasi Motifleri: Otuz Altı Ülkede Yönetim Yapıları ve Performansları* (G. Ayas & U. U. Bulsun, Trans.). İstanbul: Salyangoz Yayınları.
- Linz, J J. (1985). *Presidential or Parliamentary Democracy: Does It Make A Difference?* : Paper prepared for the project, "The Role of Political Parties in the Return to Democracy in the Southern Cone," sponsored by the Latin American Program of the Woodrow Wilson International Center for Scholars, and the World Peace Foundation.
- Linz, J J. (1990). "The Perils of Presidentialism". *Journay of Democracy Published by The Johns Hopkins University Press*, 1(1), 51-69. doi: 10.1353/jod.1990.0011
- Linz, J J. (1994). *The Failure Of Presidential Democracy* (1. bs): JHU Press.
- Linz, J J. (2008). *Totaliter ve Otoriter Rejimler* (E. Özbudun, Trans.). İstanbul: Liberte.
- Locke, J. (1689). *A Letter concerning Toleration and Other Writings*: Liberty fund.

- Locke, J. (1980). *Second Treatise of Civil Government Edited, with an Introduction, by C. B. Macpherson*. Indianapolis Cambridge: Hackett Publishing Company, Inc.
- Loewenstein, K. (1949). "The Presidency Outside the United States: A Study in Comparative Political Institutions". *The Journal of Politics*, 11(3), 447-496.
- Mangu, A M B. (2009). *Separation of Powers, Independence of the Judiciary, and Good Governance in African Union Member States*. Paper presented at the Paper for the Annual Meeting of the African Network of Constitutional Lawyers, Cape Town, South Africa.
- Marinetti, M. (2006). *Social Theory, the State and Modern Society : The State in Contemporary Social Thought*. Buckingham, GBR: Open University Press.
- Marshall, M G, Gurr, T R, Jaggers, K. (2016). "Polity IV Project; Political Regime Characteristics and Transitions, 1800-2015". *Center for Systemic Peace*.
- Mauro, P. (1995). "Corruption and Growth". *The Quarterly Journal of Economics*, 110(3), 681-712. doi: 10.2307/2946696
- MCC. (2016). www.mcc.gov/who-we-fund/indicator/government-effectiveness-indicator#fn-4-a. Retrieved 05.04, 2016
- McIlwain, C H. (1933). "A Fragment on Sovereignty". *Political Science Quarterly*, 48(1), 94-106.
- Moe, T M, Caldwell, M. (1994). "The Institutional Foundations of Democratic Government: A Comparison of Presidential and Parliamentary Systems". *Journal of Institutional and Theoretical Economics (JITE)* 150(1), 171-195.
- Moon, B E. (1991). *The Political Economy of Basic Human Needs*: Cornell University Press.
- Nalbant, A. (1997). *Üniter Devlet : Bölgeselleşmeden Küreselleşmeye*. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
- Nelson, B R. (2006). *Making of the Modern State A Theoretical Evolution*. Gordonsville, VA, USA: Palgrave Macmillan
- Okandan, R G. (1968). *Umumi Amme Hukuku : (Devletin Doğuşu, Pozitif ve Teorik Gelişmesi, Unsurları)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

- Okşar, M. (2011). "Yarı Başkanlık Hükümet Sistemi Üzerine Bir İnceleme: Fransa ve Litvanya Modelleri". *TAAD*, 2(7).
- Olson, M. (1982). *The Rise and Decline Of Nations: Economic Growth, Stagnation, and Social Rigidities*.
- Oppenheimer, F. (2005). *Devlet*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Özbudun, E. (1993). *Türk Anayasa Hukuku*. Ankara: Yetkin.
- Özçelik, S. (1961). "Esas Teşkilat Hukuku Dersleri: Umumi Esaslar", İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Pazarcı, H. (2009). *Uluslararası Hukuk*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Persson, T, Ronald, G, Tabellini, G. (1997). "Seperation of Powers and Political Accountability". *oxford University Press*, 112(4), 1163-1202.
- Platon. (1968). *Republic*. Second Edition Translated With Notes And An Interpretive Essay by Allan Bloom: Manufactured in the United States of America: BasicBooks, A Division of HarperCollinsPublishers.
- Polater, Y Z. (2014). "Modern Hükümet Sistemlerinden Yarı-Başkanlık Sistemi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği". *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 4(4).
- Polybius. (2008). *The Histories Published in Vol. I of the Loeb Classical Library edition*, Retrieved from penelope.uchicago.edu
- Renan, E. (1882). "What is a Nation?". *A lecture delivered at the Sorbonne, 11 March 1882 'Qu'est-ce qu'une nation' An earlier translation, is in A. Zimmern (ed.), Modern Political Doctrines (London, 1939), pp. 186-205.*
- Riker, W H. (1982). *Liberalism Against Populism: A Confrontation Between the Theory of Democracy and the Theory of Social Choice*: Waveland Press.
- Rousseau, J-J. (1762). *The Social Contract*. Series Editor: Jonathan Bennett
- Sabine, G H, Thorson, T L. (1973). *A History of Political Theory*: Oxford and IBH Publishing.
- Said Halim, P. (1979). *Buhranlarımız*. İstanbul: Tercüman.

- Samuels, D S. (2007). Separation of powers. In S. C. Stokes (Ed.), *The Oxford Handbook Of Comparative Politics*: Oxford University Press, .
- Sartori, G. (1997). *Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği: Yapılar Özendiriciler ve Sonuçlar Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Schlager, N, Weisblatt, J, Perez, O J (Eds.). (2006). *World Encyclopedia of Political Systems and Parties* (Fourth Edition ed.): Facts On File Library of World History.
- Service, E R. (1975). *Origins of The State and Civilizations: The Process of Cultural Evolution*: W. W. Norton & Company
- Shugart, M S. (1998). "The Inverse Relationship between Party Strength and Executive Strength: A Theory of Politicians' Constitutional Choices". *British Journal of Political Science*, 28(1), 1-29.
- Shugart, M S, Carey, J M. (1992). *Presidents and Assemblies: Constitutional Design and Electoral Dynamics*: Cambridge University Press.
- Siaroff, A. (2003). "Comparative presidencies: The inadequacy of the presidential, semi-presidential and parliamentary distinction". *European journal of political research*, 42(3), 287-312.
- Smith, A D. (1994). *Milli Kimlik* (B. S. Şener, Trans.). İstanbul İletişim Yayıncılık.
- Spencer, H. (1860). "The Social Organism". *This essay was first published in The Westminster Review for January 1860 and was reprinted in Spencer's Essays: Scientific, Political and Speculative* (London and New York, 1892, in three volumes).
- Stein, R. (2009). "Rule of Law: What Does It Mean". *MINN. J. INT.L L.* 293, 296-97, 18, 293.
- Teziç, E. (2005). *Anayasa Hukuku (Genel Esaslar)*. İstanbul: Beta.
- The World Bank. (2016a). GDP. Retrieved 09.04.2016, from <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>
- The World Bank. (2016b). Population. Retrieved 09.04.2016, from <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL>

- The World Bank. (2016c). The Worldwide Governance Indicators (WGI) Project: .
06.04. 2016 from <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#home>
- Truman, D B. (1970). *The Governmental Process*: New York: Knopf
- Tsebelis, G. (1995). "Decision Making in Political Systems: Veto Players in Presidentialism, Parliamentarism, Multicameralism and Multipartyism". *British Journal of Political Science*, 25(3), 289-325.
- Tunaya, T Z. (1980). *Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku*. İstanbul: İstanbul Üniv.
- Turan, İ. (1986). *Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış*. İstanbul: Der Yayınları.
- Turhan, M. (1989). *Hükümet Sistemleri ve 1982 Anayasası*. Diyarbakır: DUHF Yayınları.
- Uluşahin, N. (1999). *Anayasal Bir Tercih Olarak Başkanlık Sistemi*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Uygun, O. (2007). *Federal Devlet: Temel İlkeleri, Başlıca Kurumları ve Türkiye'de Uygulanabilirliği*: On İki Levha Yayıncılık AŞ.
- Vile, M J C. (1998). *Constitutionalism and The Separation of Powers*. United States of America: Liberty Fund Originally published in 1967 by Oxford University Press.
- WB. (2007). A Decade of Measuring The Quality of Governance: Annual Indicators and Underlying Data: The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank.
- Weaver, R K, Rockman, B A. (2010). *Do Institutions Matter?: Government Capabilities In The United States and Abroad*: Brookings Institution Press.
- Weber, M. (1947). *The Theory of Social and Economic Organization*. New York: Oxford University Press.
- Wilson, G K (Ed.). (1992). *Interest Groups and The Constitution*: Universty of Illinois Press.
- Wilson, W. (1885). *Congressional Government: A Study in American Politics*: Houghton, Mifflin.

- Yaşar, G. (1987). *Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler*. İstanbul: Beta Yayıncılık
- Yavuz, K. H. (2000). *Siyasal Sistem Arayışları ve Yürütmenin Güçlendirilmesi: Yürütme Erki Yeterince Güçlü mü? Yarı-Başkanlık Çözüm mü? Başkanlı Rejim Ülkeyi Parçalar mı?* Ankara: Seçkin.
- Yazıcı, S. (2002). *Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemleri: Türkiye İçin Bir Değerlendirme*. İstanbul Bilgi Üniversitesi: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Yüksel, S. (2015). "Hükümet Sistemi Değişikliği Tartışmalarına Dair Anayasal Değerlendirme: Başkanlık Sistemindeki ve Parlamenter Sistemdeki Kurumsal Değişkenler". *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 74(2), 135-169.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Lokman ŞAHİN
Doğum Yeri ve Tarihi	Oltu/Erzurum 06.01.1989
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Uluslararası İlişkiler
Y. Lisans Öğrenimi	Kamu Yönetimi
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	-
İş Deneyimi	
Stajlar	-
Projeler	-
Çalıştığı Kurumlar	Atatürk Üniversitesi
İletişim	
E-Posta Adresi	Lokman.sahin@atauni.edu.tr
Tarih	15.07.2016